BÜTÜN GÜNLERİN AKŞAMI

Jenny Erpenbeck

Çeviri: Regaip Minareci

ROMAN

can
çağdaş

İnsan kaç kere ölebilir? Ölüm ânı gelip çattığında kimdir?

Bütün Günlerin Akşamı bir yolculuk: Küçük tesadüflerle başka zamanlara, başka mekânlara sürüklenen, bir yanıyla hep aynı ama aslında farklı yaşanan tek bir hayatın yolculuğu. Bir ömür seyri. Çünkü bir kez başlayan bir hayat için günün sonu hep akşam ve orada ölüm var.

Jenny Erpenbeck *Bütün Günlerin Akşamı*'nda bizi 20. yüzyıl boyunca Galiçya'dan Viyana'ya, Moskova'dan Berlin'e uzanan farklı kültürel coğrafyalarda, farklı siyasal iklimlerde, tek bir ömrün kucaklayabileceği olası hayatlarda dolaştırıyor.

"Erpenbeck, çağımızın en iyi ve en kışkırtıcı yazarlarından biri."

Michel Faber, *The Guardian*

#yirminciyüzyıl #avrupatarihi #savaşlar #nazizm #stalinizm
#viyana #moskova #berlin

can

31,5 TL

canyayinlari.com | f | canyayinlari

roman

ISBN 978-975-07-4777-9

9 789750 747779

Can Çağdaş

Bütün Günlerin Akşamı, Jenny Erpenbeck
Almanca aslından çeviren: Regaip Minareci
Aller Tage Abend
İlk baskı (bu çeviriye kaynak alınan baskı): Knaus Verlag, 2012
© 2012, Albrecht Knaus Verlag, Verlagsgruppe Random House GmbH, Münih, Almanya
© 2020, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Aralık 2020, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan
Editör: Şebnem Sunar
Düzelti: Mert Tokur
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Arı Matbaası
Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39,
Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 44009

ISBN 978-975-07-4777-9

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25
Sarıyer / İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

JENNY ERPENBECK

BÜTÜN GÜNLERİN AKŞAMI

ROMAN

Almanca aslından çeviren

Regaip Minareci

can

Jenny Erpenbeck'in Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Gidiyor, Gitti, Gitmiş, 2018

JENNY ERPENBECK, 1967'de Doğu Berlin'de doğdu. 1988-1990 yılları arasında Berlin Humboldt Üniversitesi'nde tiyatro öğrenimi gördü. 1990-1994 arasında ise Hanns Eisler Müzik Yüksekokulu'nda Ruth Berghaus, Heiner Müller ve Peter Konwitschny'nin öğrencisi olarak müzik tiyatrosu yönetmenliği eğitimi aldı. Bir süre Graz Operası'nda reji asistanı olarak çalıştı. 1990'lı yıllarda öykü ve oyun dallarında ürün verdi. 2008'de yayımladığı ilk romanı *Gölün Sırrı*'yla dikkat çekti. Mainz Bilimler ve Edebiyat Akademisi ve PEN Almanya üyesi olan Jenny Erpenbeck, Berlin'de yaşıyor. *Gidiyor, Gitti, Gitmiş* yazarın son romanı.

REGAİP MİNARECİ, 1955'te İstanbul'da doğdu. Münih'te geçen lise ve üniversite yıllarının ardından1977'de Hürriyet Grubu'nda çevirmen olarak çalışma hayatına atıldı. Hürriyet Dergi Grubu, Milliyet Dergi Grubu, *Güneş*, *Tercüman* ve Doğan Kitap'ta editör, yazıişleri müdürü, yayın yönetmeni ve yayın koordinatörü olarak uzun yıllar idari görevlerde bulundu. Önceleri gazeteciliğin yanı sıra sürdürdüğü edebiyat çevirmenliğine artık tam zamanlı olarak devam ediyor.

Wolfgang'a.

"Daha geçen yaz buradan
Marienbad'a gitmiştik.
Ya şimdi, nereye gidiyoruz şimdi?"

Austerlitz, W.G. Sebald

I. KİTAP

1

Tanrı verdi, Tanrı aldı, demişti kadına büyükannesi mezar çukurunun başında. Ama doğru değildi bu; çünkü Tanrı var olandan çok daha fazlasını almıştı – yaşasaydı çocuktan yana büyüyüp serpilecek ne varsa şu aşağıda yatıyordu şimdi ve toprağın altına girecekti. Üç avuç toprak ve sırtında okul çantasıyla evden koşarak çıkan küçük kız toprağın altındaydı işte; kız, gitgide uzaklaşırken okul çantası bir aşağı bir yukarı sallanıyordu; üç avuç toprak ve solgun parmaklarıyla piyano çalan on yaşındaki kız orada öylece yatıyordu; üç avuç dolusu ve saçları bakır kızılı parladığı için erkeklerin arkasından baktığı yeniyetme kızın üzeri örtülmüştü; üzerine üç kez toprak atılmıştı ve eğer onun da hareketleri ağırlaşmaya başlamış olsaydı, Aman anne, diyerek yaptığı işi elinden alacak olan yetişkin kadının da ağzına ağır ağır toprak dolmuştu. Şu mezarda, üç avuç toprak altında yatan yaşlı kadının da hareketleri ağırlaşmaya başlamıştı ve ona da başka bir genç bir kadın ya da oğlu bazen, Aman anne, derdi, şimdi o da çukur yeniden tamamen dolana kadar üzerine toprak atılmasını bekliyordu, çukur doludan biraz daha dolu olacaktı, çünkü, görülemeyecek kadar derinde yatıyor olsa da çukurun üstündeki tümseği oluşturandı beden. Aniden ölen bir bebeğin

üzerinde neredeyse hiç tümsek oluşmazdı. Aslında tümsek dediğin, tepe dediğin Alpler kadar muazzam olmalıydı. Bunları düşünüyor kadın, oysa Alpler'i kendi gözleriyle henüz hiç görmedi.

Çocukluğunda büyükannesi ona öyküler anlatırken oturduğu alçak taburenin üzerinde oturuyor. Büyükannesinin eşyaları arasından kendi evine götürmek istediği tek parçaydı bu tabure. Holde bu alçak taburenin üzerine oturup sırtını duvara yaslamış, gözleri kapalı, bir arkadaşının önüne koyduğu yiyecek içeceğe elini sürmüyor. Yedi gün boyunca böylece oturacak. Kocası onu tutup kaldırmaya çalıştı, ama kadın direndiği için başaramadı. Adam çıkıp kapı arkasından kapandığında kadın rahatlıyor. Büyük büyükanne daha cuma günü uyuyan küçük kızın başını okşamış ve ona Maideleh demişti. Kadın, bu çocuğu doğurarak büyükannesini büyük büyükanneye dönüştürmüştü, annesini de büyükanneye, ama şimdi bütün dönüşümler ortadan kalkmıştı. Annesi ona önceki gün –ki o zaman büyükanneydi daha– bir yün battaniye getirmiş, soğuk günlerde bebeğiyle parkta dolaşmaya çıktığında sırtına almasını öğütlemişti. Kocası ona gece vakti, Bir şey yap, diye bağırmıştı. Ama kadın böyle bir durumda ne yapılacağını bilmiyordu. Adamın bağırmasının ardından ve kadının ne yapacağını bilmediği birkaç dakikadan sonra, kocası da ne yapacağını bilmediği o bir andan sonra kadına artık tek söz etmemişti. Kadın çaresizlik içinde artık büyükanne olmayan annesine koşmuştu, annesi de ona eve dönmesini, onu orada beklemesini, birilerini yollayacağını söylemişti. Kocası salonda bir aşağı bir yukarı gidip gelirken kadın, çocuğa dokunmaya bir daha cesaret edememişti. İçi su dolu kovaları evden çıkarmış ve boşaltmış, holdeki aynanın önüne bir çarşaf asmıştı, çocuğun yattığı odanın pencereleri-

ni geceye doğru açmış, sonra da beşiğin yanına oturmuştu. Bu hareketlerle yaşamın insanlarca şekillenen bölümünü anımsamıştı. Ama evinde yaşanalı henüz bir saat bile olmayan o olay insan elinin eseri değildi.

Bebeğin, üzerinden sekiz ayın bile geçmediği doğumunda da öyle olmuştu. Çocuğun bir türlü doğmak bilmediği bir gece, bir gün ve bir geceden sonra ölmek istemişti kadın. O saatlerde yaşamdan iyice uzaklaşmıştı: Dışarıda bekleyen kocasından, odanın bir köşesinde sandalyede oturan annesinden, su taslarıyla ve bezlerle uğraşan ebeden, hatta sözümona içinde ama görünmez olan şu bebekten bile çoktan uzaklaşmıştı. Sonra doğumu izleyen sabah yapılması gerekenlerin herkesçe yapıldığını yatağından izlemişti: Büyükanneye dönüşmüş olan annesi, tebrik için gelen bir arkadaşını karşılamıştı; büyük büyükanneye dönüşmüş olan büyükanne, "21. Mezmur"un yer aldığı lohusa pusulasını getirmişti, kocası ise bebeğin şerefine içmek için meyhaneye gitmişti. Kadınsa bebeği kollarına almıştı ve bebeğin üzerinde onun, annesinin ve büyükannesinin doğumdan önceki aylarda ördükleri giysiler vardı.

Şimdi olanlar için de kurallar vardı. İnsanlar tan vakti gelmiş, bebeği beşiğinden almış ve bir beze sarıp büyük bir sedyenin üzerine koymuştu. Yavrucak öylesine küçük ve hafifti ki merdivenlerden inerken yuvarlanıp gitmemesi için birinin onu tutması gerekmişti. *Saj mojchl, un fal mir mejne trep nit arunter.*[1] Yalvarırım. Yoksa çocuğun aynı gün toprağın altına gireceğini biliyordu kadın.

1. (Yidiş) Aman, merdivenden düşeyim deme sakın. (Ç.N.)

Şimdi büyükannesinin düğün hediyesi olan o tahta alçak taburenin üzerinde oturuyor, gözleri kapalı, başka zamanlarda gördüğü yaslı insanlar gibi oturuyor. Yaslı insanlara bazen yemek götürürdü, şimdiyse bir arkadaşı yemeklerle dolu kâseleri onun ayaklarının dibine dizmiş. Nasıl önceki gece evdeki bütün suları boşalttıysa – çünkü ölüm meleği bu suların içinde kılıcını yıkarmış; nasıl aynanın önüne bir çarşaf asıp pencereyi açmışsa – çünkü başkalarından böyle görmüştü, bir de çocuğun ruhu bir daha dönmemek üzere dışarı uçarmış; işte şimdi yedi gün boyunca orada oturacaktı – çünkü başkalarının da öyle oturduğunu görmüştü, ayrıca son gece çocuğun odası olan o acımasız yere bir daha girmek istemediğinden nereye gideceğini bilmiyordu. İnsanların âdetleri acımasızlığın içine patika gibi örülmüş, diye düşünüyor kadın, bir kazazedenin tutunup kendini yukarı çekebileceği somut nesneler gibiler, o da mümkün olabilirse tabii. Yeryüzünü yöneten bir Tanrı değil rastlantılar olsaydı ne iyi olurdu, diye düşünüyor.

Nedeni, yorganın kalınlığı olabilirdi belki. Çocuğun sırtüstü yatması. Genzine tükürüğünün kaçması. Hastalığı ve bunu kimsenin bilmemesi. Ağlamasının kapılar ardından neredeyse hiç duyulmaması. Kadın, annesinin ayak seslerini duyuyor ve o tarafa hiç bakmadan orada ne yaptığını biliyor: Annesi beşiğin içinden aldığı yorganların ve yastıkların kılıfını söküyor, beşiğin üzerini çatı gibi örten kumaşı ahşap iskeletten ayırıyor ve beşiği kenara itiyor. Şimdi bir kucak çamaşırla odadan çıkıyor, alçak taburede oturan ve gözlerini hâlâ kapalı tutan kızının yanından geçip çamaşırları çamaşır odasına indiriyor. Ne yapılması gerektiğini bilemeyecek kadar gençti. Annesi bütün bu konuları konuşmamıştı onunla. Kocası da ne yapılması gerektiğini bilememişti. Kadın çocukla, ha-

yatı korunması gereken bu canlıyla özünde hep yalnız kalmıştı. Yaşamın bir makine gibi işlemediğini ona önceden söyleyen olmamıştı. Annesi geri dönüyor. Holdeki aynayı örten çarşafı geçerken çekip alıyor, katlıyor ve çocuğun odasına götürüyor. Bu amaçla yanında getirdiği bavulun en altına yerleştiriyor, sonra çocuğun eşyalarını şifonyer çekmecesinden alıp, bavuldaki çarşafın üstüne koyuyor. Doğumdan önceki aylarda hamile bir kadın olarak o, annesi ve büyükannesi bu hırkaları, elbiseleri ve bereleri işlemiş ve örmüşlerdi. Annesi şimdi boşalan çekmeceyi yerine itiyor. Şifonyerin üzerinde küçük gümüş çıngırakları olan oyuncak duruyor. Annesi oyuncağı oradan alınca ziller çıngırdıyor. Dün, kızı henüz anneyken ve bebeğiyle oynarken de çıngırdamışlardı. O andan beri geçen yirmi dört saat içinde çıngırdama sesi değişmemiş. Annesi şimdi oyuncağı bavulun içindeki eşyaların en üstüne bırakıyor, bavulu kapatıp eline alıyor, odadan çıkıyor, elinde bavulla holden geçip bodruma iniyor. Belki de çocuğun vaftizi henüz yapılmadığı ve anne babasının evliliği sadece *Notzivilehe*[1] olduğu için böyleydi. Çocuğu o gün Yahudi geleneklerine göre gömmüşlerdi, kadın da şimdi Yahudi geleneklerine göre bir hafta taburede oturacaktı; ama kocası konuşmuyor onunla. Şimdi mutlaka kilisede çocuğunun ruhuna dua ediyordu. Çocuğun ruhu şimdi nerededir acaba? Arafta mı? Cennette ya da cehennemde mi? Yoksa kimilerinin dediği gibi bu çocuk, anne ve babasının bilmediği başka bir yaşama dair bir şeyi kısa sürede tamamlamak üzere gelen ve bu yüzden çok geçmeden geldikleri yere dönenlerden miydi yoksa?

1. Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz Joseph'in 1868 yılında çıkardığı kanuna göre, evlenmeleri için resmî engelleri bulunmayan ancak farklı dinlere mensup çiftlerin hayatlarını birleştirmelerine izin verilen bir tür acil durum evliliği. (Ç.N.)

Kadının annesi yeniden geliyor, çocuğun odasına giriyor ve pencereleri kapatıyor. Yaşamın öte tarafında hiçbir şey yok belki? Evin içinde çıt çıkmıyor şimdi. Aslında kadının en çok istediği bu.

Hava kararınca kadının memeleri sertleşip acımaya başlıyor. Sütü var hâlâ, toprağın altında yatan bir çocuk için oluşan süt. Kendinde fazladan olan bu şey yüzünden gebermeyi öyle çok isterdi ki. Çocuk mosmor kesilip hâlâ soluk almaya uğraştığı sırada, kadın yaşamının tamamını düşüncelerinde çocuğuna armağan etmek istemişti, atalarının Tanrısıyla bir pazarlığa girip yaşamını kendi içinden çıkmış yaşam uğruna takas etmeyi dilemişti. Ama Tanrı –varsa eğer– armağanı kabul etmemişti. Yaşıyordu o. Şimdi anımsamıştı, büyükannesi büyükbabasını ziyarete giderken düğününden bu yana onun da gelmesine asla izin vermemişti. Ama bebek doğup büyükanne bebeği büyükbabaya göstermek istediğinde öğrenmişti kadın: Büyükbaba, torununun o *goy*'la[1] evlendiği gün bu yaşayan gelin için ölü nöbeti tutmuş ve bütün güçsüzlüğüne karşın yedi gün boyunca yatakta oturmuştu. Yukarıdan, büyükbabasının cennetinden bakıldığında artık kadın da öbür dünyaya geçmişti ve Tanrı'ya takas için sunabileceği hiçbir şeyi kalmamıştı. Gece olunca kadın yemek kâselerini kenara itiyor ve uyumak için alçak taburenin yanına uzanıyor. Annesinin ne zaman yattığını duymuyor. Kocasının dönüşünü de duymuyor. O gecenin bir saatinde; Galiçya'nın 50,08333 kuzey enlemi ve 25,15000 kuzey boylamında yer alan bir kasabasında bir bebeğin ani ölümünün üzerinden tam yirmi dört saat geçmiş oluyor.

1. (İbr.) Aslen ulus anlamına gelmekle birlikte günümüzde Yahudi olmayanları tanımlar. İfade, küçümseyici bir anlam içerir. (Ç.N.)

2

Karanlık bir kulübenin içindeki yatakta yaşlı bir adam sessizce yatıyor. Uzun zamandır yatıyor öyle, günlerdir, insanların onun ölüm döşeğinde olduğunu anlattıklarını biliyor; ama ölüm bazılarının gözünde karşı tarafa ulaşmak için tek adımda, tek sıçrayışta geçilecek bir hol iken, yaşlı adam muazzam bir ölüme yatmış, holü geçmeyi başaramayacak, artık çok güçsüz kaldığı için yapamayacak bunu belki.

Başucunda karısı oturuyor, uzun zamandır ağzını açmadan oturuyor; bu arada dışarıda hava kararmış yine. Tanrı verdi, Tanrı aldı, diyor kadın sonunda.

Geçen bahar karısı sık sık başucunda oturup örgü örmüştü; adam, gözleri artık epeyce bozulduğu halde kadının elindeki parçaların çok küçük olduğunu görebilmişti. Kadın günün birinde, onları bir hafta idare edebilecek malzemelerden bir kek pişirip evden çıkmıştı. O hafta Şabat günü çorbalarına yumurta katılmamıştı. Adamın karısına bunun nedenini sormasına ve açıklama beklemesine gerek kalmamıştı.

O sabah, tan yeri henüz ağarmadan yarı uykulu haldeyken karısının ve kızının odada fısır fısır konuştuklarını duymuştu, karısı öğleden sonra evden çıkmış ve hava kararmıştıktan sonra dönmüştü. Kadın adamın yanına oturmuş, uzun bir sessizlikten sonra, Tanrı verdi, Tanrı aldı, demişti.

Yaşlı karıkoca, torunlarının düğününe davet edilmemişti. Kız torunlarının *goy*'un biriyle evlendiği gün ihtiyar adam yatağında doğrulmuş ve aslında ölenin ardından tutulması gelenek olan ölü nöbetini canlı gelin için tutmak üzere yedi gün oturmuştu.

Karısı şimdi yaşlı ve yatalak kocasının başucunda

susuyor ve başını iki yana sallıyor. Bizim Maideleh ne akla hizmetle güzelim kızını bir *goy*'la evlendirdi acaba, diyor ihtiyar adam.

3

Kadın beşiğin içinden aldığı yorganların ve yastıkların kılıfını söküyor, beşiğin üzerini çatı gibi örten kumaşı ahşap iskeletten ayırıyor ve beşiği kenara itiyor. Talihsizlik yıllar önce, kızı henüz bebekken başlamıştı. Dışarıdaki gürültüyü duyduklarında, kocası bakıcıyı bebekle birlikte çocuk odasına yollamıştı hemen, kadına kapıyı kilitlemesini, çalan olursa asla açmamasını ve panjurları kapatmasını tembihlemişti. Sonra alt katta ne olup bittiğine bakmak için ikisi pencereden pencereye koşmuştu: Evin önündeki meydanda ve çevresindeki sokaklarda insanlar toplanmıştı, kimi koşuyor kimi bağırıyordu ama söyledikleri anlaşılmıyordu. Karıkoca, eve ilk taşlar isabet etmeden aşağıdaki panjurları kapatmaya zaman bulamamıştı. Kocası, taşları kimin attığı anlamaya çalışırken Andrej'i fark etmişti. Andrej, diye seslenmişti dışarıya doğru, Andrej! Ama Andrej duymuyor ya da duymazdan geliyordu, muhtemelen ikinci olasılıktı, çünkü elbette taşladığı evde kimlerin oturduğunu biliyordu. Derken Andrej'in attığı bir taş camdan girip karıkocanın kafalarını teğet geçmiş, arkalarında duran kütüphanenin ön camını kırmış ve adama anne babası tarafından mezuniyette armağan edilmiş deri kaplı Goethe külliyatının 9. cildine isabet etmişti. *Hava gelmiyor hiç / Ölüm sessizliği korkunç! / Uçsuz bucaksız enginlik boyunca/ Deniz kıpırtısız uzanmakta!* Bunun üzerine kocası öfkeden kudurmuş

halde dış kapıyı açmıştı, belli ki niyeti Andrej'i yakasından yakalayıp kendine getirmekti, ama kapıyı hızla kapatmıştı hemen, çünkü Andrej'in şimdi yanına aldığı üç ya da dört delikanlıyla birlikte –ki içlerinden birinin elinde balta vardı– koşar adım evlerine doğru geldiklerini görmüştü. Kapıyı derhal kilitlemiş ve acil durumlar için kapıya yakın bir yerde el altında bulundurdukları tahta parçalarını karısıyla birlikte kapının arkasına çivilemeye çalışmıştı. Ama artık çok geçti, çiviler nerede, çekiç nerede derken kapı balta darbeleriyle dağılmaya başlamıştı bile. Andrej, Andrej. Kadınla kocası merdivenleri koşarak çıkmış, bakıcının ve çocuğun bulunduğu odanın kapısını yumruklamışlardı, ama bakıcı ya kimin içeri girmek istediğini anlamadığından ya da korkusunun büyüklüğünden kapıyı açmamıştı. Onlar da Andrej'in ve adamlarının evlerinin alt katına girmesi üzerine son dik merdiveni tırmanarak tavan arasına kaçmışlardı. Zorbalar zemin katta sağlam kalmış camları da kırıyor, pencere çerçevelerini duvardan söküyor, kitaplığı deviriyor, yorganları boydan boya yarıyor, tabak çanağı ve konserve kavanozlarını yere fırlatıp kırıyor, erzakları sokağa döküyordu. Derken içlerinden biri, kadının ve kocasının tavan arası kapısını sürgülemeye çalıştığını duymuş olmalı ki adamlar birinci katta hiç oyalanmadan merdivenleri koşarak çıkıyor, yol boyunca duvar kâğıtlarını yırtıyor ve duvarlara baltayla rasgele delikler açıyordu. Kadın ve kocası çok ince olan tavan arası kapısının arkasında duruyordu, sürgüyü çekmişlerdi, ne var ki kapının arkasına dayayıp açılmasını önleyebilecekleri ağırlıkta bir eşya bulamamışlardı, şimdi de adamların ayak seslerini o son dik merdivende duyuyorlardı. *Duamı işit Yarab, kulak ver yakarışıma, gözyaşlarıma kayıtsız kalma; çünkü ben bir garibim senin yanında, bir yabancı, atalarım gibi. Uzaklaştır üzerimden bakışlarını, göçüp yok olmadan mutlu olayım!* Tanrım,

Tanrım. Aşağıdan bir çıkış yoksa o halde yukarıdan olmalıydı. Bir gedik yaratabilmek için çatı kiremitlerini elleriyle ittirmeye başlıyorlar. Ne var ki peşlerindeki adamları kısa bir süre için durduran arkalarındaki kapı ince, birkaç tahta parçasından ibaret. Kadının kendini yukarı doğru çekip gedikten çatıya çıkabilmesi için kocası yardım ediyor ona. Sonra kadın kocasını çekmek istiyor. Derken ince kapı, köpek sürüsünün yumruklarına ve tekmelerine daha fazla direnç gösteremiyor. Kadın, kocasını bir kolundan tutup yukarı çekerken aşağıdaki adamlar da diğer kolundan asılıyor. Lot, evine konuk olmuş melekleri kimseye teslim etmeye yanaşmıyor. Lot, eşikte duruyor, güruh onu kolundan yakalamış çekmeye ve gösterdiği konukseverlikten ötürü cezalandırmaya çalışıyor; kötülük yapmak, eziyet etmek, üzerine kusmak, tekmelemek istiyor ama melekler onu melek elleriyle içeriden, diğer kolundan kavrıyorlar, güçlü onlar, dışarıdaki gözü dönmüş insanları yeniyor ve Lot'u yeniden evin içine çekip onunla adamlar arasındaki kapıyı kapatıyorlar; dışarıdaki adamlar ne birbirlerini ne de Lot'un evinin kapısını görebiliyor artık, duvarlara el yordamıyla tutunuyorlar, çekip gitmekten başka çareleri yok. *Tanrım, sakın geç kalma*. Kadında meleklerin gücü yok, kocasını çekip yanına almayı başaramıyor, kocasını kolundan tutarken çocukluğundan beri tanıdığı Andrej'den merhamet dileniyor, tanımadığı, biri baltalı olan adamlardan da; ama o kocasının koluna sımsıkı yapışmışken, aşağıdaki tanımadığı adamlar ve çocukluğundan beri tanıdığı Andrej kocasına önce hakaret ediyor, sonra vuruyor –merhamet edin!– en sonunda da gözlerinin önünde parçalıyorlar adamı. Kadın bırakmıyor sarıldığı kolu. Önce kocasının elinden tutuyorken bir parça et kalıyor sonra elinde, sonra da tutup çekebileceği canlı bir şey kalmıyor. Artık ölümün elinden tutmuş Yahudi bir dul o. Sonra bırakıyor elinde-

kini, doğruluyor ve gözlerini aşağıdaki kasabaya, uçsuz bucaksız araziye çeviriyor. Güpegündüz şimdi, çatılar samanla ve ahşapla kaplı, yollar, meydanlar, çeşmeler, uzaklarda tarlalar ve orman görüyor, inekler otlanıyor, bir at arabası tarla yolunda ilerliyor; aşağıda, evin önünde duruyor, evin önünde dikilen insanlar var, başlarını kaldırmış ona bakıyorlar, susuyorlar şimdi ve yerlerinden kıpırdamıyorlar. Derken kadın ansızın kar yağdığını görüyor. Her şey donacak şimdi, diye düşünüyor, iyi ki öyle, kar, kar. Bilincini yitirip düşüyor, dik eğimli çatıdan yuvarlanarak aşağıya –şans bu ya– adamların az önce sokağa fırlattığı giysi, yatak yorgan ve perdelerden oluşmuş yığının ortasına düşüyor; çaputların, kırmızı ahududu reçellerinin içinde öylece yatıp kalıyor, geçen yaz kendi kaynatmıştı bu reçelleri; reçel kavanozları, fırlatılırken kırılmış; evet, kırılmış uzuvlarıyla öylece yatıyor kadın, gözlerini kapamış ve meydanda sessizce duranlardan hiçbiri yanına yaklaşmadığı gibi yaşıyor mu, diye de bakmıyor. Yaşıyor ama o an kendisi bilmiyor bunu henüz. Yerdeki eşyalar kadının düşmesiyle bir kez daha havalanıyor, yarılmış yataklardan biraz daha tüy çıkıyor, ince kaz tüyleri havada süzülüyor, sonra ağır ağır ağaç dallarına konuyor, kar, kar, kış gibi.

Şimdi kucağında çamaşırlarla çocuk odasından çıkıyor ve alçak taburede oturan kızının yanından geçiyor. Kızını neden bir Hıristiyanla evlendirdiğini çok iyi biliyor o. Kızı babasını sormaya başladığında, baban günün birinde gitti ve bir daha dönmedi, demişti. Neden gitti? Nereye gitti? Bir gün dönüp gelecek mi?

Kütüphaneye yeni camlar takılmıştı. Kadın, kenar mahalledeki evi satıp kasabanın içine yerleşmişti, kocasının dükkânını çalıştırmayı sürdürmüş ve elinden avucundan artırdığı her kuruşu kızının çeyizine ayırmıştı. Kızının bugünden yarına öğreneceği şeyi o çoktandır

biliyor: Günün sonunda ölüm olsa da, bütün günlerin akşamı olmamıştır daha.

4

Adamın yaşamı boyunca, özellikle son üç yıldır sezdiği şey artık açıkça ortadaydı: Kişi, biraz yoldan çıkar gibi olduğunda bile son, dosdoğru şu ya da bu uçuruma yuvarlanmışçasına kaçınılmaz oluyordu. Avusturya-Macaristan ordusunun, Galiçya Carl-Ludwig otoyolunun otuz beş kilometrelik bir bölümünden sorumlu memuru olarak hayatındaki her şeyin, düzenin sağlanmasına ve sağlandığı alanlarda da korunmasına bağlı olduğunu biliyordu. Ama onun yaşamında daima yaşam engel olmuştu ona. Henüz maaş almayan memur adayı olduğu bir yıl zarfında aç kaldığı için borçlanmak zorunda kalmıştı. Bu yüzden adaylık yılı sonlandığında sırtında ağır bir borç yüküyle kadrolu memur olarak on birinci, yani en düşük maaş derece kademesinden göreve başlamıştı. O ilk kış çektiği açlık ve duyduğu üşüme ne de olsa canlı olduğunun göstergesiydi – ancak borçları, amirlerinin sessiz bir değerlendirmesi olan *gizli yeterlilik*'e olumsuz yansıyacaktı. Bu yüzden borçlarını eritebilmek için on birinciden onuncu maaş derece kademesine yükselip yükselmeyeceği belli değildi, zaten ona bu konuda açıklama yapan da yoktu. Dolayısıyla bir çırpıda normal yaşama geri dönmek gibi bir ihtimal yoktu. Açlık ve üşüme, açlığı ve üşümeyi pekiştiriyordu, yaşam bir kez kontrolü ele geçirdi mi, böyle olurdu işte. Sonra Yahudi bakkal kadın ve kızıyla tanışmıştı, kızın teni öyle beyazdı ki adam böcek olup üzerinde gezinse karda yürür gibi gözleri kamaşırdı. Evlilik teklifi yaparken yol

yordam bilebilseydi keşke. Yahudi drahomasıyla borçlar ödenir ama kapanmazdı. Arada bazı farklar vardı. Farklar, restoranı ve büroyu saran sessizlikten anlaşılıyordu. Bu sessizliğin genel anlamda sonla ilgili olduğunu adam şimdi anlıyor, şimdi kavrıyordu çünkü son, gözden kaçmıyordu artık. Bebek bir anda nasıl suskunlaşmıştı.

Babası ne resmî nikahlarına ne de bebeğin doğumuna gelmişti. Yolun uzak, yolculuğun pahalı olduğunu söylemişti. Adam onu üç yıldır görmemişti, her şey yolunda giderse asla da görmeyecekti. Doğumu izleyen sabah tek başına meyhaneye gitmiş ve yabancı adamlarla bebeğin şerefine kadeh kaldırmıştı; tadına sonuna kadar varabilmek için şnapsı yutmadan önce diliyle ağzında dolaştırdığı sırada küçük kızının da ağzında bir dilinin olduğunu, kendine ait içiyle annesinin içinden, kendine ait boşluklarıyla annesinin boşluğundan çıktığını düşünmüştü. O, on birinci derece kademeden bir memur olarak canlı bir şey döllemişti ve bu gerçeğin tanınması *gizli yeterlilik* gerektirmiyordu.

İmparatorun Brody'den geçişi münasebetiyle istasyonu çiçeklerle donatabilmek için elli kilo ip ve rayların altındaki traversleri yenilemek için on beş santimetre kalınlığında meşe kalaslar gerekiyor. On birinci maaş derece kademesindeki bir memur yılda 600 gulden kazanıyor, onuncu derecedeki 800, biraz şansı varsa 200 gulden ek ödenek alıyor. Peki hesaplanamayan şeyler ne olacaktı? Bir çocuğun canlı olduğu saniye ile artık canlı olmadığı bir sonraki saniye arasında ne kadar zaman vardı? Bu bir ânı diğerinden ayıran şey zaman mıydı gerçekten? Yoksa buna başka bir ad verilmesi gerekiyor da bu ad henüz bulunamamış mıydı? Bir çocuğu ölülerin arasına çeken enerji nasıl hesaplanıyordu?

Nişanlısının bacaklarının arasındaki aralığın acaba nasıl göründüğünü ilk kez düşündüğü ânı hâlâ anımsıyordu – etli ve dolgundu herhalde, parmaklarıyla tutup ayırdığında minicik kırmızı bızır ortaya çıkacaktı. Sonraları, nişanlısı karısı olduğunda terli bedenlerinin birbirine sürterken ve birbirinden ayrılırken çıkardığı sesleri sevmişti, şapırdamalar ve şaklamalar, ağızları, dilleri ve dudakları birbirine geçmişti, eskiden tek olan şey, etten nemli bir çukura dönüşmüştü eme eme. Et, et; bazen bu sözcük bile adamı azdırmaya yetmişti. Ama dün gece cansız bebeği karısının kollarından alıp beşiğine yatırdığından beri, ölmüş bir şeyin yarattığı soğuk, hatta umduğundan da soğuk hissi biliyor artık. Bunu aklından çıkarabilecek mi, bilmiyor işte. O, on birinci dereceden memur, ölü bir şey dölledi, bunu anlayabilmek için *gizli yeterlilik* gerekmiyor.

Meyhanenin, adamın üzerinde oturduğu çam kerestesinden yapılmış zeminine güneş vurmuş. Gece oraya geldiğinde orada birkaç Rus asker kaçağı yatmış, uyuyordu. İlk şnapsı, ardından ikinciyi ve üçüncüyü içerken askerler uyanmıştı. Çıkınlarını arayıp bulmuşlar, şafak vakti gelen ve anlaşılan önceden sözleştikleri kısa boyu dazlak bir adamla birlikte çekip gitmişlerdi. Ne dazlak ne de adamlar konuşmuştu pek, yine de aşikârdı, sıklıkla meyhanelerde rastladıkları Ruslar, artık geri dönmemeye karar vermiş adamlardı. On birinci dereceden bir memur olarak, sınırı geçmenin gerçekte ne anlama geldiğini o gece yaşadıklarından sonra ansızın biliyor şimdi. Dönüş yoluna geçme olasılığının ortadan kalkmasının ne anlama geldiğini anlıyor. Öyle ki gördüğü ve karşılaştığı her şeyin üzerini kaplayan ve eskiden anlamasını engelleyen tabaka şimdi adeta un ufak oluyor ve altında yatanı istese de istemese de görmek ve gördüğüne katlanmak zo-

runda o – ama bunu nasıl yapacağı konusunda hiçbir fikri yok.

Çocuğa bakarken bazen nereden geldiğini, annesinin rahmine düşmeden önce nerede olduğunu sorardı kendine. Şimdi çocuğun bir görünüp bir kaybolması arasında hiçbir fark bulunmamasını ya da onun hiç görünmemiş olmasını öyle isterdi ki! Ama fark vardı işte! Aşınmış bir palto düğmesini başparmağıyla ovalayarak parlatıyor. Yaşamla ölüm arasındaki farkın bir ölçüsü olmadığı için, bu küçücük çocuğun ölümü de her ölüm gibi mutlaktı. Aslında mesleği olan ölçme, o sabah olduğu kadar gereksiz görünmemişti ona hiç. Gündelik yaşamın sadece bir giysi olduğunu artık anladığına göre üzerine gündelik yaşamı mı giymeliydi şimdi?

Gece karısına bağırmıştı, çünkü kadın çocuğu kucağına alıp susturmaya çalışmışsa da ölüme çare bulamamıştı ve kendisi de ölüme çare bulamadığından bağırmıştı.

En düşük dereceden memurdu ve ölümle baş edememişti.

Ne olacaktı şimdi?

Kısa boylu dazlak adam yeniden meyhaneye giriyor, meyhaneciye başıyla selam verip bir masaya oturuyor, seçtiği masa, sabah Rusları almaya geldiği sırada aynı yerde otururken gördüğü kraliyet ve imparatorluk memurunun masasına yakın bir yerde. Memur, altın sarısı düğmeli paltosunu boş sandalyenin üzerine özensizce atmış; eğer palto olmasa, dazlak adam günün o saatinde çoktan ofisinde olması gereken birinin orada oturduğunu fark etmeyecek. Memur tıraş olmamış, bıyığının uçları kirli, kravat takmamış, önünde yine dolu bir şnaps kadehi duruyor, pencereden bir köpeğin kendi kuyruğu-

nu yakalamak için dönüp durduğu sokağa bakıyor, hayvan bu esnada yüzeyi donmuş su birikintisinin üzerinde kayıyor, bir an sendeliyor, sonra doğrulup yeniden bakımsız kuyruğunun peşine düşüyor. Dazlak adam soğuk bir atıştırmalık, marine edilmiş ringa balığı, yanına da bira sipariş ediyor ve keyfine bakıyor. Öğle öncesinde bir iş daha yapabileceğini düşünüyor.

5

Kadın, bir sonraki güne uyandı gerçekten, onu da alçak tabure üzerinde oturarak geçirecek. Yaslı kadının elini sürmediği yemek kâselerini annesi belli ki gece ya da sabah erkenden gelip almış. Mutfaktan gelen sesleri ve su şakırtılarını duyuyor, masanın üzerinde biri bir şey itiyor, koridordan ayak sesleri ve porselen çıngırtıları geliyor. Çocuk odasında zaten yapacak bir iş kalmadı. Dün korktuğu gibi olmadı aslında: Olanları uykusunda unutmamıştı ve uyandığında anılar sil baştan olanca ağırlığıyla üzerine çökmemişti. Hayır, uyku süresince çocuğunun artık yaşamadığının farkındaydı, uyandığında da farkındaydı; uyumak, uyanık olmak kadar ağırdı, ne eksik ne fazlaydı, böylelikle biten günün çöküşünü yeniden yaşamak zorunda kalmamıştı. Kadın şimdi doğrulup tabureye otururken mutfaktan gelen sesler kesiliyor, annesi hareketlenen kızının neler yaptığını gizli gizli dinlemek istiyor sanki. Ev neden av ortamına dönmüştü ki şimdi? Salondaki ayaklı küçük saat tiz bir madenî ses çıkararak altıyı vuruyor, sonra yeniden büyük bir sessizlik oluyor. Anlaşılan kocası hâlâ dışarıda. Dün definden sonra eve döndüklerinde kadın yeniden tabureye oturmuş ve ko-

cası onu tutup kaldırmaya çalışmıştı, ama başaramayınca koşarak evden çıkmıştı. O zamandan beri görmedi kocasını. Acaba annesinin kaderini mi yaşayacak o da? Henüz küçük bir kızken aslında ailesinin yanında olması gereken babasının nerede olabileceğini hayal etmeye çalışırken gözünün önüne daima kendini asmış bir adam gelirdi. Baban Amerika'dadır belki, derdi annesi. Ya da Fransa'da. Ama o inanmazdı annesine. Annesi, kocasının yokluğundan nihai ve değişmez bir durum olarak söz ederdi, bir gün eve döneceğine hele yakınlarda olduğuna –örneğin ilçe merkezinde başka bir kadınla, başka çocuklarla– dair kızının en ufak bir umuda kapılmasına izin vermezdi. Bazen, adını ilk kez söylediği insanların bir an dillerinin tutulduğu hissine kapılırdı. Amerika'da, demişti annesi ya da Fransa'da. Ama o, babasını hiçbir zaman canlı biri olarak gözünde canlandırmamıştı, ne Amerika'da ne Fransa'da ne de yakınlarında bir yerde, aksine onu örneğin kendini asmış biri olarak hayal ederdi – ve bir şey yakınlardaysa olsa olsa ormanda demekti, muhtemelen sallanıyordu orada; ipin bağlandığı o ağacın önünden daha önce belki de geçmişti kadın.

Bir şeye ihtiyacın var mı, diye soruyor şimdi annesi. Arkasından mutfağın içine güneş vurduğu için annesi siluet gibi görünüyor. Kızı, başını hayır anlamında sallıyor. Oturarak geçirdiği ikinci günde annesiyle pek konuşmuyor. Kimse annesini onun kadar iyi tanımaz, kimse de onu annesi kadar iyi tanımaz, böylece söyleyecek pek bir söz kalmıyor. Oturuyor ve kendinden bir parçanın şimdi toprağın altına girdiğini ve çürümeye başladığını düşünüyor, sonra hâlâ hava alan ve yaşayan tenine bakıyor. Bir kadın arkadaşı ziyaretine geliyor, yeni kâseler getiriyor ve şöyle diyor: İkinci bir çocuğun daha olacak, sonra bir üçüncüsü, ardından dördüncüsü. Kadın, Bakalım, diyor.

Arkadaşının getirdiği kâselerden birinin içinde yumurta var, kadın bunun gelenek olduğunu biliyor ama canı yumurta yemek istemiyor. Bir komşu kadın kapıyı bile vurmadan ağlayarak kendini içeri atıyor, ayakkabılarına bulaşmış karları temizlemeden kendini ağlayarak oturan kadının ayaklarının dibine atıyor, tek hâkime hamdolsun, diye haykırıp ayağa fırlıyor, ardından hıçkırarak kadının annesinin boynuna atılıyor, neden, neden, diye başını sağdan sola atıyor, sonra onca ağlama yüzünden sesi kısılınca susuyor. Arabacı Simon geliyor, holdeki kapının önünde durup çok üzgün olduğunu, biraz çorba getirdiğini, karısının selamı olduğunu ancak hastalandığından dolayı gelemediğini söylüyor. Kadının başka bir kadın arkadaşı geliyor, bebeğin solgunluğu ilk günden beri dikkatimi çekmişti, diyor. Bir diğer arkadaşı, Neden doktor çağırmadınız, diye soruyor. Bu kadar hızlı mı oldu her şey? Bir üçüncü arkadaşı: Çocuklar dayanıklı olmuyor, Tanrı o sonsuz yüceliğiyle kim bilir ne düşündü! Bir dördüncü arkadaşı: Kocan nerede senin? Akşam büyükannesi geliyor, kadının yanına yere oturuyor, torununun ayaklarını kucağına alıp çorap üzerinden elleriyle ısıtıyor; işte kadın o an çocuğu öleli beri ilk kez ağlayabiliyor. Üçüncü günde insanların yine biri gelip biri gidiyor. Dostları ve kenar mahalleden eski komşuları, yaslı kadının oturduğu alçak taburenin karşısına sunağın önüne çıkar gibi çıkıyorlar, kadına yemek getiriyor, onu teselli ediyorlar, insanın çocuğunu kaybetmesinin ne demek olduğunu bizzat biliyor ya da bilmiyorlar, bu olayın Yahudi olmayan biriyle şey yapmış birinin başına gelmesine çok memnun olanların sayısı hiç az değil ama bunu açıkça söylemek yerine örneğin, En önemlisi senin hâlâ hayatta olman, diyorlar. Kadına gelince konuklar olduğu sürece ağlayamıyor, insanların kutsal himaye görevlerini yerine getirmelerinden üçüncü günde çok bitkin düşmüş artık, çocuğunun

ölümünün bir türlü son bulmamasına ve o andan başlayarak asla son bulmayacağına ve acısının asla azalmamasına nasıl katlanacağını bilmiyor, ama ziyaretçilerin hiçbirine bundan söz etmiyor. Üçüncü günün akşamında, kocasının hâlâ eve dönmediğine göre artık asla dönmeyeceğini anlıyor. Kocasız yaşamanın nasıl olduğunu annesine soruyor. Annesi, zor, diyor. Bir kadın arkadaşı, göreceksin, en geç yarın dönecektir, içmiştir, diyor. Büyükannesi yanına oturup ona bir çocuk şarkısı söylüyor. Olgun bir kadın olduğu dönem sona mı erdi artık? İleriye giden yolu kaçırdığına göre zaman, tersine dönüp geriye doğru mu işleyecek? Dördüncü günde kendi yasına yabancılaşıyor ve bir canlının sınırın önünde ya da arkasında durması arasında belki de hiçbir fark olmadığını düşünüyor. Beşinci günde annesi, Artık ne yapacağımızı düşünelim, diyor. Altıncı günde ayaklı saat tiz bir madenî ses çıkararak günün bütün saatlerini vuruyor. Eğer kendini asmadıysa çocuğun babasını aramanın vakti gelmedi mi artık? Yedinci günün sabahında annesi kadının ayağa kalkmasına yardımcı oluyor ve onu mutfaktaki masaya götürüyor. Kızını oturttuktan sonra, Artık tasarruf etmek zorundayız, diyor. Kızı işte bu yedinci günde, kendisinin de birisinin kızı, hatta hayatta kalmış kızı olduğunu ve bu kızın yaşamının şimdi on yedi yıllık küçük bir gecikmeyle başarısızlığa uğradığını ilk kez fark ediyor. Bir dileğin yerine gelemeyeceğinin ne zaman anlaşılacağını kimse bilemez. Annesi yanına oturuyor, ellerini tutuyor, Babanı Polonyalılar öldürdü, diyor.

6

Adam, ajansın yerini biliyor, dazlak adam ona adresi vermişti. Sokağa girer girmez, bir iş arkadaşının da ilk çocuğunun çok küçük öldüğü aklına geliyor. Bu çocuğun ölümünden kısa bir zaman sonra arkadaşı ona, Mezarını görmek ister misin, diye sormuştu. Adam, aslında görmek istemediği halde, Evet, demişti ve bir öğle vakti mezarlığa gitmişlerdi. Arkadaşı, çocuğun duvarın sol tarafına çakılı demir bir levha üzerine yazılı adını, levhanın karşısındaki mezarını, mezarın kenarını çeviren taşları ve parmaklıkları göstermişti. Bu arkadaşı aradan henüz bir buçuk yıl bile geçmeden yeniden baba olmuştu, doğan bebeğe ölen bebeğin adı vaftizle göbek adı olarak verilmişti. Adam, seyahat için gerekli olan parayı çekmek üzere bankaya giriyor. Dazlak adamın söylediğine göre, ülkeye giriş için gerekli olan yirmi beş doları bitişikteki döviz bürosundan bozduracak. Karısına, uyurken nasıl göründüğünün taklidini yaptığında karısının attığı kahkahalar aklına geliyor. Tekrar tekrar aynı esprilere gülerlerdi, tekrar tekrar yok yere gülerlerdi, kayınvalidesi yanlarında olursa konuyu çoğunlukla anlamaz ve omuz silkmekle yetinirdi. Treni birazdan, o güne kadar denetlediği raylar üzerinde yol alacaktı, o güne kadar sorumlu olduğu bölüm üzerindeki yolculuk bir saat yirmi dakika sürüyordu, şimdi hedeflediği yolculukla kıyaslanamayacak kadar kısaydı. Karısına sarıldığı zaman kadının memeleri, adamın kaburgalarının kıvrımına tastamam otururdu. Bazen öylece ayakta durur ve mutlu olurlardı, bazen de ayna karşısında yüzlerini şekilden şekle sokarlardı, adam bıyığının uçlarını karısının kulağının içine iter, başka bir sefer burunlarını birbirine sürterlerdi. Karadan Bremen'e kadar gidecekti, orada –dazlak öyle açıklamıştı– gemiye bine-

cekti, geminin adı *Sperenza*'ydı. Sonra karıkoca, acaba baş başa olduklarında başkaları da böyle çılgınlıklar yapıyor mu, diye birbirlerine sorardı.

Adam istasyona giderken yolun karşı tarafında evini görüyor ve bir an duruyor. Orada, yukarıda o güne kadar "hayatım" dediği şey cereyan ediyor, tek yapması gereken yolun karşı tarafına geçmek ve merdiveni çıkmak, o zaman yine ait olduğu yerde, karısının yanında olur. Evden yükselen çığlıkları ve ağlamaları bulunduğu yerden bile duyuyor. Kulağına çalınan karısının sesi değil, bu kadarından emin, hatta yanılmıyorsa kayınvalidesinin de değil. Çocuğunun ardından ağlayan kim öyle? Kapı açılıyor ve tanımadığı bir kadın koşarak evden çıkıyor, ayakkabıları topuksuz, paltosunu boğazına kadar düğmelemiş, saçları bir örtü altında, yürürken yanağından süzülen yaşları siliyor, kadın yolun karşı tarafında bekleyen adamı görmedi, görseydi bile orada neden durduğunu bilemezdi; henüz ilk köşeyi bile dönmeden ağlamış olduğunu kimse bilmeyecek. Kadın bir sokağa saparken karşısına bir ihtiyar çıkıyor, adamın elinde bir kap var, hafifçe kaçınıyor sadece. İhtiyar, kadına başıyla selam veriyor, sonra evin kapısına kadar ağır ağır yürüyüp kapıyı omzuyla açıyor, çünkü kabın içindekini –muhtemelen yaslı kadına getirdiği çorba bu– dökmemeye çalışıyor. Birinci dereceden yaslı olup yaşlı adamdan bir taş atımlık mesafede bulunan adamsa, ihtiyarın kambur sırtını görünce onun Yahudi mahallesinden arabacı Simon olduğunu anlıyor, diğer zamanlarda talaş, inşaat molozu ve süt taşıyan yaşlı adamı çok kereler arabacı koltuğunda otururken de böyle arkadan görmüştü. Oradaki bütün insanlar görevlerinin bilincinde sanki, yalnızca adam ne yapması gerektiğini bilmiyor. Annesi hayatta olsaydı şimdi tespih çekip dua ederdi, adam da odada küçük ta-

butun yanında oturur ve ölen bebeğin babası olurdu. Kişinin kendi yaşamını terk etmesi korkaklıktan mı, yoksa kendinde hayata yeniden başlama gücü bulan bir kişilikten mi kaynaklanır?

7

Çocuk odasının bundan böyle sonsuza kadar kilitli kalıp kalmayacağı sorusuyla uğraşmıyor kadın, çünkü daireyi boşaltacağı açıkça ortada. Yeniden annesinin yanına taşınmaktan başka seçeneği yok. Kocasının ailesinin rıza göstermemesine karşın onunla, bir Yahudi kadınla evlenmesi vaktiyle hoşuna gitmemiş miydi? Kocasının, ona olan tutkusuna kapılarak kendi köklerini unutması değil miydi asıl hoşuna giden? Ama kocasının bu kez kopmak istediği kişi o ve rızasını almadan yapayalnız bırakıyor onu. Kocasının yokluğunun yaratacağı boşluk, adamın ona ve çocuğa duyduğu sevgiyle sınırlı olacak; kocasının ona ne kadar bağlı olduğu, aslında ölüm çizgisinde açıkça kendini gösteriyor.

Bana bak kızım, kocanın senin sayende borçlarını ödediğini unutma.

Bir türlü terfi edememesinin bedelini de sayemde ödedi: Benim uğruma sonsuza kadar on birinci derecede kalacaktı.

Ama sonsuza kadar kalmadı.

Bunu çocuk belirledi.

Sen öyle san. Evlenerek kendine iyilik etmediğini öncesinde kavrayamamıştı.

Şimdi bununla mı avunayım yani?

Evet.

Şimdi mutlu olduğum günleri de elimden almak istiyorsun.

Şu an yitirdiğini sandığın kadar çok şeye sahip olmadığını söylemek istiyorum sadece.

Olaya bu açıdan bakarsam biraz rahatlayacağımı söylemek istiyorsun yani?

Öyle umuyorum.

O zaman yine önlüğümü takar, bir ringa balığı ile üç elma arasındaki ağırlık farkını hatırlarım.

Ringa balığı ve elma insanı yanıltmaz hiç değilse.

Sen aşkı unutalı belli ki çok zaman olmuş.

Bilerek haksızlık ediyorsun.

Artık konuşmak istemiyorum.

İki insanın birleşmesinin, başka hiç kimseyle aşılmayacak bir sınırın aşılması anlamına geldiğini sanmıştı daima, o andan itibaren dünyayı birlikte geride bırakacak ve her şeyi paylaşacaklardı. Ama şimdi görüyordu ki sınır oynaktı ve belli zamanlarda, örneğin şimdi olduğu gibi yer değiştirebiliyordu. Sınır, fark edilemeden içe doğru kaymış ve kocasını ondan ayırmıştı. Eskiden kocasının özgürlüğü olmuştu, oysa kocası özgürlüğünü şimdi başka yerde arıyordu.

8

Adam nerede öleceğini keşke bilseydi, kendine kolay bir ölüm diliyordu, ne de olsa uzun zamandır öylece yatıp yolunu gözlüyordu. Ö*pücük kadar hafif. Tereyağından kıl çeker gibi kolay.* Adam hiç sormadığı halde bir komşu kadın, bebeğin boğulduğunu anlatmıştı. Talmud'da yazıyordu, boğulmak, dokuz yüz üç ölüm arasından en çetin ola-

nıydı. *Boğulmak, kişinin yüne dolanmış dikenli çalılığı var gücüyle koparıp arkasına atması gibidir. Kalın bir ipi, dar bir delikten geçirmeye benzer.*

Bulmak ve bulmak, diye bir dilekte bulunmuştu adama düğününde bir arkadaşı yetmiş iki yıl önce ve bulmak bugüne dek aynı şekilde sürüyor, Tora'da bilgeliği bulmak; iyi bir kadın bulmak; cansız bedeninin üzerine son kürek toprak atılıncaya kadar huzurlu bir yaşam bulmak; öpücük kadar, *Tanrı'nın Âdem'e can verdiği öpücük* kadar hafif bir ölümü bulmak – Tanrı, Âdem'e burnundan nefes üflemişti ve kişi şanslıysa bu nefesi günün birinde hafifçe ve kolayca verecekti. Ama acil ihtiyaç duyulduğunda aynı zamanda bir hela bulmak, diye düşünüyor adam şimdi ve dişsiz ihtiyar sırıtışıyla sırıtıyor. Sıkıştım, diye sesleniyor dışarıya doğru, çünkü arkadaşı vaktiyle, yetmiş iki yıl önce ona *bulmak* fiiliyle mutluluk dilerken evlendiği o kadının yardımı olmadan ayağa kalkamıyor artık.

9

Kurşuni bu su, kurşuni – ve kusuyor adam; insan kusarken kime kusar acaba, diye düşünüyor başını bir an kaldırdığı sırada, ama yeniden midesi bulanıyor, yaşamı boyunca olmadığı kadar bulanıyor. Karısı anlatmıştı bir gün, kadın çocukluğunda dünyanın bir krep gibi yassı olduğuna inanmıştı uzun süre ve tam da o, tabii sınır kasabasının diğer sakinleri gibi bu krepin en dış sınırına saçılmıştı, tozşeker taneciği gibi. Kasabayı dolanırken yolunu kaybettiği zamanlarda sınıra yaklaşmaktan ve çizgi dışına çıkmaktan çok korkardı. Benim tozşeker ta-

neciğim. Kızın ufku, daha sonra okuldâ öğreneceği üzere, Rusya üzerinde uzanan hayalî bir çizgiden ibaretti. İnsan bulunduğu yerden ayrılmadığı, sürekli aynı noktada yaşadığı sürece bunu anlaması gerçekten çok zordu; mesleği icabı trenlerle, yani insanlığın ileri doğru hareket etmesiyle haşır neşir olan adam için, genç memur için de zordu. Dünyanın bir küre olmasının ne anlama geldiğini ancak şu sallanan gemiye bindikten sonra en derinlerinde hissederek anlıyor. Yuvarlaklığından midesinin bulanmasının, dünyanın çevresini dönmenin ve bu daire çizerek dönmeye dayanamamasının dışında ufuk, hareket halindeki bu insanın gözünde sürekli olarak daha da geriye kayıyordu, sanki bu yolcu ile hedefi arasındaki mesafe hiç değişmesin diye sallanan gemi, ona inat yerinde duruyordu, sanki son, kaçmakta olan bu insandan kaçıyor ve o hareket ederken hareketlerini ânında boşa çıkarıyordu. Suyun rengi kurşuni, adamın midesi bulanıyor, tıpkı yanında duran ve onun gibi kusan diğerleri gibi. Rüzgâr, geminin ilerlemekte olduğu yönden esiyor ve kısa bir süre öncesine kadar ömür boyu memuriyet hakkına sahip olan adamın sırtının buz kesmesine neden oluyor; bu arada adam, kıç küpeştesine doğru eğilmiş, vatanının onu beslerken verdiği her şeyi ayrılırken geri bağışlıyor. Bulantı iki-üç güne kalmaz geçer, diyor arkasında duran biri, ikinci sınıf kamarasını paylaştığı beyefendi bu, İsviçreli, o sırada güvertede geziniyor ve adamın güç durumda olduğunu görünce bir mendil uzatıyor; birazdan geçer, diyor. Belli ki beyefendi seyahat etmeye alışkın, gür saçlarını rüzgâra tutuyor ve cebinden bir elma çıkarıyor, temiz havanın aksine onun iştahını açtığını söylüyor, elmasından ısırıyor ve genç adama da bir elma uzatıyor, Teşekkür ederim, almayayım, diyor genç adam ve yüzünü yeniden denize dönüyor. Anlıyorum, diyor elmanın sahibi ve elindeki yuvarlak şeyin

ikincisini güverteden aşağıdakilere, en alt mevkide yolculuk yapanlara atıyor, ambardaki yolcular açtır mutlaka, ama mideleri bulandığında gidip kusmak için bulundukları bölümden gidilebilecek bir küpeşte yok.

10

Ya kadın? Yaklaşık üç yıl boyunca ringa balığı ve elma tartıyor, müşterilere tezgâhtan ekmek, süt ve kibrit uzatıyor.

İnsanların yüzüne her seferinde böyle uzun uzun bakamazsın.

Ama bakacak başka bir şey yok ki.

Uygun düşmez. Çocuklar yapar bunu.

Bugüne kadar şikâyet eden çıkmadı.

Gmora eskisi kadar sık gelmiyor artık, Veitel de öyle.

Çetele tutuyorsun anlaşılan.

Öyle değil tabii, ama müşteriye karşı duyarlıyımdır.

Ben değilim anlaşılan.

Aslında öylesin.

İstersen bırakırım.

Bu kadar alıngan olma.

Alınmadım ama yardım etmem istenmiyorsa giderim.

Yaa, nereye gidecekmişsin bakalım?

Kızı yanıt vermiyor.

Öyle demek istemediğimi biliyorsun.

Hiçbir şey bildiğim yok benim.

Yumurtayı eskiden Johanna Sawitzki'den alırlardı ama sonra Karel'inkilerin daha taze olduğunu anladılar. Gaz lambası yağı ucuzladı, çünkü Galiçya petrolü çıkarıldıktan kısa bir süre sonra, henüz satılmadan bozulu-

yor. Ringa balığı ile salatalık turşusunu birlikte satın alan müşterilerine Levi'den daha düşük fiyat uyguluyorlar.

Müşteri yokken ortalıkta boş boş duracağın yerde biraz temizlik yapabilirdin. Mesela.

Tamam. Tamam.

Kızım, burası senin de dükkânın, yetişkinsin artık.

Ben seçmedim burayı.

Ay, şimdi bir de suçlu oldum.

Okulda neden Goethe ezberledim ki?

Gidebilecek bir okul bulduğun için şükret.

Esnaf kadının kızına gerçekmiş gibi gösterdiği şey gün yüzüne çıkmıştı işte. Kızı şimdi onun yerine geçmiş ve terk edilen kadın olmuştu, o ise gizlemiş de olsa aslında hep olduğu kişiydi şimdi: Bir dul.

11

Gmora eskisi kadar sık gelmiyor, Veitel de öyle, olabilir tabii. Onların yerine son zamanlarda, özellikle annesinin yumurta ve süt için köylülere gittiği saatte her gün o subay kibrit almaya geliyor. Subay, kadına saç modelini beğendiğini söylüyor belki, kadın da tatbikatlarda gerçek mermi kullanıp kullanmadıklarını soruyor belki. Ya da subay, Bugün eğitimimiz var, umarım yağmur yağmaz, diyor. Kadın da, Yağmurdan erinmez, diyor ve gülüyor, subay da gülüşünün güzel olduğunu söylüyor. Bir seferinde, kadın tezgâhın üzerinden kibritleri uzatırken subay kutuyu almadan önce ansızın beyaz deriden eldivenini çıkarıp elini hafifçe kadının eline değdiriyor ve usulca, Yanıyorum, diyor. Kadın da, Borcunuz on fenik, diyor her zaman yaptığı gibi, çünkü yanlış duyduğunu

sanıyor. Subay sonraki gelişinde belki özel bir şey söylemiyor ve eldivenini çıkarmıyor, çünkü annesi kızının yanında duruyor, bunun sebebi, annenin yumurta ve süt almaya gittiği köylülerin pazar günleri kilisede olması. Ama sonra, izleyen haftanın başında subay kadını yine tezgâhın arkasında tek başına görünce, hiç konuşmadan yüzüne bakıyor, parayla birlikte önüne katlanmış bir kâğıt parçası itiyor, ama kadın kâğıdı subay gittikten sonra açıp okuyor. Kâğıdın üzerinde bir sokak adı, kapı numarası, gün ve saatten başka bir şey yazmıyor. Demek öyle, diye düşünüyor kadın, meğer yanılmamışım, diye de düşünüyor. Sonra, akşam olunca, küçük bir kızken yattığı, çocuğunun ölümünden sonra yaşlanana kadar içinde uyumak ve günün birinde belki içinde ölmek üzere geri döndüğü yatağında tek başına yatarken, sonra, akşam olduğunda, daha doğrusu akşam geceye dönmeye yüz tuttuğunda, subayın verdiği saatte onu beklediği yere gitmemesi için hiçbir neden göremiyor.

Evet, neden olmasın? Kocası gitti, çocuk da artık yok, sonuçta annesine anlatması da gerekmiyor. Arzuluyor. Subayın sıcak, kuru, neredeyse kaba elini düşündükçe arzulamaktan başı dönüyor. Arzusunun yayılıp bedeninin en uç noktalarına, el ve ayak parmaklarının uçlarına kadar işlemesinden, bacaklarının arasına kadar girmesinden başı dönüyor. Ayartma, bir sözcük olmaktan çıkıp bir yaşamın içine dalınca, kadının birinin eteğinin altına girince ve onun fani bedeninin içinden geçip ansızın tüm kudretiyle şahlanınca böyle oluyor demek. Yıllar önce annesinin at ve araba üstünde taşraya mal almaya gittiği bir gün, Ayartılan ödüllendirilmiştir, çünkü karşı koyma fırsatını yalnızca o yakalar, demişti ona büyükbabası, o artık yeniyetme yaşına gelmiş ve yine taburede otururken.

Direnene karşılığında ne verirler?

Karşı koymak ödülün kendisidir.

Kendi ücretimi kendim ödüyorum demek oluyor bu.

Karşı koyarsan ama.

Karşı koyarsam.

Tanrı, ona layık olmanı istiyor.

Başka isteği yok mu?

Başka isteği yok.

O halde mesele benim?

Bir bütünün parçası olarak mesele sensin.

O halde onun sınavı benim.

Ne gibi?

Ben karşı koymazsam o işini kötü yaptı anlamına gelecektir.

Büyükbabası gülmüş, kız da onun ağzının içini, çok az dişi kaldığını görmüştü.

Deniz suyunu hortumun içine doldurmuşçasına bir arada tutabilen Tanrı, senin gibi genç biriyle sınanacaksa vay onun haline!

Ama benim özverime neden muhtaç ki o zaman?

O günlerde bacakları, alçak taburede otururken çenesini rahatça dizlerine dayayacak kadar uzamıştı artık. O bir *goy* ile evlendiği için büyükbabası sanki torunu ölmüş gibi ölüm nöbetine, *şiva*'ya[1] oturmuştu. O günden sonra, büyükbabasının öldüğü bir buçuk yıl öncesine kadar onu bir daha hiç görmemişti. Büyükbabası onu reddetmişti ama büyükbabası tarafından reddedildikten sonra da yaşamı devam etmişti ve hâlâ devam ediyordu. Ancak büyükbabasının gözünde artık yaşam olmayan bu yaşam için o günden sonra hangi yasaların geçerli olduğunu kadın kimseye soramamıştı. Yaşam o günden sonra sadece yaşamak olmuştu işte.

1. Yahudilikte ölülerin ardından yakınlarının tuttuğu yas. (Ç.N.)

12

Bir seferinde can yeleklerini giymek zorunda kalıyorlar, çünkü gemi yoğun bir sisin içinden geçerek ilerliyor ve başka gemilerle çarpışma tehlikesi var; bir seferinde fırtına öylesine şiddetli ki, yaşlı bir kadın gemi ile Tanrı'nın arasını bulabilmek için kolyesini boynundaki zincirinden koparıp dualar eşliğinde denize atıyor; bir seferinde alt güvertelerden birinden keman sesi geliyor, birisi *Yarasa*[1] operetinden bir bölüm çalıyor ama eski memur, üniversite eğitimini Viyana'da aldığı halde müziği tanımıyor. Eğer şu dinmek bilmeyen mide bulantısından ölürse, cep saati ve altın sarısı düğmeli paltosu kimin olurdu acaba? Yolculardan bir adam, Polonyalı bir çocuğa bir muz gösterip nasıl soyulacağını öğretiyor. Muzun siyah ucunu ısırıp denize tükürüyor. Ama çocuk muzu istemiyor. Genç adamın bulantısı ne iki ne üç ne de dört gün sonra geçiyor. Sonsuzmuş gibi gelen on iki günden sonra bir sabah ansızın üst güverteyi doldurmuş kalabalığın arasından Özgürlük Heykeli'ni görüyor, böylesi hiç görmemekten daha iyi tabii. O beyefendi ona yolda bir Alman kaptandan söz etmişti, gemisi çürük olduğu için okyanusu geçmeye cesaret edemeyen kaptan, yolcularını İskoçya açıklarına taşımış ve adayı göremeyecekleri kadar açıktan seyretmişti. Yurtlarını terk etmiş yolcuları dokuz gün sonra küçük bir limanda indirip Amerika'ya vardıklarını söylemişti. Orada da Amerika'da olduğu gibi İngilizce konuşulduğu ve kimse bu dili zaten anlamadığı için, yolcular erkeklerin etekle dolaşmalarını New York'un son modası sanmıştı, oysa hâlâ Avrupa'da

1. Johann Strauss II'nin bestelediği bir operet. Prömiyeri 1874'te Viyana'da yapılan eser, operetlerin altın çağını yansıtan örnekler arasında yer alır. (Y.N.)

bulunduklarını son yolcunun da kavraması yaklaşık bir hafta sürmüştü. Tabii, o esnada rezil kaptan, okyanusu geçirmek üzere yolculardan topladığı paralarla kapağı çoktan Yeni Dünya'ya atmıştı.

Şimdi kadın, erkek, çoluk çocuk duygulanmış, ağlıyor ve birbirlerine o devasa kadın siluetini gösteriyorlar, bazıları yanında kimi bulursa sarılıyor, yaşlı bir kadının kucaklamak istediği Avusturyalı buna izin vermiyor. Adam yola çıkmadan önce babasına bir kartpostal yazmış yalnızca, şimdi onu bu insanlarla bağlayan ne olabilir ki? Belki soğuk bir insanım, diye kendi hakkında ilk kez düşünüyor, gurbet benim gibi bir adamdan kısa zamanda başka bir insan yaratabilir mi? Bir çocuk, heykeli gösterip, kim bu, diye soruyor. Adam yanıtlıyor: Kolomb.

13

Genç kadının girdiği bina diğerlerinden farksız. Günlerden çarşamba, öğle sonrası, giriş kapısına güneş vurmuş, kadın annesine bir kadın arkadaşına uğrayacağını söyledi. Mekâna adamdan önce varmamak için beş dakika gecikti. O daha kapıyı tıklatmadan adam açıyor, çünkü merdivende ayak seslerini duydu. Kadını içeri çekiyor ve bu çekme eylemini hemen kucaklaşmaya dönüştürüyor, ardından öpüşüyorlar, sonra kadın diliyle adamın dişlerine dokunuyor, sonra adamın tükürüğünün ağız kenarlarını ıslattığını fark edince onu itip kendinden uzaklaştırıyor, derken adam onu sımsıkı yakalıyor, kolunu kadının ağzına bastırıyor, o da dişlerini geçiriyor, çünkü kolla ne yapacağını kestiremiyor, adam, ah, diyor, kadın dişlerini iyice geçiriyor, adam yeniden, ah, diyor, ka-

dın kolu kemiklere kadar dişleme arzusuna kapılıyor, bunun üzerine adam onu itiyor, sonra yeniden yakalıyor ve elbisesini açabilecek şekilde döndürüyor, elbisenin sırtı yukarıdan aşağıya kopçalarla dolu, korsesi de öyle, adam kopçalarla uğraşırken kadın başını eğip saçlarına taktığı firketeleri çıkarıyor, ikisinin de ölçülü bir şekilde gerçekleştirdiği sessiz uğraş, bir şeyin, belli ki ne ölçülü ne sakin geçmesini istedikleri şeyin hazırlığı şimdi. Adamın kadını çağırdığı oda küçük ve möbleli, perdeleri sararmış, komodinin üzerinde duran tasın emayları dökülmüş, ama kadın görmüyor bunu, onun yerine subayın üzerine sımsıkı oturan pantolonunun apış arasının üst kısmında açıkça kabardığını görüyor, kabartıyı eliyle okşuyor ve bunu yapmaya hakkı olduğuna şaşıyor, ayrıca buna hakkı olduğunu bildiğine de şaşıyor. O öğle üzeri bazı şeyler kocasıyla olduğundan farklı, subay uyarıldığında penisi aşağı değil yukarı doğru kıvrılıyor; adam, kocasının hiç yapmadığı bir şey yaparak memelerini yalıyor ve kadın onun üstüne çıkınca kalçalarına şaplak atıyor, çat diye ses çıkıyor. O öğle sonrası kadın evine kaçta dönerse dönsün yine geç kalmış olacak. Odayı kiraladığı iki saatlik süre neredeyse sona erdiğinde adam kadını yanağından öpüp, Maalesef gitme zamanı hayatım, diyor. Kadın, adamın ayağa kalkmasını izliyor, bacakları kaslı ve uzun, kocasınınkilerden çok daha uzun. Adam eğiliyor, ikisinin yerde yumağa dönüşmüş eşyalarını ayırıyor, elbisesini, korsesini ve çoraplarını kadına doğru yatağın üzerine atıyor, üzerine sımsıkı oturan pantolonunu giyiyor, artık görünürde bir kabartı yok. Kadının daha önce bir çocuk doğurduğunu bilmiyor, ama kadın bunu ona anlatmayı çok isterdi, iyi de nasıl? Şimdi o da ayağa kalkıyor, çoraplarını giyiyor, o esnada adam cüzdanını arıyor. Belki şimdi bu adamdan bir çocuğu daha olacağını düşünüyor kadın ve gülümsüyor. Korsesi-

ni sırtına geçiriyor, kopçaları ustalıkla kapatıyor, meşru ya da gayrımeşru, fark etmiyor artık, o arada adam kadının eline sıkıştırmak istediği banknotu buluyor, böyle olsaydı çok mutlu olurdu kadın. Elbisesini başından geçiriyor, hışırtılar çıkıyor, kadın elbisenin içinden yeniden göründükten sonra adamın ona doğru uzanmış para tutan elini fark ediyor, her şeyi başlatan kuru ve sıcak elini, şimdi banknot tutan elini fark ediyor, kendini tutmasa gülecek, Ne bu şimdi, diye soruyor. Ama adam gülmüyor, galiba şöyle demekle yetiniyor: Senin. Ya da: Hadi, yapma şimdi. Ya da: Üstü kalsın. Ya da: Gerçekten hak ettin, güzelim. Buna benzer bir cümle söylüyor, kadın ona daha önce onu hiç görmemiş gibi bakıyor.

Ama adam başını sallıyor, parayı komodinin üzerine bırakıyor, sonra kendi başına giyinemeyen küçük bir çocukmuş gibi kadını tutuyor, sırtı kendine bakacak şekilde döndürüyor ve tamamen kendi dünyasına dalmış kadının kimse hiçbir şey anlamadan sokağa çıkabilmesi için elbisesinin kopçalarını ilikliyor. Çıkarken beyaz deri eldivenlerini ellerine geçiriyor ve şöyle diyor:

Sen biraz bekleyip öyle aşağıya in lütfen.

Kadın adamın ne yüzüne bakıyor ne de karşılık veriyor, odanın ortasında durmuş ve zemin, adamın göremediği derinliğe doğru kayıyormuş gibi öylece yere bakıyor.

14

Ağır hastalığına karşın nice sağlıklı kişiden daha uzun yaşayan kocası sonunda ölünce yaşlı kadın kızının davetini kabul etmişti; tavuklarını birilerine vermiş, Kutsal Kitap'ı, yedi kollu şamdanı, iki yemek takımını sarıp ya-

nına almış ve kızının yanına taşınmıştı. Bütün yaşamını geçirdiği yarı karanlığı geride bırakmıştı; aynı şekilde çürümeye başladıklarında kocasının yarık ve soyulmuş ayaklarını testereyle birkaç santimetre kısalttığı birkaç parça möbleyi ve kapı önündekinin aynısı olan ve torununun çocukken bir sopayla içine harfler kazıdığı balçık kaplı zemini de geride bırakmıştı. Çok sürmez, ot kaplı dam artık terk edilmiş evi bütünüyle ezer, toprağın içine bastırır ve çürüyene kadar üzerini örterdi.

Goy, torununun drahomasını alıp kaçtığından beri kızının evindeki halılar, masa örtüleri, Çin porselenleri çoktan satıldı, ama kızı daireyi hâlâ koruyor. Dairenin holü pırıl parlatılmış meşeden, kapı kolları pirinçten, ev ayrıca camlardan bolca güneş alıyor. Yaşlı kadın her sabah bütün odaları dolaşıp kalan birkaç möblenin kaz tüyüyle tozunu alıyor, sonra önlüğünü çözüp Tora okumak üzere kanepeye oturuyor. *Evir çevir karıştır, çünkü her şey onun içinde, içine bak ve içinde yaşlan*, tüken, uzaklaşma ondan, çünkü *daha* mükemmeli yok. Kocasının ve onun zengin tüccarın oğluyla evlenen kızlarına verebildikleri ömürlük tek çeyiz, Kutsal Kitapları okuma tutkusuydu. Genç çift, minik kızlarını yatırdıktan sonra evin iki yaşlısıyla acaba Tanrı'nın cennetinin aslında yeryüzünde mi olduğunu –yeter ki bakmayı bilelim– ya da yaşamın sırrının insanların arasında mı, yoksa ancak öbür dünyada mı gizlendiğini tartışırdı. Acaba esasen iki mi yoksa tek bir dünya mı vardı? Kocası, bozulan fani dünyayı ancak kutsallık içinde bir yaşam sürerek gelecek dünyayla bağdaştırmanın mümkün olabileceğini söylemişti. Bunun üzerine damadı, kutsallık içinde bir yaşamın ne olduğunu sormuştu, sonuçta her şey Kutsal Kitap'ın insanlar tarafından yorumuna bağlıydı – insan yanılırsa, doğru yaşam için harcadığı çaba da yolunu şa-

şardı. Evet, demişti kızı, bu dünyada insanın başına gelenleri okuyabilmek gerek çünkü mesele Kutsal Kitap'ta yazanlar değil sadece. Kadın, sohbet akşamlarında dünyada ebedî yaşam olduğuna inanırdı, çünkü öyle ya karşısında görüyordu: Kendini, ihtiyar adamı, kızını ve onun kocasını ve başını arkasına atıp derin derin uyuyan o minicik kız bebeği. Ama kızının kocası öldürüldükten sonra bu sohbetler kesilmişti; kızı, kenar mahalleyi terk etmişti ve büyüyüp serpilen kızını bir *goy* ile evlendirmişti. *Goy* şimdi çekip gitmişti ve torunu, çocukluğunda olduğu gibi yine annesiyle birlikte yaşıyordu, annesi yanında olmadığı zamanlar eski günlerdeki gibi onunla büyükannesi ilgileniyordu. Demek ki insan ömrü, bir kaçışın üstesinden gelebilecek kadar uzundu.

Akşam olunca yaşlı kadın kitabı elinden bırakıp yeniden önlüğünü giyiyor. Et yenecekse işe, avluya inip eti keseceği keskin bıçağı temizlemekle başlıyor; bıçağı toprağın içine sokup çıkarıyor, çünkü o evde tabak çanağın ve aletlerin ayrılması zorunluluğuna ondan başkasının uyduğuna inanmıyor. Oğlak, anasının sütünün içinde pişmemeli.

15

Manhattan'dan çıplak gözle görülebilen küçük bir ada olan Ellis Adası'nda yeni gelenlerin özgür yaşama uygunluğu inceleniyor. Gözleri, akciğerleri, boğazları, elleri ve çırılçıplak soyulan bedenleri muayene ediliyor; kadınlar erkeklerden, çocuklar anne ve babalarından ayrılmış.

Göz muayenesi için kancayla karşına dikildiklerinde dikkatli ol!

Neden?

Gözün yuvasından çıkabilir.

Emin misin?

Evet, bana da bir adam anlattı, muayene olurken gözü ceketinin cebine düşmüş.

Sıra ona geldiğinde muayene odasında çırılçıplak soyunması isteniyor. İngilizce yapılan çağrıyı anlamıyor, ama tercüman tercüme ettiğinde de yerinden kımıldamıyor. Amerikalılar akıllarını mı oynattılar acaba? Yoksa memleketlerine girmenin ikinci bir doğum olduğunu mu düşünüyorlar gerçekten? Vaktiyle Viyana Teknik Yüksekokulu'nda girdiği ve kesinlikle kolay olmayan sınav çok farklı geçmişti.

Come on. Haydi çabuk.

Hiçbir şey fayda etmiyor: Karısının önünde bile kalmadığı kadar çıplak bir halde Tanrı adına ışığın altında durmak ve kendini bir grup doktora göstermek zorunda kalıyor. İnsan, özgür iradesiyle seçtiği bir yolun onu nereye götüreceğini önceden bilebilseydi keşke. Bu arada paltosu ve giysileri dezenfekte ediliyor, muayeneden sonra geri aldığında hepsi buruş buruş. Demek özgür bir yaşamın bedeli utanç; ya da özgürlük, gittiği yerde utanmanın geçerli olmaması mı? O zaman Amerika gerçek bir cennetti herhalde.

16

Ölümden sonrasını kocası bir buçuk yıldır biliyordu, o da yakında öğrenecekti. Kızı, ondan daha uzun bir

süredir dul, ama önünde gideceği uzun bir yol var hâlâ, dükkânla uğraşıp duruyor, peki torunu günün birinde dünyada tek başına kaldığında ne yapar acaba?

Limana iki gemi yanaşmış. Kulakmemeleri sarkmış, kulaklarını kocasının ağzına iyice dayıyor ama adam öyle kısık sesle fısıldıyor ki hikâyenin devamını pek duyamıyor, ama kendisi defalarca okumuştu. *Gemilerden biri az önce uzun bir seferden dönmüş, diğeri uzun bir sefere çıkmaya hazırlanıyor.*

Konuşmakta zorlanan kocasına su içirmeye çalışıyor ama adam yutamıyor, böylece sular kirli sakallı çenesinden süzülüp yastığa dökülüyor.

Denize açılan gemiye sevinç çığlıkları ve hayırduaları eşlik ediyor; gelen gemiyle ise kimse ilgilenmiyor. Oysa sevinç çığlıklarını aslında o hak etmiyor mu?

Kocasıyla yalnızca tek bir kız evlat yetiştirebildiklerine üzülüyor. İki çocukları daha olmuş, ama doğduktan kısa bir süre sonra ölmüştü. Bazı akşamlar ölen çocuklarının ardından ağladığında, kocası yanına oturur ve başını sallardı.

Gelen gemi limana yanaşmış. Ama denize açılanın ne olduğu belli değil. Akıbetini duyan var mı? Onu bekleyen fırtınalara acaba karşı koyabilecek mi?

Kızı geçenlerde dükkânı kapatıp evin bir kısmını kiraya vermenin belki daha mantıklı olabileceğini söylemişti.

Ya da çorba mı içmek istersin?

Yastık, ona içirmeye çalıştığı sudan henüz ıslakken kocası nefes almayı bırakmıştı.

17

Esnaf kadın, *goy*'un dükkâna ilk kez geldiği ve henüz on altısına basmış kızını gördüğü günü çok iyi anımsıyor. Kadın, genç adamın kızıyla ciddi olarak ilgilendiğini kısa bir süre sonra anlayınca onu eve çağırmış, ama kızının okulda olduğu öğleden önceyi seçmişti. Genç adama salonu ve Goethe eserlerinin dizili olduğu kütüphaneyi göstermiş, drahomadan söz etmişti, sonra onu kızının odasına götürmüştü; kızın bir gün önce giydiği elbise büyük koltuğun kolçağında asılıydı, yanında duran ayakkabılardan biri yan yatmıştı, evin kedisi yatağın içine büzülmüş uyuyordu.

Yahudi kökenli olduğumuzu biliyorsunuzdur mutlaka.

Biliyorum.

Hâlâ gidebilirsiniz isterseniz.

Kadın, yaşamı boyunca çok mal satmıştı. Bir müşterinin dükkândan çıkıp gitmek için ne zaman geç kaldığını çok iyi bilirdi. Seçmesi için müşteriye tanıdığı vakit uzadıkça, müşterinin seçmesi gerekeni seçme olasılığı o oranda artardı.

Ne düşünüyorsunuz?

Orada olmayan kızın yatağının kenarında ikisi de uzun süre konuşmadan durmuş ve düşünde pençelerini açan ama sonra tüylerinin arasına çeken kediyi izlemişti.

O sabah kızının mutluluğu uğruna kızının mutluluğunu satmıştı. Bazen böyle bir bedel gelişir ve ödendikten uzun bir zaman sonra ağırlaşırdı. Böyle bir alışveriş yaşayan bir dengeydi, kadın bunu son üç yıldır, damadının ortadan kaybolmasından sonra anlamıştı. Kâr ve zarar aslında birbirleriyle iletişim kurmak için bir satıcıyı

kullanırdı, oysa aslında kendi aralarında alışveriş yapar ve günü geldiğinde birbirlerini dengelerdi. Güneşli bir Şabat gününün sessizliğinde bir mektup, açılan bir elden başka birinin açık duran eline düşüyor. Şabat'ta, birine mektup getiren birinin mektubu uzatıp vermesi Talmud'a göre yasak çünkü bu çalışmak demek. Sokaktan binaya girmek, yani içerinin ve dışarının harmanlanması, çalışmak demek. Oysa kişi Şabat'ta dinlenmelidir ve üç alan –içerisi, dışarısı ve vahşi doğa– kendi içinde kalmalıdır. Ama postacı, alıcının sokağa açılan penceresinin önüne gelip mektubu yukarıdan alıcının eline bırakırsa, postacı kendi alanı olan sokağı terk etmemiş olur, ayrıca alıcı da kendi alanında yani evinde kalmış olur; bu arada mektubu yukarıdan bırakmak vermek sayılmaz, elin açık tutulmasıyla zarfın kabulü de almak sayılmaz. Bu noktada Talmud'un sahtekârlığa ve aslında onun yetkisindeki kuralların çiğnenmesine yol gösterdiği konusunda kadının, kocasının ve yaşlı büyüklerinin arasında ne şiddetli tartışmalar geçmişti. Babası, mesele sınırların kesin olarak belirlenmesidir, demişti, nerede başlayıp nerede bittiğini bilmeden bir yasağa uymak imkânsızdı. Ama bu kesinlikle bir karşılaştırma değil, demişti kocası, aslında doğrudan matematikti. Kadının annesi gülmüş, hamdolsun ki postacının yukarıdan bıraktığı şey yumurta değil, demişti. Kadınsa postacının çekincesini o günlerde dar kafalılık olarak değerlendirmişti, babası onun öfkesine gülümsemiş, Ne demek istendiğini anlamıyorsun, demişti. Vaktiyle ne demek istendiğini her zaman anlamak istemiyordu kadın, çünkü babası henüz dinçti ve öyle kaldığı sürece onun da yetişkinlik çağında olmasına karşın yanılmaya hakkı vardı. Güneşli bir Şabat gününün sessizliğinde bir mektup, açılan bir elden başka birinin açık duran eline düşüyor.

Ne şanslı bir insan olmalı, diye düşünüyor kadın; kocasının öldürülmesinin üzerinden koskoca yirmi yıl geçmişken, kızı üç yıldan beri terk edilmiş bir kadınken, babası bir buçuk yıl önce ölüp toprağın altına girmişken, postacının bu hikâyede yaptığı gibi böylesi bir hareketsizlik içinde olayları kendi akışına bırakmayı başaran ama ona teslim edilen şeyleri yine de yerine ulaştıran insan ne şanslıydı. Mutfağında yaşlı annesinin temizlediği bir bıçağın üzerinde toprak kalıntıları bulduğunda annesinden tiksiniyor. Kızıysa dükkânda öylesine ağır hareket ediyor ki içinden sık sık onu saçından yakalayıp tezgâhın başına kadar sürüklemek geliyor. On kiloluk un çuvallarını kaldırıp arabaya koyarken bedeninin zorlanmasını çaresizlikle izliyor; ona bazen yardım edip bazen etmeyen köylülerin adları Marek, Krzystof ya da –ki o adı duymak kadına hâlâ ağır geliyor– çoğunlukla da Andrej.

18

Ellerle başlayan, demek ellerle bitiyor. Onu satılık sanan bir adama bağışta mı bulunsun bir de? Elbette hayır, diye düşünüyor ve adam gittikten sonra komodinin üstündeki parayı alıyor, odadan çıkıyor, merdiveni iniyor, diğer binalardan farksız görünen binadan caddeye çıkıyor. Yol kenarında karşısına ilk çıkan dilenciye parayı veriyor ve bu olayı izleyen iki gün boyunca gerçekten eski yaşamını sürdürüyor. Ama üçüncü gün, bir pazar günü, subay hiçbir şey olmamış gibi yeniden dükkâna geliyor, kibrit satın almak istediğini söylüyor, her zamanki gibi, o sırada kadının annesi arka odada gazete kâğıdına mal sarıyor, hışırtılar duyuluyor, o sırada subay tezgâhın üze-

rinden yeni metresinin çenesini tutup genç kadını gözlerinin içine bakmaya zorluyor ve sesini bile alçaltmadan ilgilenen bir arkadaşının daha olduğunu söylüyor.

Gazete kâğıdı hışırtıları.

Gün, saat ve öteki binalara benzeyen bina.

Gazete kâğıdı hışırtıları.

Eğer birilerinin durumu öğrenmesini istemiyorsa oraya gitmeliymiş.

Sessizlik.

Kızım, bana bir yardım edebilir misin?

Tabii anne.

İtiraf et, sen de zevk aldın.

Hay aksi şey – yavrum, nerede kaldın, elim kopacak.

Geliyorum.

19

Ülkeye giriş yapan eti kontrol edildikten sonra aklın da yerinde olup olmadığına bakılıyor; adamlar, kadınlar ve çocuklar otuz soruyu yanıtlamak zorunda; kadın, erkek, çocuk kimin yanıtı beğenilirse karaya o adım atabiliyor. Akıl hastası, melankolik, anarşist – bu gibilerin ülkeye girmelerine izin verilmiyor. Hiç hapis yatmışlar mı? Çokeşli mi yaşıyorlar? Paltosu artık buruşmuş olan Avusturyalı, bu katı giriş kontrolleri varken zayıfların kökü Amerika'da muhtemelen çoktan kazınmıştır, diye düşünüyor, artık bu ülkede sakatlık, şifasız hastalık, akıl hastalığı, itaatsiz davranışlar, hatta ölüm bile kalmamıştır, diye geçiriyor içinden.

20

İnsan, bir tozşeker tanesi gibi krepin kenarından yere düşüp yiterse böyle oluyordu demek. İkinci müşterisinden kazandığı parayı kendine harcamış ve ayağına yeni çoraplar almıştı, öyle ya, sattığı kendi bedeniydi. Üçüncüde bir eşarptı, perdeleri açık bırak seni seyretmek istiyorum, dördüncüde – ee, kendini savunamaz mısın sen, beşincide – bana ağzını ver, altıncıda – seni Yahudi domuzu; dört, beş ve altı birleşince bir çift yeni ayakkabı etmişti. Canı yanıyordu, tiksiniyordu, durumu gülünçtü, bazen cildinin hassas yerleri çatlıyor ve yanıyordu, ama ağır ağır ruhunun ölmesiyle birlikte işi olup çıkmıştı. Erkeklerin ailelerinden neler gizlediğini biliyordu artık; yolda rastladığı üniformalılar, şapkalılar, silindir şapkalılar ya da önlüklüler onu –aslında herkesi olduğu gibi– yalnızca çıplak olarak görüyordu. Bu yolla kazandığı parayla satın alabildikleri, bu dünyada artık kimseyle, hele kendisiyle uyuşamamasıyla ölçüldüğünde çok ama çok az kalıyordu. İşte tam da bir elbisenin, şapkanın ya da takının değerinin kendinden verdikleriyle kıyaslanamayacak oranda olması kendini yeniden satmasını kolaylaştırıyordu. O an yalnızca onun bildiği değeri gün gelecek hudutsuz olacaktı. Günahkârın tövbekâr olmasına Tanrı sevinir / *Ölümsüzler kayıp çocukları ateşli kollarıyla göğe kaldırır.*[1] Kullanmaya başladığı yeni eşyaların nereden geldiğini annesi sormuyor ama kadın sorulmadan da ayakkabıları şuradan buradan ucuza aldığını, kullanılmış olduklarını, şunu ya da bunu bir kız arkadaşının armağan ettiğini, yüzüğü sokakta yerde bulduğunu söy-

1. Johann Wolfgang von Goethe, "Der Gott und die Bajadere", *Sämtliche Werke*, Cilt 1, S. 227-230. (Y.N.).

lüyor. Annesi, bütün çocukluğu ve genç kızlığı boyunca babasının öldüğü yalanını söylememiş miydi ona?

21

Bin ya da iki bin kişi muayene sonuçlarını geniş ve loş salonda bekliyor ve aralarına sürekli yeni kişiler ekleniyor. Bankalara oturmuş, yatmış ya da çömelmiş, yanlarına bohçalarını, yataklarını, yastıklarını, sandıklarını, semaverlerini almış insanlar, hiç eşyası olmayanlar da var, koşan çocuklar, ağlayan bebekler, yerde uyuyan insanlar; hasta büyükleri olan insanlar, tek kelime İngilizce anlamayan insanlar, onlara almaya gelecek olan kişilerin gerçekten gelip gelmeyeceğini bilmeyen insanlar; umutlanan insanlar, çaresiz insanlar, vatan hasreti çeken insanlar, korkan insanlar, onları neyin beklediğini bilmeyen insanlar, ülkeye giriş için gerekli yirmi beş doları nereden bulacaklarını düşünün insanlar, ansızın geri dönmek isteyen insanlar, ayaklarının altındaki zeminin artık kaygan olmamasından mutlu olan insanlar; kısa ya da uzun pantolonlu, eşarplı, etekli, takım elbiseli, şapkalı, püsküllü, ayakkabılı ya da terlikli, eldivenli ya da manşetli, saç örgülü, sakallı, bıyıklı, saçları bukleli ve yandan ayrılmış, çok çocuklu, az çocuklu ya da çocuksuz insanlar – hepsi kalabilecek mi, yoksa Avrupa'ya geri mi yollanacaklar; bunu öğrenebilmek için adlarının okunmasını bekleyen sayısız insan. Bekleyenlerden biri olan genç adam, günü gelince herhalde kıyamet günü bundan pek farklı olmayacak, diye düşünüyor.

Derken salonda büyük bir şangırtı kopuyor, herkes bir an susup gürültünün geldiği yere bakıyor ve görüyor:

Büyük Çin vazosu yere düşüp parçalanmış – tam da salonun kalabalık olmadığı, insanlarla, giysilerle ve bohçalarla örtülmediği, taş zemininin açıkta kaldığı ender noktalarından birinde küçük bir kız elinden düşürmüş; Bükreş ya da Varşova, Viyana, Odessa, Atina ya da Paris, Bremen, Anvers, Danzig, Marsilya, Pire ya da Barselona yakınlarındaki kasabasından yola çıktığından beri onca yol boyunca kucağında tuttuğu vazo şimdi orada, varış salonunda, New York'tan önceki son istasyonda kırılıyor, çünkü kız yaşamında ilk kez siyah tenli bir adam gördü, göçmen bürosundan bir memur o sırada tesadüfen salondan geçiyordu, kız adamı herhalde şeytan sandı. Kızın annesinin yüzünde çocuğunu öldürmek istermiş gibi bir ifade var şimdi, kızın yüzünde ise, keşke ölsem, ifadesi. Ardından gürültü yeniden başlıyor, ağlamalar, konuşmalar, çığlıklar, çocuklar koşuyor yine, yetişkinler bekliyor; bir erkek çocuk, yanına gelmesine izin verilen bir akrabasının getirdiği dondurmayı oturduğu banka bırakıyor, dondurma ağır ağır eriyor, çünkü çocuk dondurma nedir bilmiyor.

Baksana, muayene memuru sırtına tebeşirle bir şey yazmış – benimkine de yazmış mı?

Çocuk, sırtında o işaretten olup olmadığını görmesi için arkadaşına sırtını dönüyor, orada mı kalacağını, yoksa Avrupa'ya geri mi gönderileceğini o işaret belirleyecek muhtemelen.

Hayır, sırtında bir şey yazmıyor.

Ne harfi bu?

Bilmiyorum.

Şimdi ben mi geri gideceğim, yoksa sen mi?

Ne bileyim.

Yerde iki küçük kız oturuyor.

Susadım.

Battery Park'ta bir sürü çeşme varmış, büyükannem anlattı.

O zaman içerim suyumu.

Hayır, sakın böyle bir şey yapma.

Nedenmiş o?

O zaman kökenine dair bildiklerini unuturmuşsun, öyle dedi büyükannem.

Bahçeyi unutur muyum o zaman?

Evet.

Ocağı da mı?

Evet.

Büyükbabamı?

Evet.

Büyükannemi?

Evet.

Kediyi?

Evet.

Her şeyi mi?

Evet.

Büyükannen nereden biliyormuş ki?

Başkalarından duymuş.

22

Günlerden birinin akşamında masada yemek yok; anne ve kız, büyükannenin odasının kapısını açmak istiyor ama olmuyor, çünkü büyükannenin bedeni kapının arkasına uzanmış. *Vos iz mit dir? Mamaleh, vos iz mit dir?*[1] Arabacı Simon yardıma çağırılıyor, kapıyı baltayla kırıyor, kadının annesi yanında durmuş, elini ağzına bas-

1. (Yidiş) Ne oldu sana? Anacığım, ne oldu sana? (Ç.N.)

tırmış, kızı büyükannesinin adını sesleniyor ama yanıt veren yok.

Bugün başka ne işin var?

Bir müşterime hizmet edeceğim.

Müşterilerin sık mı gelir?

Yalnız kalan ruh, konuk değil mi bedende? Bugün burada ama yarın bakmışsın, gitmiş.

Kapıya açılan delik sonunda yeterince genişlediğinde iki kadın ellerini büyükanneye doğru uzatıyor, ama büyükanne soğumuş bile, ancak ölmüş bir şeyin olabileceği kadar soğuk.

23

Ellis Adası'nın geniş salonunda bulunan çok sayıdaki dört köşeli küçük gişe pencerelerinden birinde bir Loscher, Louis oluyor; bir Davnar, David; bir Arden, Alvin; bir Chaja, Clara oluyor. O ise, Johann, Joe oluyor. Bu kadar ileri gitmek istemiş miydi gerçekten? Hem neden? Başkaları böyle bir küçük gişe penceresinde gerçi ailesinin orada kalabileceğini ama kendisinin kabul edilmediğini ya da ailenin diğer üyelerinin de onun yüzünden dönüş yolculuğuna çıkacağını, artık memleketleri olarak kabul etmedikleri, açlıktan ölecekleri ya da öldürülecekleri yere geri döneceklerini öğreniyor. Bunun üzerine çığlıklar atıyor ya da birbirlerine sarılıyorlar, kimi de sessizce, için için ağlıyor ya da hiç sesini çıkarmıyor.

24

Annesi kızına, ilk adımlarını büyükannesinin elinden tutarak attığını ancak büyükanne toprağa verildikten sonra anlatıyor.

Sen neredeydin peki?

Taşınma işleriyle uğraşıyordum ve dükkânı kapatmamıştım.

Sana yardım eden olmadı mı?

Hayır.

Neden?

Taşınma ters yöndeydi.

Bir anne çocuğunun hakkında, çocuğun kendi hakkında bilebileceğinden daha fazlasını bilirdi. Kadının çocuğu yaşasaydı, anne olarak nasıl adım atacağını ona mutlaka kendisi öğretirdi – kocasının işte olduğu bir sabah çocuğu onun elinden tutup ilk kez dolap ve sandık arasında düşmeden yürürdü, belki güzel bir havada dışarıda evin kapısından köşeye kadar giderdi. Bir anne olarak bunu bilir, asla unutmazdı, bunu günün birinde nedenli ya da nedensiz çocuğuna anlatır, belki de anlatmazdı. Oysa şimdi bütün sırlar yalnızca ona aitti, şimdi gizlediği bir şeyi yıllar sonrasında bile soran olmayacaktı. Büyükannesinin, yürümeyi öğrendiğini şimdi duyduğu evini geçenlerde görmüştü, ev içeriden göçmüştü. Çatı, odanın ortasına çökmüş ve eskiden yaşanılan yeri moloz yığınına dönüştürmüştü. Yaşamları boyunca börtü böcek peşinde koşan tavuklar bu yığını eşeliyor, gagalarını çürümüş otların arasına sokup duruyordu. Ömrünün sonuna kadar bu kasabada kalırsa öteki evlere benzeyen bir evden çıkarken evin önünde er ya da geç annesine ya da sadece bir komşuya ya da arkadaşına rastlayacaktı ve bu bile yeterli olacaktı. Hayır, kendiyle bir daha yüzleş-

memek için kayıp ilan edileceği günü beklemek zorunda değildi, şu an bile kemiklerine kadar özgürdü, daha şimdiden ne yaptığının bir önemi yoktu.

Yürümeyi öğrenirken dengesini kaybetmemek için büyükannesine tutunduğu o elleriyle şimdi bir bavula acil ihtiyaçlarını dolduruyor, elinde bavulla istasyona gidiyor ve bilet alıyor. İkinci sınıf bir vagonda rayların üzerinde ilerliyor, rayların eski yaşamında bakımından kocası dediği adamın sorumlu olduğu bölümünü arkasında bırakması yalnızca bir saat yirmi dakika sürüyor, iki saat daha yolculuk yapıyor, Galiçya ve Lodomerya Krallığı'nın başkenti Lviv'de trenden iniyor, burası önce küçük bir kız, sonra genç kız, ardından kısa süreliğine eş ve anne olarak yaşadığı sınır kasabasının doksan kilometre güneydoğusunda yer alıyor. İstasyonda gördüğü duyuruda yer alan bir adresi not ediyor, bavulunu oraya götürüyor, aylık kiranın yarısını peşin ödüyor, kapıyı açıp giriyor ve yeni evine yerleşiyor. Henüz on bir aylıkken yürümeyi öğrendiğinde elinden kimin tuttuğunu kimse bilmiyor orada, hiç baba bilmemesinin Polonyalıların suçu olduğunu, ayrıca Goethe'nin "Der Gott und die Bajadere" baladını hâlâ ezbere söyleyebildiğini de kimse bilmiyor. Burada sağ elini, tabii solu da, ayrıca ağzını ve bedenindeki diğer bütün delikleri; sadece ve sadece o bedeni, ellerini, ağzını ve üzerinde delik olan her yerini hayatta tutmak için kullanacak. Yeni yaşamına uyduğunu düşündüğü yeni bir adla yapacak bunu; adımı soranlara, Lviv'li Ateşli Hatun diyeceğim, diye gülüyor.

25

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, neredeyse adamın bu salonda gördüğü sayıdaki ulusu tacının altında bir araya toplamıştı. Bosna'dan Lehçe konuşulan en ücra vilayete kadar gazete ve tütün satan bütün büfelerin kapıları sarı ve siyah şeritlerle kaplıydı, duvardaki şeref köşesinde imparatorun tablosu asılıydı ve çeşitli dillerin ve lehçelerin iç içe geçmesine karşın Almanca resmî dil olarak kalmıştı. Ama imparator, uluslar arasında ayrım yapmamıştı, aksine bütün ulusları imparatorluğa ilhak etmişti: Keder, çılgınlık ve itaatsizlik evde kalmıştı, gerçi "ev"in adı da ansızın Avusturya ya da Macaristan olmuştu ve bu durum imparatorluğu olumsuz etkilememişti. Her yerde savaşlar yaşanırken Avrupa'da insanlar tarih boyunca karadan ilerleyerek birbirleriyle karışmış ve toprak verimsiz kaldığında ya da yaşam herhangi bir nedenden çekilmez olduğunda kendilerine yeni bir yurt aramıştı. Ama böyle bir kıyı bölgesi belki de doğal ve daha kesin bir sınırdı. Burada istemedikleri kişileri vatanlarında telef olsunlar ya da lüzumsuz kediler gibi boğulsunlar diye açık denize bırakıyorlardı.

26

İlk kez ruhsuz biri olmak istiyor, kızına, nankör yaratık, diyebilecek kadar ruhsuz bir kadın olmak istiyor. Evinde şimdi epeyce boş oda var, kiracı almak yararlı olur. Dükkânı kapatıyor, köylülerle vedalaşıyor, atı ve arabayı arabacı Simon'a satıyor. Kiralamayı öngördüğü

odalardan bütün özel eşyalarını çıkarıyor, depoyu da yavaş yavaş boşaltıyor, çünkü iki-üç yıla kadar bu işleri yapmaya gücü yetmeyecek belki. Kullanmayacak bile olsa o güne kadar sakladığı şeylerin çoğunu –torununun içinde sekiz ay yattığı beşiği, gümüş zilleri olan fildişi çıngırağı, omzuna sarması için kızına armağan ettiği ama kızı çocuğuyla parkta gezintiye çıkma fırsatını bulamadığından kullanılmadan kalan yün şalı– sonunda başkalarına veriyor. Alçak tabureyi tutuyor çünkü ona basmadan kütüphanesinin en üst rafına ulaşamıyor artık, Goethe'nin eserlerinin 1.'den 20.'ye kadar bütün ciltleri o rafta ve orada kalacak, yıllar önce Andrej'in attığı taşın isabet ettiği 9. cilt de aralarında. İyilerin yanında kötü anılar da saklanıyor, hepsi cisimsiz. Annesinin bu eve getirdiği gümüş şamdanı kimseye vermiyor, şamdan şimdi salonda pencere önünde duruyor, ama kadın ne Şabat'ta ne de başka bir zaman mum yakıyor.

27

Ağustos geldiğinde ayağını dünyanın öbür ucunda ilk kez karaya basıyor adam, sıcak hava binaların arasına sıkışmış, karısı olsa, hava çok ağır, derdi, o ise karısının açık mavi elbisesinin koltukaltlarında oluşmuş mürekkep rengi gölgeye bakar ve kimsenin görmediği bir anda elini çabucak oraya sokardı, kadın da, yapma, der ve gülerdi. Şimdi burada ilk kez esnaf gördü, adamlar ter içindeki bedenlerine leş gibi atletten başka bir şey giymemiş, meyve, et, balık diye bağırıyorlar ve mallarını tutup havaya kaldırıyorlar; satıcıların –adamın istemeden gözüne çarpıyor bunlar– göğüslerinden, enselerinden ve kolla-

rından fışkırmış kıllardan oranın müşterileri belli ki rahatsız olmuyor. Temiz bir tuvalet bulabilmek için bir otele giriyor, Ellis Adası'ndan Battery Park'a yaptığı deniz yolculuğu sırasında saçları birbirine girmiş, aynada kendine bakıyor ve Avrupa'dayken aynada her zaman gördüğü adamı görüyor, bu adamın saçlarını düzeltiyor, bıyığına biraz krem sürüyor, imparatorluk ve kraliyet[1] malı kaliteli kumaştan dikilmiş paltosunu koluna atıyor, bavulunu öbür eline veriyor ve neredeyse şimdiden Amerikalılara benzeyen adamı yeniden dışarı çıkarıyor. Birlikte yolculuk yaptıkları birinin ayrılırken verdiği pusulanın üzerinde yol tarifi ve adres yazılı. Kâğıtta tarif edildiği gibi sağa sapıyor ve yerin altına inen girişi hemen buluyor, *subway*'e[2] binip Harlem'e gitmesi söylenmiş, birlikte yolculuk yaptıkları beyefendinin orada bir tesisi var; adam aşağıya indikçe yeraltındaki hava ısınıyor ve ağırlaşıyor, imparatorlukta Mozart'ın melodisine söylenen bir şarkı vardı: *Üb immer Treu und Redlichkeit / Bis an dein kühles Grab / Und weiche keinen Finger breit/ Von Gottes Wegen ab*[3] – ama orada herhalde ölüler bile yattıkları derinlerde terliyordu. Şarkının diğer kıtalarını anımsamaya çalışıyor, o sırada atların çektiği tren istasyona giriyor, zavallı hayvanlara at gözlüğü takılmış, oysa yerin altı zaten karanlık, arabacı Simon görse şaşırıp kalırdı. Adamın kendi de atlar kadar sağır ve dilsiz, anladığı ve konuştuğu tek bir İngilizce sözcük bile yok, biletini satın aldığı madeni paranın üstündeki resmin kime ait olduğunu bilmiyor, yolcuların çiklet çiğnemesini hasta-

1. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu ifade eden çifte Habsburg monarşisi için kullanılan bir deyim. (Y.N.)

2. (İng.) Yeraltı treni; metro. (Y.N.)

3. (Alm.) Ludwig Christoph Heinrich Hölty'nin bir şiirinden bestelenmiştir. "Serin mezarına kadar / vazifende sadık ve dürüst ol / Tanrı'nın yolundan zerre kadar ayrılma," anlamına gelir. (Ç.N.).

lık sanıyor. Sayılar dünyasının gösterdiğinden fazlasını içinde barındırdığını artık kavradığı şu anda 96., 110., 116. *strasse*[1] diye okuyor. Yalnızca çocukluğunda böylesine çaresiz kalmıştı, babası onu her pazar günü döver ama o bunun nedenini hiçbir zaman öğrenemezdi, hatta sonrasında attığı dayaklar için babasına teşekkür etmeye ve ona unvanıyla, sayın gümrük başmüdürü, diye hitap etmeye mecbur bırakıldığında da öğrenemezdi. Annesi, oğlunu kocasından korumaz, babasının onu dövdüğünü gördüğü halde bir köşede durur, yerinden kımıldamadan sessizce ağlardı. Ağlarken sesini yükseltirse o da dayak yerdi. Adam çocukluğunda hangisinden daha çok nefret ettiğini kestirememişti; onu her pazar günü ölesiye döven babasından mı yoksa yanlarında durup ne yapacağını bilemeyen annesinden mi? Karısı da o malum gecede ne yapacağını bilememişti.

Viyana Teknik Yüksekokulu'ndan mezun olmadan annesi ölmüştü, gelen telgrafta felçten öldüğü yazıyordu. Bunun bugün bile kötü bir şaka olduğunu düşünüyordu, çünkü babasının dayak darbelerini iyi bilirdi. Babasının annesinin bedeninde muhtemelen yol açtığı morluklar –tıp okuyan bir arkadaşından duymuştu bunu– toprağın altına yerleştirilen tabutun içinde önce yeşile, sonra sarıya dönüyordu, dövülerek öldürülen bir insanın artık kaydedemediği gelişmeler, kısa bir süre için de olsa renklerin değişimiyle telafi ediliyordu adeta. O günlerde tartma ve ölçme dersinin vize sınavları yapılacaktı, bu gerekçeyle cenazeye katılmaması babasının işine gelmişti. New York'un kayalıklar üzerine kurulu olduğunu bir yerlerde okumuştu, orada kalmak istemesi-

1. (Alm.) Cadde. (Y.N.)

nin nedeni belki de buydu, çünkü kayalık bir zemin üzerinde yaşarsa kimseye; özellikle gümrük başmüdürü babasına, ayrıca yüreksiz annesine de kesinlikle benzemeyeceğinden emin olabilirdi.

28

Bir el biliyor artık: Erkeklik organı, sıkıca bastırıldığında da acımaz, çünkü kastan ibaret. Bir başka el, tenceredeki karabuğday lapasının üzerine su dökerken dikkatli olması gerektiğini çoktandır biliyor, aksi halde sıçrayan sular ellerini ve yüzünü yakabilir. Bir el, günde sekiz yüz kez bir delginin koluna uzanıp onu indiriyor. Bir el diğerini yıkıyor, bir el saçların arasında geziniyor, bir el bir gazometrenin içine bir *quarter* atıyor. Bir el masa örtüsünü düzeltiyor, bir başka el masanın üzerindeki kırıntıları süpürüyor, üçüncü bir el ışığı yakıyor. Arkadan vuran ışıkta gözler tozları görüyor, açık duran erkek ağızlarının içini görüyor, içi yağ dolu bir çömlek görüyor. Kulaklar bir kapının kapandığını duyuyor, siren sesleri duyuyor, birinin öksürmesini duyuyor, ayaklar ipek çoraplara giriyor, dirsekler ovuluyor, ayak tırnakları kesiliyor, törpüleniyor, cilalanıyor, ayaklar ayakkabının içine giremeyecek kadar harap durumda; kır, siyah ve kahverengi saçlar, gözlerin altında mor halkalar, nasır, iki yorgun meme, neredeyse dazlak, diş ağrısı, dil, ipeksi bir ses. Normal koşullarda bir ailenin üyeleri olan ya da olabilecek kişiler öylesine uzaklara saçılmış ki, atlara binip dağılma yanında hiç kalıyor. Yine de adamın, kadının ya da birinin aklından bazen orada, burada, şurada aynı düşünce geçiyor: Çocuk bir anda nasıl suskunlaşmıştı.

İNTERMEZZO

Örneğin anne ya da baba o gece koşup pencereyi açsaydı, pencere eşiğinden bir avuç kar toplayıp bebeğin gömleğinin altına soksaydı, belki bebek ansızın yeniden soluk almaya ya da ağlamaya başlardı, her durumda kalbi yeniden atar, teni yeniden ısınır ve karlar göğsünde eriyip giderdi. Belki vahiy gibi bir şey gerekliydi ama bunun nereden gelebileceğini anne bilmiyordu, baba da bilmiyordu. Gecenin karanlığında pencereden ışıldayan karlara bakmak ya da soğuktan büzüşen pencere çerçevelerinin çatırtısı vahiy için yeterdi belki, pencerenin soğuktan çatırdadığı çocuğun sesi kesildiğinde duyulmalıydı, yarım saat sonra artık çok geç olduğunda değil. Anne, Lidya Kralı Kroisos'un sorusuna Pythia'nın verdiği yanıtı lisede öğrenmişti: *Eğer Kızılırmak'ı aşarsan* büyük bir imparatorluğu yıkacaksın. Ancak Phytia'nın sorulmadan verdiği yanıtların onun ne işine yaradığını bebeğin annesi de babası da bilmiyordu. Ebedî kişi, toprağın derinlerinden fışkıran buharların ortasında muhtemelen ebediyen oturuyor ve kendi suskunluğunun gitgide büyüyüp insanüstü boyutlara ulaşmasını izliyordu. Anne-babaya bir vahiy gelseydi, çocuğun hayatta kalışı hakiki bir şey haline gelirdi. O hakikat, yaşamın bütün örgüsünü –kar hakkında bilinenleri, pencereden bakma-

ları, soğuk ve ıslak tahtanın çıkardığı seslere kulak kesilmeyi– onlardan sonsuza kadar uzak tutardı. Anne-babanın belleğinde, tenin morumsu rengi ve özellikle de kız bebeğin ağzının ve çenesinin çevresinde oluşan morluklarla ilgili tatsız anı kalırdı yalnızca. Bu anı ara sıra istemeden akıllarına gelirdi; ama kadere meydan okumaktan korktukları için bunu birbirleriyle paylaşmazlardı. Böylece kader suskun kalır ve çocuğun ölebileceği o ilk an sessiz sedasız geçip giderdi.

Çocuk, yürümeyi annesinin elinde öğrenirdi; ilk yolu, dolaptan sandığa kadar olurdu, büyükannesi saçlarını örer ve kısa bir şarkı söylerdi: Şarkı, yaşlı bir adamı anlatırdı; adam, eski bir bez parçasından bir ceket dikerdi, ceket eskiyince bozup bir yelek dikerdi, yelek eskiyince bozup bir atkı dikerdi, atkı eskiyince bozup bir bere dikerdi, bere eskiyince bereden bir düğme yapardı, düğmeden bir hiçbir şey yapardı, hiçbir şey ile şarkının sonuna gelindiğinde saçlar örülmüş olurdu; büyükannesi küçük kıza dükkândan şekerlemeler ya da kendi pişirdiği *hala* ekmeklerinden[1] getirirdi. Dört yıl sonra kızın bir kız kardeşi doğardı, ama babası hâlâ on birinci gelir derece kademesinde olurdu, tabii bu arada sorumlu olduğu bölümdeki bütün büyük ağaçları tanır, hangisinden rayların üzerine bir dal düştüğünü bilirdi; annesi ise, eve hizmetçi ve çamaşırcı almaya paraları yetmediği için evi tek başına çekip çevirir ve çamaşırları kendi yıkardı, bu esnada kimseye görünmemek için de çamaşırları mutfağında bir yemek tenceresinde kaynatırdı. Kitap okumak istediği akşamlarda elinde kitapla uyuyakalırdı. Kızının çalışıp çabaladığını gören büyükanne, cebine arada sıra-

1. Yahudi mutfağında Şabat'ta yapılan kutsal çörek. (Ç.N.)

da para sokardı, 1908 yılında kutlayacakları yedinci evlilik yıldönümleri için genç aileye bir Viyana seyahati armağan ederdi, biraz şansları varsa orada düzenlenen Katolik Yortusu alayında ihtiyar imparatoru sıradan bir günahkâr gibi baldaken arkasında yürürken görebilirlerdi. Annesi armağanı kabul etmeye çekinirdi, ama babası ne de olsa vatandaşlık belgelerini kendisi, karısı ve kızları için çıkartmış olurdu. Babasının denetiminde olan rayların üzerinden gururla ilk kez ilerler, son yıllarda meydana gelen kasırgalarda dallarının rayların üzerine düştüğü büyük ağaçların önünden geçerlerdi, bu bölüm bir saat yirmi dakika, yolculuğun tamamı on yedi saat sürerdi.

Viyana'da Aziz Stephan Katedrali'nden Hofburg'a kadar uzanan yoldaki kalabalığın içinde babası üniversiteden bir arkadaşıyla karşılaşırdı, artık Viyana Kraliyet Merkezi Meteoroloji Enstitüsü'nde çalışan arkadaşıyla kucaklaşırlar ve görüşmeyeli neler yaptıklarını birbirlerine anlatmaya başlarlardı, babası birçok şeyden söz ederdi ama şunu söylemezdi: İnanabiliyor musun, karım bir avuç karı alıp büyük kızımın hayatını kurtardı. Kaderi zorlamamak için bu konuyu kendine saklardı. İki adam üniversite döneminin ne güzel yıllar olduğunu söylerdi, vardiyalı çalıştığı için geceleri odasında olmayan bir işçiden kiraladıkları yatağı bir dönem paylaştıklarını, birinin akşam ondan gece ikiye kadar dört saat, diğerinin de saat ikiden sabah altıya kadar bu yatakta yattığını, ikisinden birinin öğleden önce derste uyuyakaldığında rahat edebilmesi için ötekinin onun başının altına birkaç kitap koyduğunu anlatırlardı. Kışları hafta sonlarında sık sık Viyana Ormanları'nda dolaştıklarını ve bir seferinde ayak izlerinin farklılığını fark ettiklerini anımsarlardı: Konuşurken birden susmuş ve tesadüfen arkalarına bakmışlardı, babasının arkadaşının izi, belli genişliklerle ar-

kasında uzun bir çizgi oluştururken, babasının kardaki ayak izleri dümdüz uzanıyordu. Bu olguya o zaman çok şaşırmış ve anlamını bulmaya çalışmışlardı, ama o gün bile bunun yanıtını bilmezlerdi. Birbirleriyle hâlâ böyle samimi konuşabilmelerinin sıra dışı bir şey olduğunu karşılıklı itiraf ederlerdi, oysa sekiz yıl boyunca görüşmemişler, birbirlerine mektup yazmamışlardı, evet dürüst olmaları gerekirse birbirlerini neredeyse unutmuşlardı. Konserve kavanozuna girmiş arkadaşlık, derdi babası, arkadaşı da güler ve gülmenin ardından uzun zamandır bu kadar gülmediğini söylerdi. Ardından işlerinden, iş arkadaşları arasındaki kıskançlıklardan, hasetliklerden, *gizli yeterlilik* hilelerinden konuşurlardı, arkadaşı babasına, eskiden her şey çok farklıydı, ileride ağzımdan çıkacak her söze dikkat etmem gerekeceği öğrencilik yıllarımda asla aklıma gelmezdi, derdi. Arkadaşı anlamıştı, insan sonraki yaşamında gerçek bir dost bulamıyordu. Babası da başını sallar, geçen sekiz yıl içinde kendisinin de yalnız kaldığını söyler, Tabii karımla olan birlikteliğim hariç, derdi, bir yandan da karısının kolunu daha sıkı tutardı, ama onun hangi dinden olduğuna değinmezdi. Bunun üzerine arkadaşı kadına daha dikkatli bakardı ve aile kurma mutluluğuna henüz erişemediğini söylerdi, eh, hiç olmazsa kumarda şansı olduğunu, tabii işle ilgili şansı kastettiğini söylerdi, eh, insan her şeye aynı anda sahip olamıyordu, yanıt alamadığı halde eh, diye başlayıp aynı cümleyi bir kez daha tekrarlardı. Bunun üzerine babası ne diyeceğini bilemezdi, arkadaşı sonra meteoroloji enstitüsünde bir süredir muhaberat işleri için birinin arandığını anlatırdı, arkadaşının şimdi çalıştığı işten daha üstün bir kadro değildi belki, aynı şekilde on birinci derece kademesindeydi yalnızca, ama ne de olsa zam yapılıyordu, hem Viyana'daydı ah Viyana! Arkadaşı için elinden geleni yapardı, ama tabii Viyana'ya gelmek istemesi ko-

şuluyla, ah Viyana! Ama ucuz bir kent değildi, hele bir aile için hiç, tasarrufta usta olmak gerekirdi, demek Viyana! O halde bakarım, ah sana nasıl, boş ver şimdi, bunu yaparsan, sana bilsen nasıl vs. Küçük kız bu arada iyice sıkılmış olur ve babasının elinden çekiştirip dururdu ve onu omzuna alması için yalvarırdı. Babası da kardeşini omzuna oturtur ve yeniden bulduğu arkadaşına defalarca teşekkür ederdi, arkadaşı teşekkürü kabul etmek istemezdi, çünkü gerçekten olup olmayacağını bilmiyordu, ama uğraşacaktı ve muhtemelen... Derken imparator, sıradan bir günahkâr gibi baldaken arkasında yürürken görünürdü ve taşralı aile diğerleri gibi tezahürat yapardı, onları daha şimdiden kimse gerçek Viyanalılardan ayırt edemezdi. Babası pansiyondaki odalarına döner dönmez resmî bir başvuru yazısı hazırlar ve aynı akşam posta kutusuna atardı.

Brody'deki iş arkadaşları, özellikle de amiri, sekizinci derece birinci kademeden başmüfettiş Vinzenz Knorr'un birkaç hafta sonra nakledildiğini duyunca şaşırıp kalırdı. Aile ikinci ve dönüşü olmayan Viyana yolculuğuna çıkarken, büyükanne onları uğurlamak üzere istasyona gelirdi ve onlara el sallarken, kızıyla birlikte kızının ortadan kaybolan babasına dair bitmeyen sorularının da trene binip gittiğini ve böylesinin daha hayırlı olduğunu anlardı.

II. KİTAP

1

1919 yılının Ocak ayında babanın paltosundaki altın sarısı düğmeler hâlâ çift başlı kartalı ve imparatorun tacını gösteriyor; oysa imparator öleli iki yıl olmuş, kartalın Macar yarısı ise gerçekte çoktan uçup gitmiş. Ama palto hâlâ ısıtıyor, baba bu yüzden artık demokrat bir yönetim altında olan Viyana Meteoroloji Enstitüsü'ndeki doğru düzgün ısınmayan odasında her gün imparatorluğa ve krallığa uygun giyinmiş halde oturuyor, mesai çıkışı doğru düzgün ısınmayan Vindobona kahvehanesine arkadaşıyla ve meslektaşlarıyla iki parti satranç oynamaya gidiyor, orada da paltosuyla oturuyor, akşam eve döndüğünde de paltoyu çıkarmıyor, çünkü annenin haftada birkaç kez büyük kızıyla birlikte Viyana Ormanları'ndan getirdiği odunlar ıslak, ocağa atınca yanmaktan ziyade cızırdıyor. Salona, küçük odaya ve kızların odasına kurulu sobalar uzun süredir yanmıyor. Baba, altın sarısı düğmeli paltosuyla masaya oturuyor, yemekte patates var; babaya, anneye ve küçük kıza birer adet.

Büyük nerede?

Yok.

Hatırlıyor musun, sen onun yaşındayken bizim ilişkimiz başlamıştı.

Doğrudur.

2

Geçen yaz büyük kız eteğinin boyunu dizlerinin üstüne kadar çekip dışarıya öyle çıkmak isteyince annesi, Fahişelere benzemişsin, demişti.

Kız da, Sen fahişeden ne anlarsın, diye bağırmış ve çıkarken kapıyı öyle çarpmıştı ki, kapının üst yarısına takılı olan cam zangırdamıştı.

Kızı gittikten sonra anne yarım saat ağlamış, ama sonra kendi eteğini dizlerinin üstüne kadar çekip, aynada bacaklarını seyretmişti. Viyana artık dört yıl süren savaştan sonra harap olmuş bir kentti, kadın da haraptı. Vaktiyle kocasının tayini kesinleştiğinde buraya ne büyük umutlarla tek başına ev aramaya gelmişti. Yalnızca büyük kentlerdeki evlerin koktuğu gibi kireçtaşı ve toz kokan bu eve ilk girişini hâlâ anımsıyor. Dışarıda sıcak, insanın üzerine çökerken evin holü loş ve serindi. Kocası da onunla gelmiş olsaydı kimsenin görmediği bir anda elini hızlıca koltukaltına sokardı, kadın da, yapma der ve gülerdi. İkinci kattaki daireye görmek üzere yukarı çıkmadan önce, merdiven küpeştesinin başındaki kartalın belki şans getirir düşüncesiyle başını okşamıştı. İki oda dışarıdaki duşa, mutfak ve küçük oda ise avluya bakıyordu, kızlar avluda oynarlardı, su deposu merdiven boşluğuna yerleştirilmişti, tuvalet ayrıydı. Dairenin kirası uygundu, bir aylık kira peşin ödenecekti; kadın sonra eşyaları toplamak üzere geri dönmüştü. Taşınırken kamyona yüklediği son eşya, büyükannesinin kendi evinde kullanması için verdiği alçak tabureydi, ilk iş olarak bu tabureyi hole koyacak ve o andan itibaren Viyana yuvası olacaktı. İki ya da üç yıl sonra annesinin, sınırda yapılan manevralarda ağır silahlarla ateş edildiğini, muhtemelen savaş çıkacağını yazması bile kadını tedirgin etmemişti henüz. Kendile-

rini koca bir gemi gibi taşradan kurtarıp Viyana'ya atmışlardı, ama bu geminin henüz o tarihlerde batmaya başladığını bilemezlerdi. Viyana'da Yahudilere *cehennem, çekirge, sülük, veba* ya da *ayı, çakal, yılan, tahtakurusu* ve *bit* denmeye başlanmıştı ama kadının bundan haberi yoktu. *Sevgili Tanrım, sevgili Tanrım, Rabbimiz, bize diş verdiysen yiyecek bir şeyler de ver.* Merdiven başındaki kartal gerçekte belki bir akbaba ve yıllardır onların ölümünü bekliyor, kadınsa yıllardır ne olursa olsun buna direniyor ve ailesini ava dönüştürmesine fırsat vermiyor, ama bunun için gücünü bütünüyle toplaması şart – sahip olduğu ama aynı zamanda artık uzun zamandır sahip olmadığı gücünü. Bacağının tüylerini almıyor, ayak tırnakları sertleşmiş, baldırları mavi damarlarla kaplı. Viyana'nın parklarında yazları çimler dizlere kadar çıkıyor, açık alanlara havuç, patates ekiliyor, arazi Viyana'yı aşıp uzanıyor, kenti siliyor, kimsenin umurunda değil, insanlar canlarını kurtarmanın peşinde, yaşamın düzene sokulması, biçimlendirilmesi için yeterli yaşam çoktandır yok artık. *Diken başlarını yolan çocuk gibi de oyna meşelerin dağların doruklarıyla.*[1] Arenbergpark'ın yaz aylarında Rus sınırı yakınındaki Brody Ovası'ndan pek farkı kalmıyor, ama kadın artık bir yetişkin, tarlaların içinden yürürken krep kenarlarının gözünden kaçmaması için eskiden yaptığı gibi ağaçlardan bir dal kırıp çimleri ezmiyor, başka dertleri var şimdi. Viyana'ya açlıktan ölmek için atmamışlardı kendilerini. Ama bir arzunun gerçekleşmeyeceğinin ne zaman anlaşılacağını kimse öngöremez.

Birkaç not alacağım, diyor adam karısına.
Tamam, diyor karısı ve mutfaktan çıkıyor.

1. Johann Wolfgang von Goethe, "Aiskhylos, Zincire Vurulmuş Prometheus", çev. A. Erhat, S. Eyüboğlu, Ankara, 1967, s. 59-61. (Ç.N.)

Alttaki vakayinamede belirtildiği gibi Steiermark toprakları otuz gün boyunca sarsıldı. Sarsıntı en çok, depremin merkez üssünün Laibach[1] *olduğu günlerde bizim buralarda da yoğun bir şekilde hissedildi.*

On üç yaşına gelmiş ve boyunun 1.70 metre olmasına karşın anne ve babasının hâlâ ufaklık diye seslendiği küçük kız, gece kuyruğa girmek için ön odada hazırlanıyor, koltuğunun altına bir battaniye sıkıştırıyor, annesi de sırtına bir portatif tabure bağlıyor. *Lange Loksch.*[2] Kızı gidince anne birkaç saat uyumak için yatıyor, gece yarısı gidip kuyruk nöbetini kızından devralacak. Şansları yaver giderse bütün bir gece beklemenin sonucunda saat yedide inek memesi alabilecekler. İnek memesi sütle pişirildiğinde yenebiliyor.

Büyük kızın yatağı boş.

3

Gerçekten fahişe değildi. Önceki yıl iki çift ayakkabı karşılığında kendini satabilirdi, geçenlerde de bir litre kaymak, on beş patates ya da iki yüz elli gram yağ karşılığında. Kâh şu kâh öteki karaborsacı kızın kulağına her fırsatta fiyatını fısıldıyordu, bunlar da bütün fiyatlar gibi piyasaya göre –tabii mutlaka aşağıya doğru olmak üzere– hareketlilik gösteriyordu. Ailesi evde artık üşümesin diye ya da olması gerektiğinden daha hızlı büyüyen kız kardeşi uğruna istese kendini çoktan satabilirdi. Annesi

1. Bilinen adıyla Ljubljana. Laibach adı daha ziyade Avusturya'da kullanılır. (Y.N.)

2. (Yidiş) İnce, uzun kişi; sırık. (Ç.N.)

ona belki de söylediğinin tam tersi için, yani kendini satmayıp bakire kalmaya çalıştığı için kızıyordu. Geçen yaz Tuna Nehri kıyısında bir gece bluzunun düğmelerinin açılmasına göz yummuştu, sınıfından ondan yaşça küçük bir oğlan elini kumaşın altına sokup memelerini tutmuştu, ama kız daha fazlasına izin vermemişti, çünkü oğlan çocuktu henüz. Geçen yaz yine bir başka gece babasının bir arkadaşı kızla gizlice buluşmuş ve kızıl saçlarının onu hayatında gördüğü her şeyden çok heyecanlandırdığını söylemişti, kızın önce saçlarını, sonra omzunu öpmüştü, ama kız daha fazlasına izin vermemişti, çünkü adam fazla yaşlıydı. Onun yazgısı olan erkek belki o an Marne ya da Isonzo Nehri kıyısında şehit düşüyor, Verdun yakınlarında dikenli teller üzerinde kan kaybından ölüyor ya da bacaklarını kaybediyordu. O ise gençliğini sürüyordu ve bu savaşta onun gençliği de öldürülüyordu. En yakın arkadaşı, bir üniversite öğrencisiyle nişanlanmış ve delikanlı sonrasında savaşa katılmak zorunda kalmıştı, iki yıl boyunca savaşmıştı, şimdiyse gaz zehirlenmesi yüzünden bir sahra hastanesinde yatıyordu. Savaşa karşı savaşmalıydı, gelgelelim bunun nasıl yapılacağını ne kız ne de arkadaşı biliyordu. Kuyruklarda beklerken, aç çocuklarını nöbetçilerin gözüne sokan, çocuklarını ve kendini pencereye asmakla ya da bütün ailesini Tuna Nehri'nde boğmakla tehdit eden anneler görüyordu, hatta bir kadın yeni doğmuş bebeğini sokakta yere bırakmış ve bundan sonra nasıl doyuracağını bilemediği için yerden almamakta direnmişti. Kız bir seferinde saatlerce beklediği halde eve eli boş gönderilirken öyle öfkelenmişti ki, bekleyen bütün kadınları şikâyet için belediye binası önüne gitmeye çağırmıştı; mendilini bayrak gibi havada sallamıştı ve o günlerde on dört yaşında olan bu kızın peşine gerçekten yüzlerce çaresiz kadın takılmıştı. Onlarla görüşmeye belediye binasından saatlerce

kimse çıkmayınca, her şeye rağmen ailelerine yemek hazırlamakla yükümlü kadınlar dağılıp gitmişti. Kızsa yere oturup ağlamış, az öncesine kadar bayrak yapıp salladığı mendilini sümkürmek ve gözyaşlarını silmek için kullanmıştı. Bu yenilgiden annesine söz etmemişti ve o günden sonra açlığın esaretinden kurtulmaya, kendi bedeninin onu başarısızlık baskısı altında tutmasına artık göz yummaya karar vermişti; artık çözmüştü, ne kadar az yerse, düşünceleri o oranda berraklaşıyordu. Algısı sonunda öyle keskinleşmişti ki, geçen yılın yaz gecelerinde arkadaşıyla birlikte Tuna Nehri kıyısına uzandığında bakireymiş gibi davranıyordu; yalnızca nehrin akışını değil, balıkların ve yılanların suyun içinde süzülmelerini bile duyuyordu, açlığın doğurduğu sağduyuyla hayvanların derinlerde birbirlerine dolandıklarını, saldırdıklarını, birbirlerini yakaladıklarını biliyordu.

4

Adam, her şeyin birbirine bağlı olduğunu bu dünyada sezen tek kişi olmasaydı, sürekli üşümek ve ailesinin üşüdüğüne seyirci kalmak, açlık çekmek ve ailesinin açlık çektiğine seyirci kalmak yerine ölmeyi yeğlerdi. *1895 yılında meydana gelen Laibach Paskalya depremiyle başlayan deprem sürecinin ilginç emaresi, uzun süre devam eden artçı sarsıntıların bazılarının çok şiddetli etkiler doğurması ve ana sarsıntıdan daha yıkıcı olup benzer emareler göstermiş olmasıdır. 5 Nisan 1897 tarihli deprem gerçi çok şiddetli değildi, ancak zemin hareketlerinin gürültü olgusunun gerisinde kalmasıyla dikkat çekmişti.* Adamın ne olursa olsun gelecek ayın birinci gününü aşacak kadar hayatta

kalması gerekiyordu, böylece karısına o ayın maaşı tamamen ödenirdi. Akıllıca kullanıldığı taktirde bir aylık maaş halihazırda bir hafta yeterdi. Ayın kalan üç haftasında ve sonraki ayda ve daha sonra ne yapılacağı konusunda hiçbir fikri yoktu. *Sarsıntı, ilki daha şiddetli olmak kaydıyla alttan vuran iki darbeden meydana gelmişti; ikisi de bir saniye arayla yaklaşık iki saniye sürmüştü; tahminen kuzeyden güneye doğru gerçekleşen sarsıntıya evin holüne araba girmesini andıran bir gürültü eşlik etmişti; gürültü, sarsıntıdan birkaç saniye önce başlamış ve depremden uzun sürmüştü. Saatler ve lambalar şakırdamıştı.*

Dolmakalemi daha iyi tutabilmek için eldivenin parmak uçlarını kesmişti. Mürekkep soğuktan donarsa kalemin ucuna doğru hohluyor.

5

Kasımda savaşın bittiği ilan edilmiş, aralıkta arkadaşının nişanlısı nihayet evine dönmüştü; delikanlı bir ikindi vakti ansızın kapı eşiğinde belirmişti, öylesine değişmişti ki iki kız onu bir an için tanıyamamıştı. Kızlar, delikanlının dönüşünden haftalar sonra bile parkta güvercinlere ekmek kırıntısı atan birini gördüğünde kendini tutamamasına tanık oluyorlardı. Savaş hakkında bir şey sorduklarında delikanlı yanıt vermek yerine cebinden bir yerlerden topladığı bir sigara izmariti çıkarıp içmeye başlıyordu. Kızlar dışarı çıkmak istediklerinde seviniyor, o da evinde oturuyordu. Ocak ayından başlayarak evden çıkma yasağı saati ondan sekize çekilince, bina görevlisi kadına beş feniklik yasak parasını ödememek için kızlar sıklıkla ziyaretine gittikleri arkadaşlarının evinde kalı-

yorlardı. Orada içki içiyor ve sohbet ediyorlardı; kız, bazen geceyi de orada geçiriyor, holdeki yer yatağında yatıyordu. Arkadaşını yanına almadan çıktığı ender akşamlarda kendisine dokunulmasına, hele öpülmeye artık izin vermiyordu.

6

Küçük kız gece sokakta oturmuş gece yarısını bekliyor. Aslına bakılırsa yıllardır oturuyor orada, bazen annesiyle, bazen ablasıyla, çoğu zaman da yalnız. Bu bekleme derdi savaşla birlikte başlamıştı, önce ekmek, et, yağ kuyruğunda, sonraları süt, şeker, patates, yumurta ve kömür kuyruğunda beklemişti. Şimdi savaş bitmişti ama bedenlerden oluşan o karanlık ormanın ortasında hâlâ öyle oturuyordu; beş yılda çevresini saran bu orman, gece olunca kollarını Viyana'nın sokaklarına ve caddelerine doğru uzatıyordu, köşelere, merdivenlere, meydanlara yayılıyordu, tabii orman bu arada kızın içinde de büyüyordu, boyu bir yetmişi bulmuştu, açlık çekerken uzayıp gitmişti, yıllardır her gece bekleyerek hayatta kalma savaşı veren binlerce insanın arasında bekliyordu kız: Pazaryerlerinin, Anker[1] ekmek bayilerinin, kasapların, un dağıtım yerlerinin, süt ürünleri satış noktalarının ya da karpit, mum, ayakkabı, sabun, kahve satılan dükkânların önünde bekliyordu; insanlar her yerde ayakta, yatarak ya da oturarak konuşmadan ya da fısıldayarak saatlerce bekliyordu, derken sabaha karşı Viyana kanı

1. Avusturya'nın önde gelen fırın zinciri. (Ç.N.)

kabarmaya başlıyordu, insanlar birbirlerini itiyor, tekmeliyor, hakaret ediyor, birilerinin önüne geçiyor, şikâyet ediyor, direniyor, ısırıyor ya da tırmalıyordu; kız, tökezleyip yere düşünce, birileri onu itince o da birilerini itiyordu, bağırıp, çağırıyor, ağlıyor, kızıyor, çaresizliğe düşüyordu. Bir metre yetmiş santimetre, ama o arada o gecelerde başkaları güçten düşüyor ya da yaşlanıyordu, hatta kimi aklını oynatıyor ya da bayılıyordu, beklerken ölenler bile olmuştu. Kız portatif sandalyesinde oturuyor ve paket taşlarının engebeli oluşuna seviniyor, bu sayede sandalyesini ileri ve geri ittirip sallanabiliyor, battaniyeye sarılı halde oturuyor, gece yarısı olmasını ve annesinin nöbeti ondan devralmasını bekliyor.

7

Karısı akşamları çok erken yatıp uykuya daldıktan sonra adam bazen yanına gidip onu uyurken izliyor. Üç evde, pandülleri güneyden kuzeye *sallanan* sıradan İsviçre saatleri *durdu*. Kadın, uyurken konuşmuyor. Uyanıkken, kocası ona örneğin havanın kapalı ya da açık, gökyüzünün mavi ya da bulutlu olduğunu söylediğinde iyi tamam, diyor. İş yerindeki odası saat on dörtten sonra artık ısıtılmadığı için adam bundan böyle eve erken döneceğini söylediğinde de, İyi tamam, diyor kadın. Ama kadın uyurken adam onun yanına oturmayı seviyor ve bir süredir insanlık tarihinin büyük bilmecesi olarak algıladığı konuya açıklık getirme çabasını sürdürüyor: Geneli etkileyen gelişmeler, koşullar ve olaylar –savaş, uzun süre devam eden açlık ya da hızla yükselen enflasyona ayak uyduramayan memur maaşı gibi– ortalama bir in-

sanın yüzüne nasıl yer eder? Kiminin birkaç tel saçını kırlaştırır, kiminin güzelim yanaklarını girintili çıkıntılı kemiklerin üzerinde yalnızca deri kalana kadar kemirir; örneğin Macaristan'ın ayrılması belki herhangi bir kadının –ya da adamın kendinin– yüzünde dudakların ısırmaktan parçalanmasına yol açar. Demek ki dışarının çok uzaklarından içerinin en derinlerine doğru sürekli bir geçiş söz konusu, tabii bu esnada bir de her insanın kendine özgü sözvarlığı mevcut, işte bu nedenle meselenin bütün dünyada ve tüm zamanlarda geçerli tek dil olduğunu muhtemelen kimse fark etmedi. Biri yeterli sayıda yüzü inceleyebilse, kırışıklardan, seğiren gözkapaklarından ya da matlaşmış dişlerden bir imparatorun öldüğü, haksız savaş tazminatı ödendiği ya da sosyal demokrasinin güçlendiği sonucunu çıkarabilirdi mutlaka. "Steiermark depremi kayıtları"nı eve neden getirdiğini ve her akşam bunları neden okuduğunu ve en önemli yerlerini bir yere neden yazdığını karısı sormuyor, oysa orada titiz bir şekilde not edilmiş gelişmeleri adam şimdi bambaşka bir gözle görebiliyor: Tıpatıp aynı olayın farklı bölgelerde ve arazilerde bambaşka etkiler yaratabildiğini fark ediyor. Gördüğü ve karşılaştığı şeylerin üzerindeki sanki o güne kadar idrak etmesini engelleyen bir tabaka çözülmüş ve bu tabakanın altında yatanı sonunda algılayabiliyormuş gibi hissediyor. Alıntıların arasına, *Canlar, burası arazi*, diye not ediyor. Bu gözlemlerin tam da onun eline ulaşması ne şanslı bir hadiseydi, çünkü o, adını temel dil koyduğu dili gücü yettiği sürece incelemeyi kafasına koymuştu. *Sağlam bir zemin üzerinde duran kişiler yalnızca hafif bir titreşim hissettiler.* Dokuzuncu derece kademesinden bir memur olarak ailesinin açlıktan ölmesini izlemeye mahkûm edildiği bu sefil yaşama onu bağlayan tek şey bu.

8

Evet, şimdi bir de eller yıkansın ve bitsin.

Suyum kaldı mı?

Evet.

İyi.

Kovanın yarısını dolduran suyun yüzeyi ince bir buz tabakasıyla kaplı.

Amma rezalet.

Boş ver.

Yaşlı kadın buz tabakasını yarıp ellerini suyun içine sokuyor ve yıkıyor.

Ayy, çok soğuk.

Hadi devam.

Şapka, atkı, eldiven.

Ha, bot.

Az kalsın ayaklarımı unutacaktım.

Her yer kar altındayken!

Amma rezalet.

Ama ben hallediyorum, hallediyorum.

Acele etme sakın.

Karne.

Az kalsın karneyi unutuyordum.

Otuz dekagram et.

Hadi bakalım.

Kadın her sabah pazara gidip kuyruğa giriyor. Savaşın ikinci yılında, Viyana'ya henüz yeni geldikleri ve sebzenin henüz bol olduğu dönemde memleketinde yaptığı gibi havuçlara, patateslere ve lahanaya eliyle dokunmayı severdi.

Çekin elinizi, diye bağırmıştı ona Viyanalılar, hatta yaramaz bir çocukmuş gibi eline bile vurmuşlardı.

Satın almadan bakmaya izin var herhalde.

Bakmaya evet, mıncıklamaya hayır!

Sonraları, kadın canının çektiği bir şeyi elediğinde kenara itivermişlerdi onu. *Cehennem, çekirge, sülük, veba* ya da *ayı, çakal, yılan, tahtakurusu* ve *bit*. Dünyada yetişen şeyleri düşüncesizce sahiplenmenin ne demek olduğuna hiç kafa yoruyor muydu bu insanlar?

Boş ver. *Ne olursa olsun.*

Esnafın büyük bir kısmı, Galiçyalı göçmenlerin bu kötü alışkanlığını önlemek için etiketler hazırlamıştı artık: *Mallara el sürmek kesinlikle yasaktır.*

İyi de, mal değil ki bu.

Kadın vaktiyle kendi dükkânında mallara el sürülmesini yasaklamış olsaydı, kapıya kilit vurup gitmesi gerekirdi. Kaçarken geride bıraktıklarını; çuvallar dolusu unu, şekeri, yumurtayı, ringa balığı fıçılarını ve yığınla elmayı düşündükçe içinden ağlamak geliyor. Buranın insanı saygısız, oysa kimse karnede yazılandan fazlasını alamıyor. Kuyrukta sıra ona gelmezse, kadın bazen yerdeki birkaç lahana yaprağını, çürümüş patatesleri ya da esnafın karın üzerine attıklarını toplayıp torbasına dolduruyor.

İyi bari.

Bu insanlar ne yaptıklarını bilmiyorlar.

Şu *goy*'ların çöpe atma konusunda üstlerine yok.

9

Ocak sonu arkadaşı ansızın ağır bir hastalığa yakalanıyor. Kırk derece ateşle yatarken insan etiyle dolu bir çukurdan ve çukurun kenarında durmuş o etleri yemek isteyen bir çocuktan söz ediyor. Arkadaşının nişanlısı ne yapacağını bilemiyor, hastayı ikisi birlikte merdivenden

indirip bir taksiye bindiriyorlar ve genel hastanenin bir yıl önce salgına yakalanan hastalar için bahçede kurduğu barakalara götürüyorlar. Ertesi gün arkadaşını görmelerine izin verilmiyor, üçüncü günde de verilmiyor, zatürreeye yakalandığı ve hastalığın ilerlediği söyleniyor, dördüncü günde arkadaşının durumunun ağırlaştığını öğreniyorlar, beşinci günde doktor, kızın o sabah saat üçü yirmi geçe İspanyol gribinden hayatını kaybettiğini bildiriyor.

Şimdi nereye götürülecek? diye soruyor nişanlısı.

Yetmiş-otuz bir, gece on bire doğru gelip alacak.

Kim, diye soruyor kızın nişanlısı.

Bunu bilmediğinize göre çok uzun zamandır savaşta olmalısınız.

Evet, diyor kızın nişanlısı.

Anlatın kendisine, diyor doktor kıza ve gidiyor.

Kız, burada bekleyelim, diyor arkadaşının nişanlısına.

Neyi bekleyeceğiz, diye soruyor arkadaşının nişanlısı.

Yetmiş-otuz biri.

Sonra gece yarısına kadar hastane binasının duvarına yaslanıp bekliyorlar, yukarıda dizi dizi pencereler var, ama pencereden onlara bakan yok, çünkü pencerelerin ardındaki insanlar uyuyor ya da ölüm döşeğinde, hiçbiri ayağa kalkıp dışarıya bakabilecek durumda değil, gitgide daralan aralıklarla iki sıra uzayıp giden ölü pencereler, sımsıkı kapalı ve içeriyi göstermiyor. Ark lambaları sokağı akşam ona kadar aydınlatıyor sadece, sonrasında her yer zifirî karanlığa gömülüyor. Kız ya da delikanlı bazen oturuyor ya da birkaç adım yürüyor. Arkadaşının nişanlısı, paltosunun cepleri boşalıncaya kadar sigara içiyor. Kar bastırınca, dört gün öncesine kadar giriş olan, ama birazdan çıkış olacak kapının altına giriyorlar. Kapının üzerindeki bir levhada *Hastalara Şifa ve Sabır* yazılı. Gece yarısına doğru gerçekten de 7031 numaralı tram-

vay geliyor, içinde ölüler için düzenlenmiş enlemesine on iki bölme var, önceki yıl kentteki ölümlere at arabalarının artık yetişememesi üzerine özel olarak yapılmış. Çok sayıda tabuta sessizce davet bu, tabutlardan birinin içinde ortak dostları sessizce yatıyor, kimse temiz hava almak için vagonun basamağına çıkmamış, tramvayın canlı insanların kullandığı kapıların olduğu bölümü Yeni Viyana Tramvay Şirketi tarafından çivilenerek kapatılmış. Acılı iki insan Alserstrasse'de kalıyor, 7031 numaralı tramvayın sessiz, elektrikli hareketiyle sevdikleri insandan ayrılıyorlar; hareket kolunu çalıştırdığı ve dikkatini makaslara verdiği için geride kalan bu iki kişiyle ilgilenmeyen vatmanın başının üzerinde ışıklı bir yüzeyde hedef yazılı: Kapı IV, Viyana Merkez Mezarlığı.

10

Sarsıntılar benzerdi, gürültüsüzdü; hafif bir sallanmadan ibaretti, yönü ise resimlerin yerlerinden kaymasına göre kuzey-güney olarak bildiriliyor. Oda tavanlarında birbirlerinden bağımsız küçük çatlaklar olduğu haber veriliyor. Karısının, adamın başlarda çocukça inat olarak yorumlayarak sevdiği özellikleri zaman içinde yerleşmiş ve bambaşka bir şeye dönüşmüştü. Dönüşüm ağır ağır gerçekleşmişti, adamın şimdi katılık olarak tanımlayabileceği özelliğin ne zaman başlayıp ağır bastığını artık her şey olup bittikten sonra söyleyebilmesi çok zordu.

Evliliklerinin ilk dönemlerinde bazen yemekten sonra birlikte dolaşmaya çıkabilmek için kadın kocasının öğle tatilini uzatmasını istiyordu, Boş ver işi, diyordu kadın ve ıslık çalıyordu; ya da rol dağılımı yaparak *Faust*

okudukları zamanlarda adam Gretchen rolünü üstleniyordu; ya da karısı adamdan hatırı için sokak üniformasını evde onlardan ve çocuklardan başka kimse olmadığı zaman evde giymesini istiyordu vs. Kadının istekleri gülünçtü, ikisi de gülüyordu bunlara zaten, kadının isteklerini yerine getirmek kolaydı, ona, hayır deyip gülebilmek de kolaydı.

Adamın bir dine bağlı olmadığını zorunlu olarak beyan etmesiyle gerçekleşebilen düğünden altı ay sonra, adamın yeniden Katolik kilisesine girmesini büyükanneyle birlikte kararlaştırmışlardı, aynı şekilde bir yaşını doldurduğu gün çocuğu vaftiz ettirmeyi de büyükanneyle kararlaştırmışlardı. Buna karşın kadının anımsayabildiği ilk kavgaları, onun, annenin, *Yahudi* ibaresiyle bile olsa vaftiz kütüğüne işlenmemesi yüzünden çıkmıştı. Öyle ya, kadın olmasa çocuk yaşamayacaktı! Babası, çocuğun hayatını kurtaracak bir çözüm akıl edememişti. Oysa hepi topu bir avuç kar gerekmişti!

Bir avuç karın gündeme getirilmesi adamın huzurunu kaçırmıştı.

Vaftiz benim değil, annenin fikriydi, demişti.

O halde annemle evlen!

Bunun üzerine adam sesini çıkarmamıştı.

Para veriyor bana, o anne bana para veriyor.

Kızına para veren anneden daha kötü şeyler de olabilir bu dünyada, demişti adam.

Para, demişti kadın bir kez daha küçümseyen bir sesle, ama sonra susmuştu. Ama annesinin kızına para yerine ne vermesi gerektiğini adam öğrenememişti.

Kiralarını ödeyebilmek için annenin verdiği parayı yıllar boyunca kabul etmek zorunda kalmışlardı, ikinci çocukları doğduğunda hizmetçi ya da bakıcı tutacak olanakları yoktu, hatta gün gelmiş gezici tiyatronun oyunları için bile bilet parası bulamamışlardı.

Karısı adamı çoktan anlamıştı: Terfi edemediği için kocasına sitem etmeye hakkı yoktu. Kadın öfkesini içine atmak, için için kendini yemek zorunda kalmıştı, bu yüzden çoğunlukla sinirleri gergindi, kızlara ve kocasına karşı sabırsız davranıyordu.

Yükü ağır bir araba evlerin üzerinden hızla geçiyormuş hissi uyandı, toprağın dalgalı hareketleri sonradan fark edildi. Sarsıntı dağlık bölgede de gerçekleşti. Yaylalardaki hayvanlar huzursuzlanıp otlanmayı bıraktı ve merakla göğe baktı. Sevimli danalar zıplamaya başladı.

Ceketini neden askıya asmayıp ortada bırakıyordu adam? Büyük kız küçük kızla oynayacağı yerde neden kavga ediyordu onunla? Küçük kız bir yere çarptığı zaman neden böyle feryat ediyordu? Evin babası olarak ihtiyacı fark ettiğinde neden sobaya bodrumdan odun getirmiyordu, neden saati tamire götürmüyordu, kaybolan anahtarla neden ilgilenmiyordu? Kızları pazar günleri madem kiliseye ayine götürüyordu, sonrasında yemek saatinde evde olacakları yerde neden kızlarla boş boş dolanıyordu?

Sabahtan öğlene kadar ayakta dikilip yemek pişirdiğim hiç aklına gelmiyor!

Kırılan uzun bir lambanın camı yere düştü, ayrıca sapından çiviye asılı bir şemsiye de yere düştü. Kilise tavanının sıvaları döküldü.

Adam, kısa bir süre için de olsa Viyana'ya taşınarak daha kolay bir yaşama geçecekleri umuduna tutunmuştu; ancak dört yıl savaş, kapitülasyon ve ardından üç ay süren açlık derken odun, yiyecek ve umut namına gerçekten ne varsa tükenmişti, bütün kilerler birbirinden farksızdı, boştu, pislikler alttan yukarı vuruyordu ve bu süreçte karısı orada, Viyana'da nihayet son sitemini yapmış, onu kendisiyle, parası bile olmayan taşralı Yahudi cadısıyla evlenmekle suçlamıştı. Durum, adam eskiden

asla kabul etmek istemese de herhalde şöyleydi: Kadın, bir kafese kapatılmış gibi Musevi kökeninin içine hapsolmuştu ve tellerden her yeri yara bere içinde kalıyordu.

11

Kadının babası ailesini terk ettikten sonra belki Viyana'dan öteye gidememişti. Belki bir gün pazar yerinde karşılaşırlardı ve babası ona, bak meğer görüşecekmişiz, derdi. Küçük bir kızken babasının, ailesinin yanında olmak yerine acaba nerede olduğunu düşlemeye çalıştığında gözünün önüne daima kendini asmış bir baba gelirdi. Baban belki Amerika'dadır, demişti annesi, ya da Fransa'da. Annesine gerçi inanmazdı o. Kim bilir babası belki gerçekten Viyana'daydı. Babasının henüz o kundaktayken çekip gittiğini bazen unutuyor kadın. Yolda ansızın karşılaşsalar bile babası tanımazdı onu zaten. Bazen acaba böylesine büyük bir kentte akraba olduklarını bilmeden kaç insan birbirinin yanından geçip gidiyordur, diye kendine soruyor. Annesi akrabalarıyla bazen pazarda karşılaşıyor, biraz sohbet ediyorlar.

Ee, kızlar, nasılsınız bakalım?

İyiyiz.

Yeterince yiyeceğiniz var mı?

Var.

Annesi, sözümona savaştan korktuğu için Viyana'ya geldiğinden beri artık başka bir şey söylemez oldu. Bir kız evlat, annesinin, nasılsın, sorusuna gün gelip sadece, iyiyim, diyebilmeliydi.

İsviçre'den yardım gelmiş, bin beş yüz ton un.

Eh, bakalım, bakalım artık.

Kuzenin sana kömür yardımı yapıyor mu?

Tabii tabii.

Bir anne, kızının, nasılsın sorusuna gün gelip sadece, iyiyim, diyebilmeliydi. O kuzen, Viyana'ya kaçarken yaşlı kadını da getirmişti, karısıyla birlikte Viyana'da iki yıl önce pipo, kâğıt ve oyuncak satan bir dükkân açmıştı. Yaşlı kadın bazen dükkânda onlara yardım edip karşılığında bir patates, birkaç sakatat, bir parça mısır ekmeği alıyor.

Kızlar nasıl?

İyi.

Kadın küçükken ve annesine muhtemelen henüz ihtiyacı varken, annesi her gün arabayla köylülere gider, kızını büyükanne ve büyükbabasına bırakırdı. Öyle ya bir baba yoktu. Yürümeyi bile ona annesi değil büyükannesi öğretmişti, Viyana'ya gitmek üzere vedalaşırken büyükannesi söylemişti bunu. İlk adımlarını bizim eğri kerpiç duvarlarımız arasında atmıştın, şimdi yolun Viyana'ya kadar uzanıyor, demişti büyükannesi. Ama büyükannesi ölür ölmez, annesi sözüm ona savaş korkusuyla arkalarından gelmişti.

Haydi o zaman.

Evet.

Yaşlı kadının, kocasını Polonyalıların öldürdüğünü kızına anlatacağı an artık hiç gelmeyecekti.

İnsanın hiç aklına gelmiyor, hiç gelmiyor.

Ne gelmiyor?

Zamanın bu kadar hızlı geçebileceği.

Öyle.

Babasının gidişinden annesi hiçbir zaman doğru düzgün söz etmemişti. Amerika'da ya da Fransa'daydı belki. Babasının karısını bu kadar erken terk etmesi için mutlaka nedenleri olmalıydı.

Haydi o zaman.

Hoşça kalın, kızlar.

Goy, düzgün biri, ama kızı iki dünya arasında gidip geliyor, öylece çırpınıp duruyor, ayaklarıyla iterek kendini annesinden uzaklaştırıyor, annesinin ise Davut'un soyundan geldiği yaşlandıkça yüz hatlarından açıkça okunuyor, öyle ki sokakta ona sıklıkla sataşıyorlar, aşevlerinde yemek dağıtılırken onu atlıyorlar, komşuları da hakaret ediyor.

Hoşça kal.

Annesi onu bir *goy* ile evlendirmemiş olsaydı yetişkinlik yaşamı boyunca kendini bir hata olarak hissetmezdi.

12

Mallara el sürmek kesinlikle yasaktır.

Geleceğin fiyatı düşmez, hele bu devirde asla olmaz, sadece geçmişle satın alınabilir. Lut'un, arkasına dönüp bakmadan memleketini terk edecek güce sahip olmayan, kendinin de bildiği gibi yüzünü çöküşe dönmüş karısı, suratsız bir kadına dönüştü. Kadının kızı daha akıllı. Savaşın ilk yılında göçmen olarak Viyana'ya gelip yanına yerleşen annesini evinde sadece birkaç gün konuk etti, ardından ona kendi evinin uzağında hızlıca bir daire buldu. Meskenlerin ne güzel Bay Sabaoth.[11] Hıristiyan terbiyesi almış kızlar bir kez olsun büyükannelerini ziyaret etmediler. Orman, onu kesip devirecek olan baltaya kendi bünyesinden odun veriyor. Herkes kendini, ondan son-

1. Johannes Brahms, *Ein deutsches Requiem* Op. 45. Sabaoth, İsrailoğullarının tanrısı YHVH'nin (okunuşu: Yahve, Yehova) isimlerinden biridir. (Y.N.)

ra gelenler için tüketiyor, yetişmek bundan ibaret. Yaşlı kadın kızına yolunu armağan etti, ama bu yol kızını ondan uzaklaştırdı, şu an görünüşe bakılırsa yol, kızını felakete sürüklüyor, ama bunun karşılığında torunları muhtemelen hedefe ulaşacaklar. Kiminin kaderinde geri kalmak, kiminin gitmek, kiminin varmak var.

Hayat böyle.

İsviçre'den bin beş yüz ton un, dedi.

Eh, bakalım o zaman.

13

Alserstrasse'den eve yayan döndüler, bir anda ağır ilerlemeye başlayan zamanın geçmesini bekliyorlar şimdi. Delikanlı mutfakta kızın yanında oturuyor, öne doğru eğilmiş, dirseklerini dizlerine yaslamış, suskun yere bakıyor. Kız, art arda akan damlaların sesini duyunca başını genç adama çeviriyor ve gözyaşlarının yanaklarından burnunun ucuna doğru süzülüp yerde, ayaklarının dibinde biriktiğini görüyor. Sonra kız evine gitmek istiyor. Adam ona kalmasını söylüyor. Nasıl? Artık yalnız kalan adamın evinde geceyi mi geçirecek? Adam kızı omuzlarından yakalıyor, yüzünü omzuyla boynunun birleştiği noktaya gömüp ağlıyor, yoksa öpüyor mu kızı gerçekten? Nasıl? Mutluluk utanmayı keser, utanma felaketi dürer, felaket mutluluğu ortaya çıkarır.[1] Umut, acıyı kenara itip acı karşısında öyle güçleniyor ki on yedi yaşındaki kız şaşırıp kalıyor; Anker ekmek bayi-

1. Bir çocuk tekerlemesinden uyarlama. (Ç.N.)

lerinde uzayan kuyruklarda kadınların kendilerini hararetle paralamasına ve yaşlıların ölüme çok yakınlaştıkları halde gençlerden daha hararetli davranmasına şaşırdığı gibi. Umutla canlanıp, Peki, diyor, diğer zamanlar yattığı ön odaya yönelmemesini söyleyen genç adamın peşine takılıyor ve onun istediği gibi itaatle yanına, kız arkadaşının yatağına uzanıyor, aralık ayında bir yabancı gibi savaştan döndüğünden beri sevdiği adamın yanında şimdi ilk kez yatıyor. Nasıl? Henüz o sabah saat 3.20'den bu yana ölü olan en yakın kız arkadaşının yerini aldı. Günün sonunda ölüm olsa da, bütün günlerin akşamı olmamıştır daha. Çaresizliğe kapılıyor, nasıl olurdu, bedeni dün henüz sıcak olan arkadaşının mirasını alacak, arkadaşına dönüşecek ve sevgilinin bedeninde arkadaşıyla mı konuşacaktı? Kendisi ölmemek için başkasını öldürmek zorunda kalan, üstelik böylesine yumuşak dudakları, bembeyaz parıldayan dişleri, heyecanlanınca kanatları açılan burnu, gözlerini gölgeleyen, onca yangından yanmadan çıkmış upuzun kirpikleri olan başka bir adam gören olmuş muydu hiç? Genç adamın umulmadık bir anda kapının eşiğinde ansızın belirdiği günden beri biliyor kız: Bu adam onun kaderi, şimdi o da bunu nihayet biliyor, kızın sayısız defalar hayal ettiği gibi sonunda yanı başında yatıyor, kızın onun soluğunu içine çekebileceği kadar yakınında soluk alıp veriyor ve içerisi bu kadar loş olmasaydı ona gecenin karanlığında içine işleyerek baktığını görebileceğinden kuşkusu yok kızın. Nasıl olacaktı?

14

Buradaki –set üstünde değil, Mur Nehri'nin doğrudan sol kıyısında bulunan– tırpan atölyesinde üst üste yığılmış olan on beş santimetre uzunluğunda çelik çubuklar kuzeydoğuya doğru savrulmuş. Purbachgraben'de, Mur'un sağ kıyısından yaklaşık yüz metre içeride, Liechtenstein Dağı kalkerlerinin Judenburger setine doğru alçaldığı noktada bulunan bir demirci atölyesinde aletler batı yönünden doğuya doğru kaymış. Aichdorf'ta küçük bir çan, salınım ekseni doğu-batı olmak üzere çalmaya başlamış. Fohnsdorf'ta biri doğu yönünde yataktan düşmüş. Birçok kişi doğu yönünde sendelemiş ya da düşmüş, örneğin bir öğrenci Rikersdorf'tan Allerheiligen'e giderken yolda düşmüş, uğultular ve gümbürtüler eşliğinde bir çarpma sesi duymuş, yerel bir esnafın çırağı çıktığı merdivenden, bitişikte de bir öğrenci binanın merdivenini çıkarken düşmüş. Eşyaların yerlerinden oynamamış olmaları dikkate alındığında, bu durum bir yerde hareketsiz oturan bazı kişilerin ana sarsıntının batı yönünden geldiği yolundaki izlenimleriyle örtüşmektedir.

15

Küçük kız nöbeti gece yarısı annesine devrederken ablasını az önce bir erkekle gördüğünü söylemiyor. Küçük kız kalabalığın içinde kaybolduğu sırada tam yanından geçmişlerdi. Kız, ablasına seslenmeye cesaret edemedi, abla çok suskundu, yere bakıyordu ve yanında yürüyen adamla konuşmuyordu. Ablası eve gelmediği

geceleri böyle geçiriyordu demek. Yıllar önce küçük kız ablasının günlüğünü tesadüfen bulmuş ve okumaya başlamıştı, o sırada abla ansızın odaya girmiş, kardeşinin yaptığını görünce ne bağırmış ne de vurmuştu ona, defteri sakince elinden almış ve şöyle demişti:

Doğduğun gün sevindiğimi mi sanıyorsun?

Belki.

Hep oynadığın şu cam misketleri anımsıyor musun?

Evet.

Bunları yutmanı sana söylediğimi anımsıyor musun?

Galiba.

Bunu neden istemiştim sence?

Bilmiyorum.

Simon'un, şu arabacının evinin arasındaki duvarı anımsıyor musun?

Evet.

Oradan atlamanı söylediğimi anımsıyor musun?

Galiba.

Sence o zaman ne istiyordum ben?

Bilmiyorum.

Bu deftere bir daha dokunursan, artık kardeşim değilsin. Ne demek istediğimi anladın mı?

Evet.

Şimdi bu suskun ablanın suskun bir adamın yanında yolda yürürken kardeşinin onu gördüğünden haberi yoktu. Halka açık bir meydan, gecenin yarısı bile olsa kimseyi ilgilendirmeyen şeyleri açığa vurabilirdi, tıpkı açık duran bir kitabı Viyana gibi büyük bir kentte birilerinin okumasının önlenemeyeceği gibi. Ablası ertesi gün inek memesi yiyip sağ kalsın diye, küçük kız beş saattir kuyrukta bekliyordu, tabii kendisi, anne ve babası inek memesi yiyip sağ kalsınlar diye de kuyruktaydı. Bu arada ablası da ertesi gün küçük kız okuldayken annesiyle Viyana Ormanları'na gidip odun getirecekti, buz gibi or-

manın içinde annesiyle birlikte saatlerce yürüyecek, yağmur sularını emmiş pis odunları taşırken canı çıkacaktı, sırf kardeşi, tabii kendi de, anne ve babası da üşümesinler diye yapacaktı bunu. Aynı abla kardeşinin onu gece vakti Viyana sokaklarında bir erkekle gördüğünü bilse yine de kardeşinin ölmesini dileyebilirdi ve bu kez başarılı olurdu muhtemelen. Bir insan yaşamında yaşama mal olabilecek böyle kaç cephe vardı acaba? Eğer ölmüyorsan onca savaşı kazanmak çok zahmetliydi.

16

Derken, kız yanına uzanır uzanmaz adam uykuya dalıyor, bedeninin sıcaklığı kızın bedeninin sıcaklığının yanında yatıyor, ama kıza gece boyunca hatta düşte bile dokunmuyor. Kız, onun yanı başında bütün gece soluklarını dinliyor, ama adamın aldığı her solukta ona elini uzatmanın bir yarar sağlamayacağından biraz daha emin oluyor. Yetmiş-otuz bir tramvayı hareket edeli beri boğazında düğümlenen ağlama sonunda başlıyor, ama bambaşka bir ağlama olarak: Ölen arkadaşın ardından ağlama, henüz boğazındayken ölene duyulan kıskançlık ağlamasına dönüşüyor, matemden ötürü ağlama, sevdiği adama duyduğu öfkeden ötürü ağlama oluyor, o adam ki onu yatağını paylaşmaya çağırdığı halde yüreğini acıtan kayıptan dolayı kızı teselli etmeyi reddediyor. Bir ara, gecenin sonlarına doğru kız utançtan ağlıyor sadece. Ona kalsa kolay kolay, belki de hiçbir zaman sormayacağı soruya nihayet bir yanıtı var artık. Asla öğrenmek istemediği yanıt şu: Bu adam samimi, ama sevmiyor onu, ölenin ardından duyduğu acı derin ve hakiki, kızın iki

ruhlu mizacıyla ise hiç ama hiç örtüşmüyor bu. Ah, adam onun gibi düşünseydi, annesinin, babasının ve arkadaşlarının onu yargılamasına aldırmazdı, ancak bu yenilgiyle kesin bir hüküm giydi artık. Adam onu uyuyarak umutlandırdı ve yine uyuyarak yıkıcı bir şekilde alt etti. Şafak vakti, her zamankinden daha yalnız olarak uyuyan adamın yanından kalktı, birileri onun neler umut ettiğini bilse onunla bir daha asla görüşmek istemezdi, ama kız ona yolunu şaşırtan bedenine bundan sonra da katlanmak zorunda. Keşke gece esasen düşündüğü gibi evine gitseydi o zaman yolu, bir ayağını diğerinin önüne koyacağı adımlardan oluşurdu yalnızca. Ama şimdi dönüş yoluna geçme şansının bulunmamasının ne anlama geldiğini biliyor. Eşyalarını topluyor ve adamı uyandırmadan evi terk ediyor.

17

Sabaha karşı bir saatte geldi, kaçta peki, bilmiyorum, altı mı, yedi mi? Bilmiyorum. Ağlıyor muydu? Sanmıyorum. Yataktan kalkmak istemeyişine şaşırdım sadece, saat dokuzda bile yatıyordu hâlâ, pazartesi günü yataktan hiç çıkmadı, gözleri kapalıydı ama uyumuyordu. Bir de hiçbir şey yemedi. Kahve bile içmedi. Bütün gün yattı. Yatayım ve bir daha hiç kalkmayayım, dedi bana. Gerçekten mi? Salı günü ormana gitmedi. Dünyada hiç kimse. Çarşamba günü Mizzi'den yumurtaları aldım ama o kendi yumurtasını istemedi. Sonra, ertesi gece saçlarını kesti. Aynen. Satranç oynamaya bile gitmedim, Steinhof'a gider sandım gerçekten. Ben de. Güzelim saçlar. Ama cuma günü düzelmiş gibiydi. Evet, bana da öyle geldi. Sakindi.

Cumartesi günü yeniden kar başlamıştı, ilk kez aşağıya indi. Benim paltomu omzuna attı, aşağıda, yağan kara bakarken başının döndüğünü söyledi. Ben de, Bakma o zaman, dedim. Doğru düzgün bir şeyler ye, kendine gelirsin, dedim. Bunun üzerine ağzını açıp kar tanelerini ağzının içine yağdırdı. Evet doğru. Güldüm. Ben de.

Derken pazar oldu.

18

Büyük kız pazar günü –neyse ki– çıkıp biraz dolaşmak istiyor artık. Arkadaşına mı gideceksin, diye soruyor annesi. Evet, diyor kız. Annesi arkasından kapıyı kapattıktan sonra, annesinin babasına şöyle dediğini duyuyor: Arkadaşının *bir kez olsun* bizim eve gelmemiş olması biraz tuhaf değil mi sence de? İyi de, nasıl, yetmiş-otuz birle mi? Kendi kızları hakkında bu kadar az bilgiye sahip olmaları anne-babanın suçu. Bir kardeş isteyip istemediği ya da Viyana'yı ilk ziyaretlerinden sonra bu kenti buraya taşınmak isteyecek kadar sevip sevmediği sorulmuş muydu kıza hiç? Lisede güçlükle diktiği bir bebek elbisesini elişi öğretmeninin *baştan savma* ve *basit* olarak tanımlaması üzerine kız, Viyana'da yıllar sonra bile hâlâ bir yabancı olduğunu ve sonsuza dek böyle kalacağını anlamıştı. Büyükannesinin Galiçya'dan kaçtıktan sonra doğrudan onlara geldiğini, mutfağın birkaç gün eskisi gibi armut kompostosu ve *hala* ekmeği koktuğunu unutmamıştı, ama büyükannenin yanında getirdiği erzaklar tükendikten sonra annesi yaşlı kadına derhal başka bir ev arayıp bulmuş ve büyükannelerini ziyaret etmelerini kızlarına yasaklamıştı. Meskenlerin ne güzel

Bay Sabaoth. Kız, aslında kendinin de Yahudi kökenli olduğunu ilk kez o zaman kavramıştı, ama babaları her pazar günü diğer memurlarla ve onların aileleriyle birlikte memur bankında oturabilmek için onu ve kız kardeşini Hıristiyan ayinine götürüyordu. Babası iş arkadaşlarına on yıldır, karısının yürümekte güçlük çektiği için evlerinin yakınındaki başka bir kiliseye gittiğini anlatıyordu, hem ne de olsa dokuzuncu maaş derece kademesine yükselmişti; ama o devirde dokuzuncu dereceden bir memurun da Schönbrunn Hayvanat Bahçesi'ndeki maymunlar, develer ve eşekler gibi sefil bir şekilde ölmesi işten bile değildi. Şimdi kız arkadaşına duyduğu sevginin yolundan saptığını gizlemekle o da anne ve babası gibi samimiyetsiz ve ikiyüzlü biri mi olmuştu? Hem gerçeği kendine saklaması ona da fayda etmemişti, dillendirse de dillendirmese de bir gerçek vardı ve her gün aksatmadan görevini yerine getiriyordu. Landstrasser Hauptstrasse, Arenbergpark, Margaretenstrasse'ye doğru bir yerden sonra adı Gusshausstrasse ve daha da sonra Schleifmühlengasse olan Neulinggasse ve nihayet Margaretenstrasse – annesinin, üzerine büyükannenin adresini yazdığı kâğıt mutfaktaki çekmecede duruyordu.

19

O halde, hadi bakalım.

Hadi bakalım.

Kız, her pazar günü Viyana Ormanları'na odun getirmeye gidiyordu. Rodaun ya da Hacking tramvayının son durağına kadar gidiyordu, tramvayda onun gibi yanında sepet, sırt çantası ve tırmık taşıyan başkaları da

oluyordu, son durakta inip ormana giriyordu, çalı çırpı topluyor, fazla ağır olmayan dallar bulursa bunları da kırıyordu.

Kuzenin sana kömür taşımaya yardım etse keşke!

Şapka, palto ve eldiven.

İyi.

Akşam eve dönerken tıklım tıklım dolu vagonlara itiş kakış binebilmek için bazen bir ya da iki tramvayın geçip gitmesini beklemek zorunda kalıyordu, bu yüzden karanlıkta bir saati aşkın bir süre durakta dikiliyor ve üşüyordu, içi aydınlık tramvayda insanlar oturuyor ya da ayakta duruyordu, sırt çantalarından ve küfelerden uzanan topladıkları odunlar boylarını aşıyordu.

Şu sepeti de.

Bir de sırt çantasını.

Böyle bir tramvay vagonu dışarıdan bakıldığında akvaryumu andırıyordu, buğulanmış camların ardındaki insanlar, tramvay hareket ettiğinde ya da fren yaptığında dalları karman çorman, kocaman, yekpare bir organizma gibi öne ve arkaya doğru dalgalanıyordu.

Ay, dolandı mı ne.

Rezalet.

Botlar.

Şimdi yine fırladı.

Ah bu güçsüzlük.

Tamam.

Kız bazen, yoksulluğun insanları gitgide birbirlerine daha çok benzettiğini, herkesin hareketlerinin –eller ve parmaklar dahil– öngörülebilir olduğunu düşünüyordu. Ormanda karşılaştığı odun toplamaya gelmiş kişilerin eğilmeleri, dalları kırmaları, dalların üzerindeki kuru yaprakları sıyırmaları onun eğilmesinden, kırmasından, sıyırmasından farksızdı. Mesele sadece açlığa ve üşümeye yenilmemek olunca, bütün insanlar belki de henüz hay-

van oldukları çağlardan kalma ortak özellikleri doğrultusunda hareketlerini ve eylemlerini aynı ölçüde kısıtlıyordu ve onları birbirlerinden ayıran ne varsa bir anda göze batıyordu.

Şimdi oldu.

Ay, az kalsın anahtarı unutacaktım.

Felaket olurdu.

20

Yürümek yeterlidir, o zaman kâğıda öylesine karalanmış sokak ismi, bina ve daire numarası yola dönüşür, yolun sağında ve solunda binalar olur, soğuk ve yağmurlu bir hava olur, karda ve erimiş karlar arasında duyulan ayak sesleri olur, şu ya da bu işin peşinde koşan başka insanlar olur; yol, loş lokantaların, vitrinleri boş ya da kepenkleri sımsıkı indirilmiş dükkânların önünden geçer. Yaşlı kadın alçak bir binada oturuyor, taştan bir melek kapının önünde nöbet tutuyor. Meskenlerin ne güzel Bay Sabaoth. Yaşlı kadın, memleketinden kaçtıktan sonra Viyana'ya gelip ilk günleri kızının yanında geçirdiği sırada büyük torununa iki melekten söz etmişti, bu melekler Lut Peygamber'e Sodom'un yıkılacağını vaat edip onu güvenli bir yere yerleştirmişti. Büyükanne, meleklerin çok güzel olduğunu, Sodom sakinlerinin ellerinden gelse onları parçalayıp ele geçirmek istediklerini anlatmıştı. *Shain vi die zibben velten*. Yedi dünya kadar güzel. Büyük kız, şimdi kapı kolunu indirirken, büyükannesinin ona bu cümleyi söylediği ânı anımsamaya çalışıyor ama çabaladıkça cümle ona yabancı geliyor, bilemiyor, yoksa düşünde mi görmüştü sadece? Çok güzel. Bina girişi kötü kokuyor ve loş, giriş katındaki

kapılardan birinin üst kısmına tutturulmuş teneke levhada daire numarası yazılı. Merdiven sahanlığındaki avluya açılan pencereler anlaşılan çoğunun camı çatladığı için kontrplakla kapatılmış. Güzel adam, ah o dudakları, burun kanatları, kirpikleri. Güzelliğin, ona sahip olmak isteyen insanları birbirlerine düşürmekten ve sonunda güzel olanı aralarına alıp parçalamalarına ya da bunu başaramazlarsa kendilerini parçalamalarına yaramaktan başka bir anlamı olmamış mıydı hiç? Kız zili çalıyor, ayrıca kapıya vuruyor, ama açan olmuyor. Küçük bir kızken belediye binasına yürümüş ve savaşın bitmesini talep etmişti. Şimdiyse kendi savaşının ortasında; bombaların, mermilerin ve zehirli gazların uzağındayken bile bir günü sabahtan akşama kadar ve bir gece boyunca ölmeden yaşamak ona çok yorucu geliyor.

21

Tanrı aşkına, pazar akşamı ne yaptık biz?

1898 yılında yıldırım çarpması sonucu yaşamını yitiren on dört kişiden ikisine yıldırım bina içinde, ikisine ağaç altında, birine sığındığı yol kenarındaki bir haçın altında, yedisine tarlada (içlerinden ikisine ekin biçerken iş başında) isabet etmişti. İki vaka hakkında ayrıntılı bilgi edinemedim. Sırtında kazmayla Sann Nehri kıyısında yürüyen bir kadını da yıldırım çarpmıştı. Kadın felç olmuş, sırtında kazma şeklinde büyük bir leke kalmıştı.

Anne, pazar akşamı büyük kız gittikten sonra küçük kızın ayakkabılarına yeni bağcıklar geçirdi. Baba, pazar akşamı büyük kız gittikten sonra mutfak masasına yaydığı evraklarını incelemeye koyuldu. Küçük kız, pazar

akşamı ablası gittikten sonra okuldan verilen matematik ödevini yaptı. Sonra annesi, soğuk oturma odasından dikiş kutusunu getirip delinmiş çorapları yamamaya başladı. Babası gözlüklü mü gözlüksüz mü daha iyi okuyabildiğini denedi, gözlüğünü yüzüne indirdi ve üstünden baktı, sonra gözlüğünü yine kaldırdı ve bu yazıyı okumak öyle kolay değil, dedi. Küçük kız ocağa bir odun daha attı. Odun ıslak olduğu için cızırdadı. Annesi, hadi git ellerini yıka, yoksa defterini kirleteceksin, dedi. Küçük kız ellerini kovanın içinde yıkadı. Annesi ipliği dişleriyle kopardı. Babası dosyanın sayfasını çevirdi. Küçük kız ellerini elbisesine sildi ve gidip yeniden masaya oturdu. Annesi dikiş kutusunda başka renkte bir iplik aradı. Babası, gözlüğünü kenara bırakıp okumayı sürdürdü. Küçük kız kalemini mürekkep hokkasına batırdı ve matematik problemini çözdü. Annesi öksürdü. Babası dosyadan bir sayfa daha çevirdi.

22

Margaretenstrasse, Heumühlgasse, bir yerden dümdüz inilecek işte, Wienzeile'nin sağı, Naschmarkt pazarı boydan boya geçilecek, Wienzeile'nin solu, bir yerlerde Girardigasse olacak, Gumpendorfer Strasse, Stiegengasse, Windmühlgasse, bütün yol kenarları insan boyu karlarla kaplı, Theobaldgasse, Rahlgasse, hem sağı hem solu, Mariahilfer Strasse, Babenberger Strasse, Opernring, üstelik yerler kaygan, cam gibi. Gerçekten Opernring'e sapmak istiyor mu kız? Yoksa solu, Burgring'i mi tercih edecek? Sevdiği adamla birlikte Alserstrasse'de yetmiş-otuz bir numaralı tramvayı beklemesinin üzerinden tam

bir hafta geçti. Bir hafta ne kadar sürüyor? Sola, Sanat Tarihi Müzesi'ne doğru karşıya geçeceği noktada iki devasa kar yığını oluştuğu ve ikisinin ortasındaki su birikintisi buz tuttuğu için sağa sapıyor. Yolun karşısındaki opera binasında müzik ve müzik dinlemek birlikte hapsedilmiş. Peki o neden dışarıda dolaşıp duruyor? İçinden dinlemek ve görmek gelmesin diye mi? Kendini zorlamak için mi? Erimek için mi? Buz gibi olmuş sırtına doğru, bir kilo tereyağı, diye fısıldıyor biri. Ne kadar? Kız yürüyor. Bir kilo tereyağı ve elli dekagram dana eti. Adamın, kulağına fısıldadığı şey, kızın şapkasının geniş kenarının içinden geçip arkadan kulağına ulaşıyor. Bir kilo tereyağı, elli dekagram dana eti, on adet mum. Kız, dışarıda bütün dünya açık olduğu halde kulaklarının duymak istemeyeceğini sansa da adamın kendisi karşılığında yaptığı takas önerisini duyuyor. İstiyor mu kız? Yoksa onun yaşamını oluşturan şeylerin yaşandığı eve mi dönmek istiyor: Babası evraklarını okuyup inceliyor, kız kardeşi ödevini yapıyor, annesi ona, büyük kızına, fahişe, diyor. Annesiyle babası en son ne zaman birlikte dışarı çıkmışlardı? O gün *Salome* sahneleniyor. Neden kabul etmemesi gerektiğini biliyor mu? Yoksa bilmiyor mu? Kız arkasına dönünce, kendisinden en fazla birkaç yaş büyük olan bir delikanlıyla karşılaşıyor, başında şapka yok, kız bu yüzden kışın ortasında delikanlının seyrelmiş saçlarını görüyor, yirmilerinde dazlak olur herhalde, diye düşünüyor ve delikanlının alnının boncuk boncuk terlediğine şaşırıyor, o gün, kışın ortasında.

Bir kilo tereyağı, diye tekrarlıyor delikanlı kızın yüzüne bakarak, elli dekagram dana eti, on adet mum.

Kızın ederini yüzüne vuruyor.

Neden on iki mum olmasın, diyor kız ve gülmeye başlıyor.

Viyana'nın merkezine yeni yağan karların arabalarla hemen Tuna Nehri'ne taşınmasının ve üzerindeki buzların kırılmasıyla açılan kanala boşaltılmasının doğal karşılandığı günler çoktan geride kaldı. Savaş yüzünden aralarında olmayan erkekler henüz ölmüş. Şimdilerde birkaç savaş gazisi, kadınlar ve çocuklar karları ancak bir miktar yol kenarına itip yığıyorlar, hava biraz ısınınca yığınlar erimeye başlıyor, sular yığınların çevrelerine akıyor ve yolun tam da açık kalması gereken noktalarında geceleri donuyor. Bu yüzden, Viyana kaldırımlarının en çok kullanılan bölümlerini kaplayan buz örtüsü kış boyunca öylesine kalınlaşıp sertleşmiş ki kimse kırmayı denemiyor. Babenberger Strasse'den yolun karşısına, Sanat Tarihi Müzesi yönüne geçmek isteyen ya da Burgring'in sol tarafından kent merkezinin dışına doğru yürüyen yayaların düşmemek için çok dikkatli olmaları gerekiyor. Örneğin dün Freudenauer Winterhafen Limanı'nda ayağa kayıp düşen Kaptan Eduard Gabler'in önkolu birkaç yerinden kırılmış, subay Franz Adler'in de Marxergasse'de önkolu kırılmış, fabrikatör Moritz Gerthofer'in Nobilegasse'de sağ baldırında açık bir kırık meydana gelmiş, hastabakıcı Frieda Bertin'in de Mariahilfer Strasse'de, yani hemen yakınımızda düşme sonucu sol kalçası ezilmiş. Babenberger Strasse geçidinin Sanat Tarihi Müzesi'ne giden yönünün sağında ve solunda, yani kent merkezinden çıkış yönünde yer alan iki kar yığını ortasında oluşan buzlar, oradaki yoğun kullanım nedeniyle çoktan yeniden cam gibi olmuş, oysa bir gün önce kar yağmış ve buzları örtmüştü. Buraya basan sayısız ayakkabı hatta birkaç çıplak ayak nedeniyle, karlar henüz öğlen olmadan çözülmemek üzere buzla karışıp buza dönüştü. Bu buzlar, yüzeyinin altında doğal olarak derin sular barındırmadığı halde siyah bir görünüme ve küçültülmüş ölçekte Afrika kıtası biçimine sahip. Terzi

Cilli Bujanow, bu buzların üzerinde saat 14.30'da kaymış, tesadüfen arkasından gelen sayın muhasebe başmüdürü onu tutmuş ve düşmekten kurtarmış. Yedi yaşındaki Leopoldine Thaler yolda yürürken su birikintisinde kayma denemeleri yapmak istemiş; on bir yaşındaki öğrenci David Robitscheck zıplayarak buzu kırmayı denemiş ancak başaramamış; cinsi belirsiz sahipsiz bir köpek sağ kar yığınına işeyerek buzun bir bölümünün, yaklaşık bir zamanların Alman Doğu Afrika'sı yüksekliğinde erimesine ve Nijer'e kadar sarı bir renk almasına yol açmış. Saat on sekize doğru bu bölüm de yeniden donuyor, ancak buz hafif eşelenmiş ve pürüzlü görünümünü koruyor. Saat on sekiz sularında tam da bu noktada, Babenberger Strasse'de karşıdan karşıya geçmeyi ve Sanat Tarihi Müzesi'ne doğru sola yönelmeyi düşünen genç hanımın, ayağının altında sağlam bir zemin oluşturabilecek, kurtuluş vaat eden, ekvatorun üst bölümündeki kısmen daha sert bölgeye ulaşabilmesi için ayağını önce cam gibi parlayan Güney Afrika'ya basması gerekiyor; işte bundan son anda çekiniyor ve yönünü sağa, Opernring'e çeviriyor.

Siz herhalde şey değilsiniz, diye soruyor solgun yüzlü delikanlı, kız bu arada gülmeyi bırakmış, hayır, diyor. Delikanlının paltosunun düğmeleri ilikli olmadığı halde terlemesine şaşıyor kız. Oysa, bu dünyanın tüm zamanlarında yalnız kalmamak için bayağı olmayı tercih ederdi. Bu dünyada kaç kişi dünyanın tüm zamanlarına bir seferde sahip olabilir ki? İstiyor mu kız bunu? Ama delikanlıyla küçük bir kadeh bir şey içmeye gidiyor. Şey. Kız ne kadar minnettar olsa azdır. Kafede delikanlı kızın elini tutup kendi yüzüne götürüyor, kızın eliyle yüzündeki gözyaşlarını ve burnundaki sümükleri siliyor, kızdan özür diliyor, daha önce hiç böyle bir durum olmamış,

ama önce istermiş ki, kız onu anlarmış belki, nişanlısı artık yokmuş, kız onu kapıya koymuş, oysa tam iki yıl, aslında nişanın önemi, yoksa artık –

Böyle bir yaşam ne kadar sürer?

Yetmiş ya da seksen yıl mı?

Oysa kız daha şimdiden dayanamayacağı kadar şey biliyor.

– aslında kız onlara benziyormuş, içinden önüne gelenle yatmak geliyormuş kızın, ama aslında öldürülmeyi hak ediyormuş.

Aman, diye içinden geçiriyor, gözyaşlarıyla avuçları ıslanmış genç kız. Bu insan onu tanıyor mu? Arzularını biliyor mu? İçeriden ona her zaman bir küre gibi görünen, duvarları dümdüz ve kapkara, içinde koşturup durduğu ama dışarı çıkabileceği lanet olası küçük tek bir kapı bile bulamadığı yaşamın onu ne kadar zorladığını biliyor mu?

Kız evinden çıksaymış vuracakmış onu delikanlı, öyle diyor. Ama onun neler yapabileceğini kız artık bildiği için evinde oturuyormuş, ne yapabilirmiş delikanlı, bunu hesaba katmamış, oysa o, o daima, hele asla...

Vuracak mıydın, diye soruyor kız, nasıl peki?

Burada, diyor delikanlı, elini paltosunun sağ cebine sokarak, babamın Mauser tabancası var.

Kız o adamla orada neden oturduğunu ansızın anlıyor şimdi – adamın yüzünde, tıpkı kızın yüzünde olduğu gibi adına aşk acısı dedikleri o perişan ifade var. Kürenin, o güne kadar kıza sonsuz gibi görünen iç kısmında o lanet olası küçük kapı ansızın var artık. Biliyor musunuz, diyor kız ve hıçkırarak ağlayan adamdan ellerini çekiyor, aslında nişanlınızı ömrünün sonuna kadar incitmeniz çok kolay. Öyle mi, diyor adam başını kaldırarak, o esnada kız ellerini masanın altında eteğine siliyor.

Annesi, Ben yatıyorum, diyor, iğne ipliği yeniden dikiş kutusuna yerleştiriyor ve dikiş kutusunu soğuk oturma odasına götürüyor. Babası, Ben de geliyorum, diye sesleniyor. Kız kardeşi yarım saattir yatağında, karanlığa karşın hâlâ uyuyamamış. Babası karpit lambasını sapından tutuyor.

Öyle mi dersiniz?

Kesinlikle.

Ya bir terslik olursa?

Bir terslik olursa Alserstrasse'de yardım ederler nasılsa.

Hastalara teselli ve şifa.

Yolunda giderse, diye düşünüyor kız, orada Yeni Tramvay Şirketi'nin en sakin vagonuna binip yola devam ederiz.

Şimdi ona telefon edip söyleyeceğim.

Ama tek cümle.

Tek cümle.

Delikanlı hesabı ödüyor; kız, garsonla vedalaşıyor; demek bir dünyadan diğerine geçmek bu kadar kolay. Telefon kulübesi tam karşıda, adam vücut ağırlığıyla zemine basınca ışık yanıyor, demek insan karanlıkta telefon edebilirmiş, diye düşünüyor kız. Tek cümle. Dışarıda, karların içinde bekliyor, aşktan hasta düşmüş adamın aydınlıkta konuşmasını izliyor, adam konuşuyor, ahizeyi kulağına bastırmış dinliyor, yanıt veriyor, dinliyor, itiraz ediyor. Kızın onu kulübeden çekip çıkarması lazım, yoksa adam yeniden öbür tarafa kayacak, camlar sıcak soluğundan buğulanınca kız kapıyı açıyor.

Ahizeden kadın sesi geliyor: Tanrı aşkına yarın kızımla konuşsanıza!

Yarın çok geç olacak!

Ama, yok burada, diyorum size!

Lütfen ona söyleyin, onu ölürken bile –

Önünüzden daha upuzun bir yaşam var!

Adam bunun üzerine susuyor. Konuşmuyor. Saçları seyrelmiş, yirmilerinde dazlak olur herhalde. Kız, adamın elinden ahizeyi usulca alıyor ve onun yerine konuşuyor:

Anlamıyor musunuz: Ölecek.

Saat beşte kuyruğa gireceğiz. Adamların yüzlerine dik dik bakma öyle. Bütün yük benim sırtımda. Büyükanne işlerini artık kendi başına halletsin.

Bu adam peki?

Bir kez ölecek, kız da onun kızağına binip doğru cehenneme.

Kız cümlenin birini söylüyor, diğerini içinden geçiriyor, sonra telefonu kapatıyor.

Anne, babanın mutfak kapısını kapatmasını duyuyor, ocağın sıcağı sabaha kadar korunsun diye yapıyor bunu, sonra merdiven sahanlığına yöneliyor, tuvalet altta, merdivenin yarı hizasında. Tuvalete depodan su döküyor. Anne, öbür yana dönüyor. Büyük kız iyileşti ya, nerelerde sürttüğü belli değil yine. Bebekken ölümün kıyısından dönen bu kız için kendini feda etti, bu da mükâfatı.

Ablasının yatağının geceleri boş kalmasından küçük kız hoşlanmıyor. Ablasının annesiyle tartışırken bazen tehdit savurduğu gibi evden tamamen taşınmasının tek bir iyi yanı olabilir: O zaman evde ona artık ufaklık demezler. Öğretmen cuma günü, Avusturya'nın artık eski büyüklüğünün onda birine sahip olduğunu anlattı. Kız, savaş yılarında büyüdü ve boyu şimdilerde bir metre yetmiş santimetre ulaştı. Demek ki yaşadığı ülkenin sınırlarının onun boyuyla bir ilgisi bulunmuyor, ama bunu ertesi gün derste söylememeyi yeğliyor.

Baba ışığı söndürüp, karanlık yatağa, annenin yanına uzanıyor. Büyük kızının çene çevresindeki morumsu lekeler adamda o hafta artık anımsamak istemediği bir şeyi çağrıştırdı, ama düşünceleri onun düşünmek isteyip istemediğine aldırmıyor, eğer zamanı gelmişse bir zamanlar düşündüğü ya da yaşadığı şeyler kendine karanlıklar içinden öyle ya da böyle bir yol buluyor.

Şimdi operanın önüne geldiler, Salome, Jokanaan'ın başını gümüş kâsede sunmuştur bile, şu saçları yünden yapılma kanlı karton kafayı, kafa şimdi karanlık aksesuvar odasındaki rafta gümüş rengine boyalı ahşap kâsenin hemen yanında yerini almıştır bile. Alserstrasse'ye taksiyle gitmeye karar verdiler. Aracın hastanenin önünde durduğu ânı, bütün zamanların içinden ilk ve son defa çıkarıp alacaklar. Taksi, Burgring'den yukarı çıkıyor, sonra sola, Volksgartenstrasse'ye sapıyor, sonra kuzey yönünde ilerleyip adı önce Museumsstrasse, sonra Auerspergerstrasse ve en son Landesgerichtstrasse olan büyük caddeye giriyor. Buradan sola saparak Alserstrasse'ye varıyor. Yol, beş buçuk dakikadan fazla sürmüyor. Bu beş buçuk dakika süresince aracın içinde konuşmuyorlar. Taksi şoförü, yolcularının isteği doğrultusunda hastane kapısının önünde duruyor.

23

Lviv'de yaşanan kanlı üç gecenin mağdurları için kampanya: Hermine ve Ignaz Klinger 100 kron, sevgili annem Frau Terka Korsky adına 120 kron, Frau Kamler 10 kron, toplam 230 kron. Yaşlı kadının ateş yakmak için katladığı

gazete kâğıdının üzerinde bunlar yazıyor: O, her şeyi doğru yaptı; kızı içi seçtiği *goy*'dan, genç ailenin Katolik Yortusu alayına katılması için onlara armağan ettiği Viyana biletlerine ve kendi kaçışına kadar, her şeyi. Viyana Ormanları'ndan gelen odunlar liken kaplı, yanarken kötü kokulu buharlar çıkarıyor. Kanlı geceler. Andrej. Kadına ve kocasına kapıyı açmak istemeyen çocuk bakıcısı. Yüce Tanrı, kızının değil kocasının canını almıştı.

Babam nerede olabilir?

Amerika'da ya da Fransa'da.

Seni hiç mi ilgilendirmiyor?

Tanrı'dan başka kimse bilemez. Hadi git, ellerini yıka.

Kızı varsın, onun şu veya bu nedenden kocasını elinde tutamadığını düşünsündü. Oysa tutmuştu, son âna kadar, kocası bir et parçası kalana kadar tutmuştu. Ama kızına bunu anlatmalı mıydı, vaktiyle kendinin de az daha bir et parçası olacağını, hatta kızının ve benzer koşullarda kızının çocuklarının da, büyük kızın ve küçük kızın da tekrar tekrar birer et parçası olabileceklerini söylemeli miydi? Gerçeği bilmeyen biri, birinin öldüğü ya da sadece çok uzaklarda olduğu arasında ayrım yapabilir miydi? Katillerin günahı şimdi kadının kendi günahıymış gibi duruyordu, ama bir önemi var mıydı bunun? Lviv'de Polonyalılar kısa bir süre önce Ukraynalıları yenmelerini büyük meydanda kutlarken iki sokak ötedeki Yahudi mahallesi ateşe verilmişti. Üç gece boyunca kutlandı, kaçmak isteyen Yahudi çocuklarını lejyonerler yanan evlerin içine attılar, ama barikatın arkasında akordeon çalıyordu. *Gözlerim kararıyor.* Viyana'da gerçi az tanıdığı var, ama yaşıyor kadın. Kızı yaşıyor, iki kız da yaşıyor.

24

Kızıl saçlı kız, koş, koş, koş, yangın var Währing'de, yangın var Ottakring'de, seni tütsülenmiş ringa balığı![1] Verilen sözler tutulmuyor. Soru soran yanıtı duymak istemiyor. Kızın ruhu, dili, öpüşürken ve başkasının içindeyken bile daima dışarıda kalırdı. Kızın tek isteği, sınırları ortadan kaldırmaktı. Hem arkadaşını hem de onun sevgilisini sevmesi neden mümkün değildi, ona burada çok görülen neydi, hem kimin tarafından? Kendini neden nehre atar gibi aşkın içine atamıyordu, peki madem onun nehirde yüzmesine izin verilmiyor, o zaman neden başka biri yüzmüyordu orada? Annesi ona neden fahişe diyordu? Büyükannesinin Yahudi olduğunu başkalarına anlatması neden yasaktı? Bu dünyada sevgi, birleştirmeye yetmeyecek kadar az mıydı? Neden şu farklılıklar ve uçurumlar vardı? Yoksa kızın yetersizliği miydi her şeyin uçuruma yuvarlanmasına neden olan? Demek ki bu dünyadan gitme vakti çoktan gelmişti.

Mauser C96, Birinci Dünya Savaşı'nda rutin olarak kullanılmasa da gözde bir silahtı. C96'nın özelliği şarjörün, silah sapının iç kısmında değil tetiğin önünde yer almasıdır. 26 Ocak 1919 Pazar günü, saat 23.17'de, az önce Alserstrasse 4 numara, 48,21497 derece kuzey enlem ve 16,35231 derece doğu boylamda yer alan Viyana Genel Hastanesi'nin önünde duran taksinin içinde üçüncü sömestrde tıp öğrencisi olan Herr Ferdinand G. daha önce aralarında yapılmış anlaşma doğrultusunda elindeki silahın namlusunu çok az tanıdığı bir genç kadının şakağına

1. Yazarın yine kendisi gibi yazar olan, kızıl saçlı büyükannesi Hedda Zinner'in biyografisinden alıntıladığı bir çocuk tekerlemesi. (Ç.N.)

dayadı ve dışarıda tam da bir köpeğin havladığı sırada, bir anlamda havlamaya yanıt olarak tetiği gerçekten çekti.

Kız bu bedene hapsolmaktan nihayet kurtuldu. Şu birisi sonunda bir kurşunla o lanet olası kapıyı açtı ve kız dışarı çıktı. *Hastalara teselli ve şifa.* Bir ölünün sonsuz akrabası vardır, şimdi artık sonsuza kadar sevilir ve istediği kişiyi sevebilir ve ölü düşünceleriyle birlikte herkesin içinde tamamen çözülüp gidebilir. Böylesine yumuşacık dudakları olan bir adam gören olmuş muydu hiç? İşte bu dudaklar üstünde uzaklara sürükleniyor kız şimdi, sevdiğine karışmış bütünüyle, onlar şimdi su ve suyun üzerindeki kapkara gökyüzü olmuşlar, iki sıra sonsuza doğru uzayıp giden pencerelerin ardına kapatılmış olan herkes şimdi pencereleri ardına kadar açmış derin derin soluk alıp veriyor.

Sonra bir el daha ateş ediliyor ve o birisinin kanı kızın yüzüne sıçrıyor, o birisinin kanı saçlarını ıslatıyor, yoksa kendi kanı mı? Başının ağrıdan çatladığını ancak şimdi fark ediyor kız, peki neden gerçekten çatlamıyor ki, ölmüş olması gerekmiyor mu? Biri kapıyı açıyor, taksi şoförü tutunup inmesi için vurulan kıza kolunu uzatıyor, soğuk Viyana havası kafatasının içine nüfuz ediyor, düşüncelerine dokunup geçiyor, iliklerine kadar rezil oldu kız. Şoförün, Aman Tanrım, dediğini duyuyor kız, ayrıca o birisinin Viyana usulü berbat ağlamasını duyuyor, belli ki onu ve kendini anlaştıkları gibi vurup öldürmeyi beceremiş. Kızın kapalı gözlerinin önünde pırıl pırıl Güney Afrika beliriyor, ayağını üzerine koyuyor ve kayıyor, sonra düşüyor, tekrar ve tekrar düşüyor. Kapıdan geçtikten sonra ayağımın altında bir zemin olmayacağını keşke bilseydim, diye düşünüyor kız, sonra da daha önce düşündüğü gibi düşünmeyi bırakıyor.

Annesi uyuyor, babası uyuyor, kız kardeşi de uyuyor ama huzursuz düşler görüyor. Karanlık mutfakta mutfak masasının üzerinde duran dosyanın içinde babasının evrakları duruyor, ama gece vakti kimse okumuyor onları, 20 Ağustos 1897 günü Wetzelsdorf'ta, Buchkogel Tepesi'nin eteğinde neler olduğunu kimse merak etmiyor: *Kafeslerdeki kuşlar basamaklardan yere düştü, insanlar dehşetle yataklarından fırladılar, her yeri korku sardı. Aynı anda bir sağanak başladı.* Kızların odasında dolabın arkasında büyük kızın günlük tuttuğu kalın bir defter saklı.

25

Polisin saat dörde doğru kapının üst yarısına takılı camı zangırdatarak evin kapısını yumruklaması üzerine önce anne uyanıyor. Sonraki üç gün boyunca büyük kızın bilinci kapalı, göğüskafesinin inip kalkması dışında hastane yatağında kımıldamadan yatıyor, hiç hareket etmediği halde, için için ölümle savaştığı söyleniyor. Kızını bu koşullarda on iki yataklı bir odaya yatırdıkları için anne hemşirelere şikâyette bulunuyor. Baba, Bırak, diyor. Anne, diğer hastaların yaydığı kokuya ve bağırmalarına itiraz ediyor. Baba, Gel, diyor. Anne, düşüncesizce konuşarak kızının canına kıymak istediğini savunan doktora, Siz hiç ellerinizi yıkıyor musunuz, diye soruyor.

Baba, ölüm döşeğinde yatan büyük kızının başucunda sessizce oturuyor.

Doktorun tırnaklarının içinin nasıl kirli olduğunu gördün mü?

Hayır.

Böyle biri benim kızıma dokunamaz.

Bir adam eski bir bez parçasından bir ceket dikiyor.
Ceket eskiyince bozup bir yelek dikiyor.
Yelek eskiyince bozup bir atkı dikiyor.
Atkı eskiyince bozup bir bere dikiyor.
Bere eskiyince bereden bir düğme yapıyor.
Adam düğmeden hiçbir şey yapıyor.
Ama bu hiçbir şeyden de bu kısa şarkıyı yapıyor.

Çarşambayı perşembeye bağlayan gece, gece yarısı ile saat 1.30 arasında bir vakitte, hemşirenin on iki yataklı odada yaptığı birinci ve ikinci kontrol turları arasında genç kız nihayet soluk alıp vermeyi de bırakıyor. Viyana Katolik cemaatinden bir memur, genç kızın adını öğleye doğru ölüm kütüğüne kaydediyor. İkindide okuldan çıkar çıkmaz ziyaret için gelen küçük kız, boş bir yatakla karşılaşınca hemşireye ablasını soruyor ve ablasının ölülerin götürüldüğü morga taşındığını öğreniyor.

26

Ve katil hâlâ yaşıyor, diyor anne, kızımın katili canlandı, ama kızım öldü.

Bırak, diyor, baba, kurtulacağı belli değil henüz.

Yavrumuz kendini böyle birine vurdurtuyor ve sen, bırak, diyorsun.

Nasıl birine vurdurtmuş, diye soruyor küçük kız, artık ona yakında, kızımız, diyecekler sadece.

Bak sana söylemiş olayım, ablan gibi sürtmeye başlarsan, karşında beni bulursun.

Söylenene göre, adamı doğru düzgün tanımıyormuş bile, diyor baba.

Öyleyse bile vurup öldürmesine yetmiş.

Küçük kız susuyor. Ablasının, sırlarını küçük kızın öğrenmesi, hele bunları anne ve babasına ya da hiç ilgilendirmeyen kişilere anlatması konusunda koyduğu yasaklar hâlâ canlı. Hem on gün önce bir pazar akşamı ablasını Viyana sokaklarında bir erkekle dolaşırken gördüğünü her şey bittikten sonra anne babasına anlatmasının ne yararı olabilir ki?

On gün önceki pazar gününe kadar her şey yolundaydı, diyor baba. Kesinlikle, diyor anne.

Pazartesi günü sabaha karşı bir saate gelmişti, diyor baba, Salı günü de, diyor küçük kız. Bu dünyada hiç kimse, diyor baba. Ben çarşamba günü, sonra ertesi gece, diyor küçük kız. Evet, aynen, sanki cuma günü, diyor baba, cumartesi yeniden kar yağdı, diyor baba. Sonra pazar oldu, diyor küçük kız.

Susun artık, diyor şimdi anne kızına ve kocasına, böyle yaparak canlandıramazsınız onu.

Ah, neler olduğunu asla öğrenememek, diyor baba.

İyi ki öyle, diyor anne.

Tanrı aşkına, Pazar akşamı ne yaptık biz, diyor baba ve ağlamaya başlıyor.

27

Cuma günü öğleden sonra patoloji enstitüsünde kurşunun seyri, yoksa genç kızın kendini mi vurduğu araştırılırken baba, Margareten'e doğru yola koyuluyor. Anne, formalitelerden başını kaldıramadığını söylüyor, yaşamla da biri ilgilenecek elbette. Bina girişi kötü kokuyor ve karanlık, giriş katındaki kapılardan birinin üst kıs-

mına daire numarasının yazılı olduğu bir teneke levha tutturulmuş. Büyükanne olanları öğrenince bir şey söylemiyor, bütün bedeni titremeye başlıyor. Baba, vaktiyle kadının dükkânına ilk kez girdiği ve bembeyaz tenli kızını gördüğü günü anımsıyor, kendisi eğer böcek olup üzerinde gezinse karda yürür gibi gözlerinin kamaşacağını düşündüğü aklına geliyor. Çok geçmeden esnaf kadının ona kızının yatağını gösterdiğini, yatağın içinde bir kedinin büzülmüş uyuduğunu hatırlıyor. Kadına sessizce başını sallıyor ve gitmek üzere dönüyor, daire kapısını kendi açıyor ve çıktıktan sonra yine kendi kapatıyor. Hayatın yolunda gittiği günlerde bir zamanlar merdiven sahanlığından avluya açılan pencerelerin çoğu kontrplaklarla kapatılmış.

İncelemeler tamamlandıktan sonra pazartesi günü memur ölüm nedenini ölüm kütüğüne *beyin kanaması* olarak işliyor, salı günü Viyana Merkez Mezarlığı Katolik Tarafı, Kapı III'te defin gerçekleşiyor. Kara çukurun kenarında mezarcı bir dua okuyor, baba ve kız kardeş istavroz çıkarıyor, anne ellerini paltosunun cebine sokuyor. *Jeneh velt*. Öbür dünya. Şimdi büyükanne torununun hiç değilse Katolik mezarlığında yatmayı başardığını görebilirdi, ama yolunu gözletmek herhalde işine geliyor. Kızını yine sıkıntılarıyla baş başa bırakıyor, eskiden yaptığı gibi, yürümeyi bile o öğretmemişti ona.

Belki, diye düşünüyor, küçük kız, vaktiyle ablasının zorlaması üzerine cam misketleri yutsaydı, Simon'un duvarından atlasaydı ya da başka bir şekilde kendini ona öldürtseydi, her şey başka türlü gelişirdi. Şimdi ablası onun yerine mi gitmişti ya da ölürken onu hiç düşünmemiş miydi? Baba bir avuç toprak alıp çukura atıyor. Mezar çukurundan çıkarılan toprakların yanında kirli bir yığın gibi duran karlar, kızı henüz hayattayken yağmıştı.

İleride, bulundukları yerden görünen yüksek duvarın arkasında Yahudi mezarlığı var, göğe yükselen tek bir ağaç yok orada, gökyüzü bütünüyle açık, bilmeyen biri orada rayların ya da tarlalar olduğunu sanabilir, ama oraya özellikle ağaç dikilmediğini anne biliyor, çünkü günün birinde ağaç kökleri mevtanın ayak bileklerine dolanıp bilekleri birbirinden ayırırsa, ahirette bu kişi çağırıldığında eksik biri olur.

Mezarlık dönüşü kızları kendine ayrılan bir porsiyon koyun etini yiyor, boğazından geçmediğini söyleyen babasının porsiyonunu da yiyor ve son olarak ölen ablasının porsiyonunu da yiyor. Annesi bu kişinin artık yaşamadığını gizlemiş ve hâlâ geçerli olan karne puluyla büyük pazar yerinden ölen kızına düşen on iki buçuk dekagram eti de sabahın erken saatlerinde almıştı. *Sevgili Tanrım, sevgili Tanrım, Rabbimiz, bize diş verdiysen yiyecek bir şeyler de ver.* Ablası toprağın altına girdiğinden beri küçük kızın iştahı açıldı.

28

Sonra daha önce hiç ziyaretlerine gelmemiş olan kuzen "şey demek için" zili çalıyor. Evet, ne diyeceksin? Büyükanne, torununun öldüğünü duyduğu günün akşamı bodruma inen merdivenlerden yuvarlanıyor, kuzenin ifadesine göre tehlikeli bir şekilde düşüyor, şey, ne demek isteğini anlamışlardır herhalde. Demek zifirî karanlık basmadan aydınlık olmayacak gerçekten. Anne ayağa kalkıp kirli tabakları üst üste koyuyor. Masayı hazırlarken annesinin yaşadığını sanıyordu. Gerçeği bilmeyen biri

için birinin ölü ya da çok uzakta olması arasında bir fark var mıydı? Kuzen, ailenin adresini bulabilmek için birkaç gün uğraşmış, cenaze, Yahudi inancına göre defnedilmiş bile. Bunca insan bir anda öldüğüne göre savaş hâlâ devam mı ediyor, diye düşünüyor kız? Bodrumda ne işi vardı, diyor baba, kömürleri biteli çok olmuştur. Kim bilir, diyor kuzen. Yeter ki gelecek ayın birinden, sonraki ve bir sonraki ayların birinden önce ölmeyeyim ki, ölüm üstünlük kazanmasın, her şey dengede kalsın, ansızın yıkılmaya başlamasın, diye düşünüyor baba ama düşüncelerini dile getirmiyor. Kuzen, bir kâğıt parçasının üzerine, Kapı IV, Alan 3, Sıra 8, Yer 12, diye yazıyor, o gittikten sonra anne kâğıdı mutfak çekmecesine koyuyor.

29

Mezar taşlarının seyrek olarak yerleştirildiği karlar altında kalmış bir alanın ortasında, mezarlığın Yahudilere ayrılmış bölümünün en arka tarafında yeni kazılıp kapatılmış mezarı bulmak zor olmazmış. Kapı I, Kapı II, Kapı III ve en sonda Kapı IV. Herkesin toprağın altındaki yeri yaşarken ait olduğu dine göre belirlenip malum tramvay durağının yakınında ya da uzağında oluyor. Ölü Protestanlar, Katolikler ve Yahudiler arasında yapılan tramvay yolculuğu bir buçuk dakikayı geçmiyor. Ziyarete giden kişi, büyükannenin mezarından Katolik mezarlığını çevreleyen yüksek duvarı kolayca seçebilir ve duvarın arkasında karlarla kaplı büyük ağaçları görebilir ve kar kendi ağırlığına dayanamayıp bir dalın üzerinden kayıp indiğinde ve dal hızla yeniden doğrulduğunda çıkan sesleri o derin sessizlikte bulunduğu yerden duyabilir.

30

Vefat eden annesinin evi soğuk ve karanlık. Kovanın içindeki su bile donmuş. Kovayı avluya boşaltmak istediği sırada yere koca bir buz parçası düştü. *Cehennem, çekirge, sülük, veba, çakal, yılan, tahtakurusu* ve *bit*. Kocası, Viyana'da aldığı ilk maaşla onu Burgtheater'e götürmüştü. En ucuz koltuklarda oturup *İphigenia Tauris'te*'yi izlemişlerdi. *Elveda*. Kadın o gece perde kapanmadan, o son anda, özveride bulunmanın ne demek olduğunu salondaki herkesten daha iyi anladığını düşünmüştü. Annesinin Goethe külliyatını okuduğunu bir kez olsun görmemişti, ama şimdi bütün ciltler vaktiyle evlerinde olduğu gibi ayaklı küçük saatin yanındaki kütüphanede düzgün bir şekilde diziliydi. Annesinin memleketten kaçarken getirdiği bavulu bu yüzden çok ağırdı. *Elveda*. İlk çocuğunu hepi topu bir avuç karla cehennemden çekip almanın bedelini bir ömür boyu ödemişti ve bazı şeylerin bedeli olmadığını şimdi anlıyordu. *Hava gelmiyor hiç / Ölüm sessizliği korkunç! / Uçsuz bucaksız enginlik boyunca / Deniz kıpırtısız uzanmakta!* Demek annesi aslında bu kitapları ona mı getirmişti? Büfenin üzerinde duran yedi kollu şamdanı da bavula yerleştiriyor. *Saj mojchl, un fal mir mejne trep nit arunter.* Annesiyle Yidiş konuşmak için artık çok geç. Merdiven sahanlığındaki avluya açılan pencerelerin çoğu kontrplakla kapatılmış, kadın arkasına dönmediği için giriş kapısının üstündeki meleği göremiyor. Annesinin yaşamı boyunca neyin bedelini ödediğini şimdi bilmeyi çok isterdi. Eve dönünce, sırtı biraz aşınmış olan dokuzuncu ciltte büyük bir kısmını hâlâ ezbere bildiği oyunu buluyor. Sobayı yakmıyor, bulaşıkları yıkamıyor, gidip kuyruğa girmiyor, dikiş dikmiyor, yama yapmıyor ve ağlamıyor; battaniyeye sa-

rınıp usulca mutfakta oturuyor ve genç kızlığında yaptığı gibi *İphigenia*'yı okuyor.

31

Baba, yaklaşık altı ay sonra, 2 Aralık 1920'de ölüyor. Anne, onun kıyafetlerini karaborsada satıyor. Ama öncesinde paltonun imparatorluk kartalını taşıyan altın sarısı düğmelerini kesip bir kutuya koyuyor. Babanın, dul eşine ödenecek olan aralık maaşı o günlerde ancak bir öğün öğlen yemeğine yetiyor. Neyse ki Amerikalıların gönderdiği kakaolu sütten kızına okulda her gün bir porsiyon veriyorlar.

32

1944 yılında bir kayın koruluğunda, elyazısıyla tutulmuş günlük notları içeren bir defter toprağa düşecek, çünkü bir korucu genç bir kadını tüfeğinin dipçiğiyle öne doğru ittiği sırada kadın, elindeki defteri sımsıkı göğsüne bastırdığı kollarıyla şimdi kendini korumaya çalışacak. Defter çamurların içine düşecek ve genç kadın onu almak için geri dönemeyecek; defter orada kısa bir süre kalacak, rüzgâr ve yağmur sayfalarını karıştıracak, üzerinden adımlar geçecek – ta ki içinde yazılı sırların tümü bataklığın rengine dönüşene kadar...

İNTERMEZZO

Oysa büyükanne Viyana Ormanları'ndan odun getirmek üzere evinden sadece yarım saat sonra çıkmış olsaydı ya da yaşamaktan bıkmış olan genç kız, büyükannesinin kapalı kapısının önünden ayrılıp kentte amaçsızca dolaşırken ölümün, hırpani bir delikanlı kimliğinde karşısına ansızın çıktığı Babenberger Strasse'den sağa, Opernring'e sapmasaydı; ya da hırpani adamın nişanlısı nişanı bir gün sonra atmış olsaydı; ya da hırpani adamın babası Mauser tabancasını koyduğu çalışma masasının çekmecesini kilitleseydi; genç kız sırf eteği kısa diye arkadan satılık bir kadın gibi görünmeseydi, ah o eteğin boyunu altı ay önce neden kısaltmıştı ki; ya da hava zaten soğuktu, kayma tehlikesinden kendini koruma içgüdüsüyle az sonra uzuvları sapasağlam ölümün kollarına koşmak yerine düşmeyi göze alıp Babenberger Strasse'nin karşı kaldırımına buzlanmış olan noktadan geçseydi; düşseydi bir bacağı kırılırdı belki, bacağının alçıya alınması için Viyana Genel Hastanesi'ne götürülürdü, o zaman birkaç gün sonra özünde sağlıklı biri olarak aynı yerde kendi seçtiği cebri ölüme kurban gitmez, buz gibi morgda yatmazdı; ya da İsveç'ten esen buz gibi hava yerini körfezden gelen sıcak hava akımına iki gün önce bıraksaydı büyükanne ormana çarşamba gününden önce

gitmezdi ya da su birikintisi donmazdı, genç kız da Babenberger Strasse'nin bittiği noktada Viyana Sanat Tarihi Müzesi'nin önünden geçmeye karar verirdi mutlaka; gerçi müze o pazar akşamı kapalıydı, kız bir gün orada yalnızca baba, büyükanne ve çocuktan oluşan bir aile tablosu görmüştü, işte o an kendini vurdurmak yerine babanın çocuğa uzattığı limonu düşünürdü, müzenin kapalı olduğu o saatte kimsenin bakışlarını üzerine çekmeden bir duvarda asılı duran karanlık tablonun içindeki meyvenin sarı ışıltısı gözünde canlanırdı. Zamanın hangi düşüncelerle doldurulduğuna kim karar verir? Yarım, hatta bir saat sonra aslında geceyi geçirmek için baba evinden başka bir yer olmadığını kavrasaydı dönerdi, Opernring'den de yürürdü, ama ev istikametinde, çünkü cebindeki para taksiye yetmezdi, işte bu eve gidiş yolunda operanın önünden geçerdi yine, ama delikanlı Opernring civarından çoktan ayrılmış, bir kilo tereyağı, elli dekagram dana eti ve on adet mum karşılığında satılık herhangi başka bir kadının kollarında yatıyor olurdu, kızsa başına hiçbir şey gelmeden eve ulaşırdı, gerçi bina görevlisi kadının zilini çalmak zorunda kalırdı ve sonradan annesinden beş feniklik yasak parasını onun yerine ödemesini isterdi, annesi onu azarlardı, ama işittiği bu azarlar baba evinden taşınıp kendine bir oda tutabilecek duruma gelebilmesi için bir an önce kendi parasını kazanmak zorunda olduğu kararını güçlendirmeye yarardı. Mesele, muhtemelen geride bırakılan o an değil, daima her şeydi. Onu yaşamın sonuna getiren dünya kadar neden vardı, ama aynı zamanda hâlâ yaşaması için ve yaşamasını gerektiren de dünya kadar neden vardı.

Baba evinden taşınma kararını o akşam alırdı – kırık bacakla genel hastanenin bekleme salonunda oturuyor olsa, Viyana Ormanları'nda büyükannesinin sırt çantası-

nı taşıyor olsa, o geceyi onun evinde geçirmesini söyleyen büyükannenin kanepesinde soğuktan titreyerek battaniyenin altında oturuyor olsa da alırdı o kararı. *Yukarı çıkamıyorsan, aşağı ineceksin – ama karşıya geçemiyorsan da geçeceksin.* Büyük olasılıkla evde kendi yatağında yatıyor olurdu, diğer yatakta boyu şimdiden bir yetmiş olan kız kardeşi uyurdu, kardeşinin huzursuz da olsa derin bir uyku uyuduğundan emin olursa yataktan kalkıp, dolabın arkasına sakladığı günlüğünü yerinden çıkarır ve yaşadığı bütün olayları küçük bir kurşunkalemle karanlıkta defterine yazardı. On dört yaşında açlık çekerken açlığın esaretinden kurtulmaya nasıl karar verdiyse, şimdi karşılıksız aşk acısı çekerken bu karşılıksız sevginin onu esir almasına artık göz yummayacağına karar verirdi. Kız, hayattan bezginliğini ölüme dönüştürebilecek Viyana'daki tek bir noktayı ve o akşamki tek bir ânı kaçırmış olsaydı, günlüğüne yazdığı sırada aslında sadece yazarak para kazanmak istediğini anlardı, nasıl ve ne hakkında yazabileceğini düşünmeye koyulurdu, böylece o sefil hafta içinde ilk kez sevdiği adamı değil de utancını ve şanssızlığını düşünürdü.

Ertesi sabah günlüğündeki yazıları çözemezdi, çünkü gecenin karanlığında aynı satıra birçok harfi üst üste yazdığını fark ederdi. Hırpani delikanlı yaralanmaz ve sağ kalırdı, birkaç yıl sonra yirmili yaşların ortasına geldiğinde de dazlak olurdu; büyükanne bodruma inen merdivenlerden yuvarlanmazdı; kız, on yıl kadar sonra tutuklanma tehlikesiyle karşılaştığında birkaç gün büyükannenin evinde saklanırdı; babasıysa bu koşullarda ölmek için beklemez, o geceden beş hafta sonra, aynı yılın 2 Mart günü kalp yetmezliğinden ölürdü. Büyük kızı onun mezarının başında gotik babanın çocuğuna –kız ya da erkek– uzattığı limonu ikinci kez düşünürdü. Babası-

nın, "Steiermark depremi kayıtları"ndan çıkardığı özetleri sahiplenir ve bunlardan gözyaşları içinde ilk yazısını yazardı: *Yer bir kez daha açılıp savaş galiplerini yutsun!* Çünkü babası, doktorların dediğine göre yatağında kalp yetmezliğinden ölmüştü, ama kızın kuşkusu yoktu, esasen savaş yüzünden ölmüştü babası.

Kocasının mart ayı maaşı annesine ödenirdi, bu da o dönemde bir haftalık masrafları karşılamaya yeterdi.

III. KİTAP

1

Bir kadın çalışma masasında oturmuş, özgeçmişini yazıyor. Masa, Moskova'da. Kadın, yaşamında üçüncü kez özgeçmişini yazmak zorunda kalıyor ve bu yaşamöyküsü onun gerçek yaşamının akışını sonlandırabilir, şöyle denebilir, bu belge kendi elleriyle yazdığı bir silaha dönüşebilir. Ama şöyle de olabilir: Belge saklanabilir ve kadın bunu teslim ettiği andan itibaren belgeye karşı mücadele etmek ya da layık olmaya çalışmak ya da bu belgeden doğan en karanlık varsayımları doğrulamak zorunda kalabilir. Sonuncusunun gerçekleştiği durumda bu harfler bir miktar gecikmeyle sonunda kadının yaşamına mal olacak bir tür müzmin hastalık kimliğine bürünür. Tiyatro duvarına, biri bir gün alıp ateş etmesin diye asla bir silah asılmaz, demez miydi kocası her zaman? Ibsen'in *Yaban Ördeği*'ni ve sonunda ateş edildiğinde nasıl ağladığını anımsıyor. Belki başarır, zaten bunun için burada oturuyor, bunun için umut ediyor, zaten bu yüzden nicedir doğru sözcükleri arıyor, yazarak kurtuluşunu yazmayı başarır belki ve de yaşamının akışını birkaç harfle az çok uzatmayı ya da hiç değilse kolaylaştırmayı sağlar; tek umudu, yazarak yaşama geri dönmek. Ama nedir doğru sözcükler? Doğruyu yazarak, yalan yazmaktan daha çok mu yol alır? Peki onca gerçek ve

yalan arasından hangilerini seçmeli? Yazdıklarını kimin okuyacağını bilmiyor ki!

Ama bu belgenin yazılı bir kâğıt olmakla sınırlı kalmayacağından, dosyalanıp unutulmayacağından kuşkusu yok. Her çocuğun, her çamaşırcı kadının, her askerin Lermontov'un ve Puşkin'in şiirlerini ezbere bildiği bir ülkede ihtimal vermiyor buna.

2

1902'de bir memurun kızı olarak Brody'de dünyaya geldim, yani köklerim kentsoyluydu. Peki kentsoylu kökleri neye dayanıyordu acaba? Yirmi yılı aşkın bir süre önce büyükannesinin Galiçya'dan Viyana'ya kaçarken Goethe külliyatını yanında taşımasına mı? Ailesi, Viyana'daki ilk yıllarında babasının maaşıyla eve bir hizmetçi bile alamamıştı. Kadın hiçbir zaman piyano dersi almamıştı, kız kardeşi de keman çalmıyordu. Kadın kentsoylu köklerinin, babasının fabrika işçisi olmayıp meteoroloji enstitüsünde memur olarak çalışmasına dayandığını biliyor elbette. Paramı kıçımla kazanıyorum, derdi bazen babası, kaba etini kastederek. Yine de açlıktan ölmelerine ramak kalmıştı. Buna karşın kentsoylu kökleri, Sovyetler Birliği'ne girme talebiyle yazdığı ilk özgeçmişinde, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne alınmak için boşuna çabaladığı ikinci özgeçmişinde ve muhtemelen şimdi yazdığı üçüncü özgeçmişinde bir damga olarak kalmıştı. Geçmişi kadına, kadın geçmişine yapışmıştı bir kere. Düşünce sistemini en baştan başlatabilirdi ama aile hikâyesi için olanaksızdı bu.

Kocasının özgürlük seviyesine hiçbir zaman ulaşa-

mayacaktı, her dönem özgürdü kocası, çifte özgür, hatta şimdi hapisteydi ve tamamen özgürdü, yazmaya başlamadan önce tornacılık eğitimi almıştı, yevmiyeli işçiydi, çifte özgür yevmiyeli işçi, bunun anlamı şuydu: Bir taraftan onu tutan hiçbir şeyi yoktu, ama istediği yere gidebilirdi. Sosyal açıdan bakıldığında şantaja boyun eğmezdi. İşçi sınıfının, *zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi yoktur.* Kadının kaybedecek şeyi gerçekten daha mı fazlaydı? Babasının muhtemelen sadece miyopluğunu değil korkusunu da almıştı: Babası ufak bir hatası yüzünden maaş derece kademesinin zamanında yükseltilmemesinden, en kötü durumda, örneğin devrim yüzünden işini bütünüyle kaybetmekten ömür boyu korkmuştu. Eller, kafadan daha mı dürüsttü doğuştan? Genç kızlığında elleriyle çalışmayı, dünyada henüz olmayan bir şeyi elleriyle yaratmayı ne çok istemişti – ancak lisede diktiği bebek elbisesini elişi öğretmeninin bütün sınıfın önünde sözümona örnek olsun diye *baştan savma* ve *basit bir çalışma* diye tanımladığı ve havaya kaldırıp gösterdiği günden beri ellerinin bir eser üretebileceğine güvenini yitirmişti. Doğuştan lütuf varsa eğer, herhalde itibarsızlık da vardı. *Baştan savma* ve *basit.* Kadın sonraki yıllarda işçilerin meselesini daha büyük bir tutkuyla kendine iş edinmişti.

1909'da ailem Viyana'ya göçtü. Sıkıntılar devam ettiği için ilk kez on dört yaşımdayken siyasi girişimde bulunarak 1916'da düzenlenen savaş karşıtı bir gösterinin ön saflarında yer aldım. Gerçi o yıllarda henüz Marksist eğitim almamıştım, tepkim pasifist bir duruştan, kendiliğinden doğmuştu.

Sovyetler Birliği'ne seyahat etme ricasıyla yazdığı ilk özgeçmişinin şu yerine şunu da eklemişti: ... *ancak tepkim, savaşa karşı duyduğum şiddetli nefretten kaynak-*

lanıyordu. 1917'de Sovyetler Birliği'nin kurulduğu an, Bolşeviklerin dünyadaki tek ülke olarak büyük fedakârlıklar karşılığında hür iradeyle insanlık dışı savaşın yükünü atma kararıyla özdeş değil miydi?

Vaktiyle dünya devrimi gerçekleşmiş olsaydı, bütün ülkelerin emekçilerinin birleşmesi hem yeni bir dünyanın hem de ebedî barışın başlangıcı olurdu. İnsanların birbirlerini öldürmeleri için nasıl bir nedenleri vardı? Avusturyalıların İtalyanları kan kaybından ölüme terk etmeleri, Almanların Fransızların karınlarını deşmeleri için bir neden mi vardı? Yoktu.

Gerçi sonra 1918'de barış geldi, ancak Avrupa sınırları kaldırılmadı, yalnızca kaydırıldı, ama emekçilerin ve emekçilerin sırtından kâr sağlayanların arasındaki sınırlar Sovyetler Birliği dışındaki topraklarda değişmedi. Bu acınası barışın başlangıcından beri, yani neredeyse yirmi yıldan bu yana genç Sovyetler Birliği, Avrupalı tüm gericilerin oluşturduğu cephenin karşısında tek başına kaldı, böylece çıkacak yeni bir savaşta birçok düşmandan biri değil, tek düşman olacaktı. Üstelik bu savaşın eli kulağındaydı. Bulunduğu andan geriye, barışsever genç kıza eleştirel bir gözle baktı. Bir devrim sırasında akan kanla, savaşta akan kan arasında fark olduğunu henüz o zaman kavramıştı. Ancak her savaşın birbirine benzemediğini de bu arada öğrenmişti.

Savaş bittiğinde ve babamın ölümünden sonra siyasi bakımdan henüz yalnızdım ama antimilitarist yazılar yazmaya başlamıştım, bunları o günlerde başlangıçta henüz bir sonuç alamasam da Arbeiterzeitung'*a*[1] *yolluyordum, ayrıca ilk romanım* Sisyphos'*u da yazmaya başlamıştım.*

1. 1889-1991 yılları arasında Avusturya'da yayımlanan Sosyal Demokrat Parti'nin günlük gazetesi. (Ç.N.)

O günlerde sadece siyasi değil her açıdan tamamen yalnızdı. Münzeviydi. Ama bunu yazmıyor. Vaktiyle onu tükenme noktasına getiren bir şey şimdi yararlı olmuştu: Uğrunda ölmek istediği adamın uzun zamandır Troçkist bir grubun içinde bulunduğunu yeni öğrenmişti. Vaktiyle onu tanıdığında adı W.'ydi, bir toplantıda yeniden karşılaştıklarında yoldaş E. olmuştu. Adam sonrasında, tıpkı kadının kendisi gibi çeşitli kimliklere girip çıkmış ve Za. olmuştu, bu imzayla yazdığı makaleleri bazen okuyordu kadın, yasadışı eylemleri yüzünden daha sonra P. adını aldığını bir yoldaştan öğrenmişti, ama son olarak Leningrad'da yaptığı çalışmalarını hangi ad altında sürdürdüğünü bilmiyordu. Son aylarda Lü.'nün Troçkistler, Zinovyevistler, Buharinistler hakkında konuşmalarını dinlediğinde bu kişinin bir zamanlar çok sevdiği o adam olduğu aklının ucundan bile geçmemişti. Birkaç hafta önce zanlı Lü.'nün gazetede fotoğrafını görünce tanımıştı onu.

Talep ediyorum.
İspanya İçsavaşı.
Böyle olmaz.
Kongreye katılmadım.
Reddediyorum.
Hendekte.
Başka yolları da vardı.
F. beni suçlamak isteyince.
O zamandan beri yok, talep ediyorum.
Saatli bomba, mecbursunuz.
Lafı evirip çevirme.
Lü. onun en yakın arkadaşı.
Ben, asla!
Lafı evirip çevirme.
Br. sadece bir.
F. kuşku uyandırıyor.

Böyle çalışamam.
Ücra yerlerde olmaz!
Yazı yazan parti yetkilisi, ama yazar değil.
Temiz yol.
Br. bana neden gerekçe sunmuyor, merak ediyorum.
Merak ediyorum, F. alaycı davranışıyla neden.
Bunu da dikkate almalı.
F. neden böyle aşırı karamsar.
Nasıl çifte anlamlı olduğunun farkında mısınız?
Yapıcı ve yaratıcı değil.
Br.'nin mezhep meselesi derinlemesine incelensin.
Aksine, zararlı.
Şu giriş bölümüne bakın, Rusça versiyonunda cümleler değiştirilmiş.
Gerçek olamaz bu.
Giriş bölümü.
Gerçek olamaz bu!
Geliştirici değil.
İtham ve dolandırıcılık.
Giriş bölümü farklı.
Yoksa senin iddian?
İthamda bulunmuyorum, Rusça versiyonun aynısını istemiyorum sadece.
Yoksa şimdi senin iddian?
Bu konuda başka bir açıklama yapılmayacak artık.
İstifa et.
Ben de görevimden çekiliyorum.
En iyisi hemen bitirelim.
Herhalde doğrusu bu.
Bu konuda verebilecek bir şeyim kalmadı.
Ama şu an için yapardık.
Sizin hakkınız ihtar.
Ama şu an olmaz.
Neden?

Bir parti temsilcisinin.
O halde ben yokum.

O günlerde bir kırtasiyecide tezgâhtarlık yaparak geçimimi sağlıyordum. Ama çoğu öğle paydosunda küçük dükkânın arka odasında yer alan kâğıt rafının içine kıvrılıp uyuduğunu henüz hiçbir özgeçmişe yazmamıştı. Dükkânın sahibi olan kuzeni buna izin veriyordu. Geniş kâğıt tabakaları her çarşaftan daha temizdi, kız raflardan birinin içine yerleşmeden önce gerçekten yatağa yatıyormuş gibi ayakkabılarını çıkarıyordu. Artık annesi ve kız kardeşiyle birlikte yaşamadığı sürecin ilk aylarında yorgundu, çok yorgundu, çünkü geceleri romanını yazıyordu. Babasının yaşıyor olmasını ne çok isterdi, belki başarırdı, belki sözcükleriyle yeniden canlandırabilirdi onu, yeter ki doğru sözcükleri bulabilsin.

Kendi halinde bir delikanlı, çalıştığı dükkâna gelip ondan birkaç kez kırmızı kâğıt satın almış ve kesme makinesinde hemen orada el ilanı boyutunda kesmesini istemişti. Kızın makineyi hazırlamasını, büyük kolu kullanmasını ve bir anda bir deste kâğıt üretmesini sessizce izlemişti. *KPÖ*[1] *ile ilk irtibatımı yoldaş G. aracılığıyla kurmuştum.* Bir gün yol kenarında rüzgârın taşıdığı bir el ilanı görmüş ve renginden tanımıştı, kâğıdın üzeri basılıydı artık. Kâğıdı yerden almış ve okumaya başlamıştı.

Yoldaş G. yaz boyunca dükkâna uğramamıştı; eylülde yeniden ortaya çıktığında kıza artık iki değil, açabildiği bir buçuk gözle bakıyordu. Delikanlı, Schönbrunn Hayvanat Bahçesi'ne savaştan sonra sağlanabilen sayılı

1. Kommunistische Partei Österreichs: Avusturya Komünist Partisi. (Y.N.)

yeniliklerden biri olan o kocaman yorgun kertenkeleyi andırıyordu.

Kız, kesme makinesinin başında kâğıtları hazırlarken yanında duran delikanlıya sormuştu:

Kaza mı?

Birisi vurup yere devirmişti.

Öyle mi?

Askerdi.

Asker mi?

Evet.

Neden?

Darbe.

Kız bunu okumuştu. Hatta Hörligasse'de birkaç komünist ölmüştü, ama yaşadığı yer olan Alser bölgesinde hayat her zamanki gibi devam ediyordu.

Gözünüz peki?

Yaşarıyor.

Çok üzüldüm.

Kâğıt tomarını sıkıştıran çark dönerken, acaba bu suskun adamın onu ağlatacak nedenleri mi var, yoksa gözlerinden onun katkısı olmadan mı yaşlar döküyor, diye düşünmüştü kız.

Bir gün siz de gelmek ister misiniz?

Kız, kâğıtları bir hamlede keserken, delikanlı elinin tersiyle ıslanan yanağını silmişti.

Bağlı bulunduğu komünist hücre çarşambaları buluşuyormuş.

Öyle mi?

İnsanlık sağlığını, hatta yaşamını aşk dışında bir şey için de feda edebilirdi, yaşamını ve bedenini iyi bir dava uğruna zamanın boğazına atana kadar kendini koruyup saklayabilirdi.

Ama Macaristan'da geçti bile, dedi kız, Sovyet Cumhuriyeti'ni kastederek.

Öğreniyoruz, dedi genç adam ve büyüyüp gelişenden dünyanın haberi yok, ama çok şaşıracak.

Gözlerinden yaş gelene kadar mı güldüğü yoksa sadece mi güldü tam olarak anlaşılmayacak, diye düşünmüştü kız ve yeni kestiği kâğıt tomarını bir kâğıda sarmaya başlamıştı.

Ben olan yoldaş ile yoldaş B., Tverskaya Caddesi boyunca yürürken, ben olan yoldaş adamı görüyor. Adam, yolun karşı tarafında yürüyor. Ben olan yoldaşa selam vermek üzere elini kaldırıyor. Ben olan yoldaş da elini kaldırıyor. El edip yanımıza çağırmayalım mı? Aman Tanrım, ya gören olursa! Gören olursa, selamın sadece ben olan yoldaşa verildiğini de görür. Elimi sallıyorum, yaklaşıyor, B. arkasını dönüyor. Strastnoy Bulvarı'nı birkaç kez bir aşağı bir yukarı yürüyoruz. Havadan sudan konuşuyoruz. Bir aydınlatmadan, yeşil bir ışıktan söz ediyoruz. Samimi konuşuyor. On beş dakika kadar birlikteyiz. Sonra uzaklaşıyor. Ben olan yoldaşın ve yoldaş B.'nin onunla konuşmuş olmamız hata olarak mı değerlendirilecek? Ama her durumda onunla konuştuk.

Sonra bir çarşamba günü yaşamında ilk kez olarak, genel koşulların kötülüğünden yalnızca yakınmayıp, aynı zamanda adı ilerleme olan bu makinenin insanoğlunu destekleyeceği yerde neden zayıflattığını akılcı bir biçimde sorgulayan insanlarla karşılaşmıştı.

Diğerlerinin yoldaş G. diye çağırdığı biri, ilerlemenin de yeni olduğu bir çağda başka ne için genç olacaklarını savunmuştu ve alnına düşen bir saç tutamını ani bir baş hareketiyle geriye itmişti – bu, sonraları kadının aşına olacağı bir hareketti.

On sekiz yaşında olmak yetmez.

Yoldaş A. diye çağrılan tombulca biri, çağdaş yaşa-

mın keşifleri sayesinde insanoğlunun salt hayatta kalma çabasının yarattığı baskılarından kurtulduktan sonra bu olanaklardan gerçek anlamda yararlanmasını sağlama görevinin şimdi onlara düştüğünü haykırıp ayağa kalkmış, kollarının devasa bir hareketiyle insanoğlunun doğrulmasını simgelemişti. Hayır, birilerinin ölçüsüz servetler edinmesi için değil, sömürgeleri boyunduruk altına alıp yeni pazarlar ve üretim alanları ele geçirmek için değil, gelecek savaşta yeraltı kaynaklarını yeni baştan paylaşmak için değil! Hayır! Bir başlangıcın eşiğindeyiz, orta yerinde değil, işin başındayız, diye bağırmış ve yine devasa bir kol hareketi yaparak bir hava akımı yaratmıştı, bu havayı masanın ortasına doğru itmesiyle birlikte oraya çökmüş olan duman kümesi dağılmış ve daireler çizerek bütün yönlere yayılmıştı. Sonra yerine oturup kendine bir sigara daha sarmıştı.

On sekiz yaşında olmak yetmez.

Konuşulanları kaçırmamak için alçak sesle konuşan kadın yoldaş U., neredeyse fısıldar gibi, elde edilen kârların paylaştırılmasının önceden yasayla saptanması gerektiğini, çünkü zenginleşen herkesin bunu yaptığını söylemişti.

Aynen, demişti H., çünkü nihayet özel mülkiyetin derisini yüzme ve insanlığın kendiyle bütünleşme vakti zaten gelmişti, hem de çok büyük ölçekte! Dişi olan ve yemeyi bilen, sindirimi de kendi yapacak, kendi başına büyüyecek ve kendi başına sıçacak, diye bağırmıştı ağzını yayıp gülerek; göze göz, diye bağırmış, saç tutamını arkaya savurmuştu.

Güzel Z. gülümsemiş ve yoldaş U. yine neredeyse hiç duyulmayan bir sesle yoldaş H.'nin belki sınırı aştığını, ama esasen hiç de haksız olmadığını söylemişti; uzaklaşılmış yığınla iş, bu yığınla işin kitlelerin de yararına olacağı bir dünyanın ön aşaması olabilirdi ancak.

Aksi halde gülünç olurdu, demişti G. ve o sırada gözlerinden yaşlar gelmişti, yaşlar gülmekten mi yoksa ağlamaktan mı akmıştı, ya da her iki durum da söz konusu değil miydi, anlaşılmamıştı, yoksa gülünç olur demişti: İnsanı çevreleyen doğa dizginlenebilmeliydi, yoksa kişisel çıkarları insanı hayvan olduğu günlere geri mi döndürecekti?

Hayır, gençlik, gençliği boşa harcamak, yılların geçmesini beklemek, sonra da günün birinde başkalarının çoktan giyip eskittiği yaşlılık denen paçavraya bürünmek olamazdı artık. Gençlik, eskilerin hataları yüzünden yıpranmak değil, dünyanın henüz görmediği yeni bir dünya için kendini harcamaktı.

Çok eğlendiler, şarkı söyleyip kahve içtiler.

Benim gittiğim gün sadece dans ettiler. Dans etmeyi bilmediğim için benim için sıkıcı iki saatti.

Gittik ve iskambil oynadık. Herhangi bir sohbetimiz olmadı.

Sıra kahveye gelmişti zaten. Siyasi konuşmalar yapılmadı.

V. arada sırada evime gelirdi, ben bunu bedavadan sigara ve kahve içmeyi sevdiğine bağlamıştım. Gelişinin arkasında siyasi bir gerekçe göremiyordum.

V. birkaç kez odama da girdi, sohbetlerimiz geçmiş günlerle ilgiliydi. Onu 1935 Kasım'ının ilk günlerinde yolda bir kez daha uzaktan gördüm.

1931 yılı sonbaharından sonra onu bir daha hiç görmedim. Aramızda özel ya da siyasi bir bağ söz konusu değildi.

Bir seferinde bir bardak bira içtiğim sırada o da geldi. Bende çok olumsuz bir etki yarattı ve onu sonra bir daha hiç görmedim.

Bünyesi alkol kaldırmıyor. İlk kadehten sonra genelde içemez.

Bazen öyleymiş gibi yapar!

Evet, evet, biliyorum.

Yoldaş Br., V.'nin evinde kadın yoldaş T.'yle buluştu mu hiç?

Anımsamıyorum ama olabilir. İtiraz etmektense kabul etmeyi yeğlerim.

Neden olabilir?

Bildiğim kadarıyla tanışıyorlardı.

S., L., M., O. da birer kez gelmişlerdi evine. İsveçli bir kadın gazeteci, sonra K., Sch., bir seferinde H. ve karısı, ayrıca yoldaş R., Ö. ve karısı; sanırım bu kadar.

Ben de bir kez gittim.

Doğru, Fr. ve C. de.

Herkes epeyce içkiliydi.

Ne kadar eğlenceli geçse de bu akşamları acilen iptal etmeyi kendime görev biliyorum. Böylesine çok alkol alınan bir ortamda kontrol edilemez siyasi sözlerin ağızdan çıkmasını denetlemek olanaksızdır.

Onun evine bir kez bir yılbaşı gecesi gittim, bütün ev doluydu, çok sayıda yoldaş da vardı.

Ben var mıydım?

Hayır.

Ben var mıydım?

Hayır.

Ben?

Hayır.

Evine bir kez gittim, çünkü on kez davet etmişti.

Sık seyahat ettiğim için V. ile hiçbir ilişkim yoktu.

V.'nin ikiyüzlülüğünü son âna kadar içimizden kimsenin anlamamış olması, kuşku duymamız gereken bir olgudur. Ben bundan, bütünüyle kusursuz bir davranışın söz konusu olmadığı sonucunu çıkarıyorum.

Kadın, bir akşam toplantı sonrası H.'ye *Sisyphos*'tan söz etmişti, H. de kendi yazdığı oyunları anlatmıştı. Kadın birkaç gün sonra H. ile birlikte *devrimci yazarlar* diye bilinen bir grubun içinde bulmuştu kendini ve tek tek kaldığında bir anlam ifade etmeyen parçalar bir anda yerli yerine oturmuştu. *Dünya görüşü* aslında tam olarak şuydu: Görmeyi öğrenmek. Doğru sözcükler bulunduğunda dünyayı değiştirmek mümkün müydü? Yoksa dünyayı değiştirmek sadece doğru sözcükleri bulmakla mı mümkündü?

Yoldaş O.'nun Rosa Luxemburg cinayeti üzerine yazdığı makalede bir gerillayı onun kurbanı kadar ayrıntılı bir şekilde anlatmasına izin olup olmadığı sorusunun ardından şu soru geliyordu: Yazar kadının ne anlattığını önceden bilmesine izin var mıydı yoksa görevi bunun tam tersi olup, o mu arayıp bulmak zorundaydı? Bir de iyinin ve kötünün değişmezliği sorusu vardı, yani eğitimin mümkün olup olmadığı, umudun sınır tanıyıp tanımadığı sorgulanıyordu. Klasik dönemin temsilcisi bir yazar, yazarak çağının içinde mi yer alıyor yoksa dışarıdan bakan bir gözlemci mi oluyordu, tıpkı fabrikaların kime ait olduğu sorusu gibi yaşamsal değere sahip bir soruydu bu. Sone formunda devrimci bir şiir, düşmanın karşısında teslim olmak, geri adım atmak mıydı, şair J. –kazağında kedi tüyleri, dişleri sigaradan kararmış– devrimi yoksa on dört satıra mı hapsetmek istemişti? Sosyal demokrat domuzlar liderimizi haziran ayında hapse atmamış olsaydı her şey farklı seyredecekti! Kadın bu grup içine girince, edebiyatın kendisinin gerçek bir olgu olduğunu ilk kez hissetmişti, tıpkı bir paket un, bir çift ayakkabı ya da başkaldıran bir kalabalık kadar gerçek. Burada sözcükler elle tutulurdu, edebiyattan gerçeklik denen şeye geçiş yoktu, cümleler gerçeğin ta kendisiydi, Van Gogh bir kulağını kesmişti, bir tiyatro oyununda bir ka-

rakterin diğerinin sözünü kesmesi neden aynı derecede acı verici olmasındı? Komünistler aslında yazmak için mi dünyaya gelmişti? Her sözcük mü önemliydi?

Ben ne yazık ki davet edilmeyenler grubunda olduğum için sıklıkla orada bulunamadım. Bazen çok sertleşebilen bir mizaca sahibim, yoldaş F. bu mizacımdan öylesine rahatsız oluyordu ki, bana solucan diyordu. Bu düzeyde biri olsaydım, onun kurtulma şansı bulunmayan bir alkolik olduğunu söylerdim. O düzeye inmek istemediğim için söylemiyorum bunu. Elbette hatalarım var. Kendimi acımasızca eleştirmek istiyorum. Gevezeliklerinden büyük rahatsızlık duyduğum yoldaş M. ile yoldaş Ç. benden ölesiye nefret ediyorlar. Temiz olduğumu kanıtlamalıyım, M. haklı çıkmamalı. Örneğin yoldaş M.'nin çalışma arkadaşlarının adlarını sayarken beni unutmasına üzülüyorum. Nasıl bir saygısızlık ifadesi bu! Ama bu politikayı bir faşizm ajanı olarak güttüğünü söylemek istemiyorum tabii. Hiçbir şeyi kanıtlayacak durumda olmadığımı tekrar ediyorum. Yoldaş C. ile aramızda bir tartışma geçti. Hatalar yapmaya başladım. Eski yaklaşımımın aksine görgü kurallarından ansızın rahatsızlık duymaya başladım. Orada burada gevezelik ettim ve düşüş başladı. Doğru anımsıyorsam C. sürekli gebe kalıyor ve düşük yapıyordu. Burada yaptığımın elbette ifşa olmadığını söylemek isterim. Neler olduğunun bana açıkça söylenmesi için savaşıyorum. Beni neyle suçluyorsunuz? Onurum için mücadele veriyorum. Yoldaş M.'den ayağa kalkıp beni neden işbirliğine çağırmadığını açıklamasını talep ediyorum. Yoldaş M. ayağa kalksın, yoldaş C. gelsin. Hatalarımı çok iyi biliyorum. Makalemi zamanında teslim etmediğim bahanesiyle gelinmesin bana. V.'yi burada, Moskova'da tanıdım ve ondan kötü bir koku aldım, her yere burnunu sokan, insa-

nın gözünün içine bakamayan bir köpek kokusu. Ayrıca yalan söylüyordu. Personel servisine hemen haber yolladım. Her yoldaş hata yapar, biri çıkıp da hatasız olduğunu söylerse özeleştiri yapamıyor demektir. Bu arada: V. beni her zaman büyük bir küçümsemeyle ve kibirle süzdü, hiç katlanamam buna, hele nedensizse. Bence böyle bir oğlanın Sovyetler Birliği toprakları üzerinde elenmesi gerekir. Ne var? Yoldaşlar arasında açıkça konuştuğumda ağzımdan felaketim olacak bir söz çıkabilir. Birbirimize destek vermemiz daha iyi olmaz mı? Moskova'ya geldiğimde yanıma uzun boylu, kıvırcık saçlı biri sokuldu. Hiçbir işi yapamayacak kadar sersem, ama karşıdevrimci her türlü unsur için biçilmiş kaftan. Bana birkaç şiir getirdi. Öyle berbattılar ki midem bulandı. Birinin bana bir şeref belgesi vermesini beklemiyorum. Ama beni siyasi izolasyona iterseniz buna siyasi bir açıklama getirmenizi beklerim. Bu salona girdiğimde buradaki birkaç kişinin üçüncü, dördüncü, beşinci ya da altıncı şahıslardan bir şey gizledikleri duygusunu üstümden atamıyorum ve bu duygumda yalnız değilim. Hücre, mutlak şeffaflık talep etmeli. Şu an için beni kandırmayan tek kişi var, kendim.

Bir akşam o da ilk kez, yazdığı *Sisyphos* müsveddelerinden gruba birkaç sayfa okumuştu. Bugüne kadar hâlâ sarı ceketli adam, dediği Sch., kitabın ana karakterinin bir burjuva oluşunu eleştirmişti. Haziran isyanı, işte bu burjuvazinin kararsızlığı yüzünden başarısızlıkla sonuçlanmamış mıydı? Kendini onlarla mı özdeşleştirmek istiyordu yoksa? İlerleme ne olacaktı? Grubun ileri yaştaki tek üyesi kadın yoldaş O., Sch.'ye kısık sesle karşı çıkmıştı, eğer gerçekler fark ediliyorsa ilerleme, bu genç yazarın makalesinde yaptığı şeyin ta kendisiydi. Yeni bir yola sapmadan önce eski yolda işlenen hataları derinlemesine an-

lamış olmak gerekmez miydi? Solgun yüzlü, bıyıklı K., sertçe yanıt vermişti: Her şeyi eksiksiz anlamak için elbette çok çaba harcanabilirdi, gelgelelim biri kesmeyi akıl etmiş olmasaydı bugün hâlâ Gordion Düğümü çekiştirip duruyor olunacaktı. Şair J. –kazağında kedi tüyleri, dişleri sigaradan kararmış– tam da anlatının yavaşlığını ve metinde sıkça yapılan tekrarları beğendiğini söylemişti, çünkü kitaptaki kahramanın katlandığı duraklamayı bunlar yansıtıyordu. Aynen, demişti H., burada hikâye yalnızca içerik değil, dil üzerinden de anlatılıyordu, devrimci yazarlar olarak eğer gerçekten yeni bir Âdem yaratmak istiyorlarsa sahip oldukları tek ses, dildi işte! Saç tutamı yüzüne düşmüş ama fark etmemişti bile. Bunun üzerine kadın yoldaş T., bulundukları küçük grubun içinde gerekmeyecek kadar sesini yükselterek okur, hileler aracılığıyla yazılan üzerine düşünmeye zorlanırsa metnin, kendi ötesine geçiren gücünü bütünüyle kaybedeceğini savunmuştu ve kadın bunun yazık olacağını düşünüyordu. Solgun yüzlü, bıyıklı K., bunun yazık değil ama tehlikeli olduğunu ekledi, çünkü keyif duyan kişi bulunduğu yerde takılıp kalır, artık ileriye doğru hareket etmezdi. O halde genç kız uçurumun kenarında mı yazmıştı? Onu oradan çekip kurtaracak arkadaşlar mı bulmuştu son anda? Issızlık içinde kendi için yazdığı metin, eleştiriler ve onaylar sayesinde bu arkadaşlarla samimi bir bağ kurduran öğeye mi dönüşmüştü yani, sadece on sekiz yaşında olan genç insanlarda ancak öpüşmenin yaratacağı etkiyi mi yaratmıştı? Yoldaş T.'nin söyledikleri kıza çok dokunmuştu gerçi, ama H.'nin bu kez saç tutamını arkaya bile atmadan söylediklerinden parmak uçlarına kadar duyduğu mutluluk başını döndürmüştü, ama şu var ki kızın düşündüklerine ve sorguladıklarına hiçbiri kayıtsız kalmamıştı. Bu çevrede kayıtsız diye bir kavram yoktu, çünkü her söz önemliydi. *On sekiz yaşında olmak yetmez.*

Komünist Parti'ye girişiyle birlikte bu yaşamın ortasına fırlatılmıştı, yüzyıllar süren hareketsizlikten sonra artık o da şimdiki zamanın nihayet bedenlerine ve ruhlarına bizzat işlediği ve hızla yayıldığı insanlardan biriydi, söz konusu şimdiki zaman tek başına bir kişi için çok büyük ve çok hızlıydı, ama birlik olunca hem dörtnala koşup hem de zamanın sınırları içinde kalabilirlerdi. Yazdığı bütün özgeçmişlerde şu cümle yer alıyor: *1920'de KPÖ'ye girdim. Kefillerim, komünist hareketin öncüleri yoldaş G. ve o günlerde Viyana-Margareten Bölge Kurulu'nu yöneten yoldaş U.'ydu.*

Mutlaka kefil göstermesi gerekiyor – ki bu arada U. artık partiden çıkarılmış, Sovyet mahkemeleri tarafından vatan hainliği gerekçesiyle gıyabında ölüm cezasına çarptırılmıştı ama artık Paris'te yaşıyordu. Vaktiyle, gençliğinde bir ayrılıkçı solcu ona kefil olmuştu yani. Şimdi gençliğine sıkışıp kalacak ve gençliği yüzüne mi vurulacaktı yoksa?

İlk özgeçmişinde U. adı yalnızca bir tavsiye niteliğindeydi. Şimdilerde Komünist Enternasyonal'in değerli üyesi *yoldaş U. ve komünist hareketin öncüsü yoldaş G., 1920 yılında KPÖ'ye girişim* sırasında bana kefil oldular, diye yazmıştı.

KPSS'ye[1] girme başvurusu için hazırladığı ikinci özgeçmişte daha sade bir ifade kullanmıştı: *Komünist hareketin öncüsü yoldaş G. ve yoldaş U. bana kefil oldular.*

Komünist Enternasyonal'in değerli yoldaşı, henüz o günlerde bir süredir hiçbir Komintern toplantısına katılmıyordu ve kendisine artık görev verilmiyordu; Kirov'un katilleriyle suç ortaklığı içinde olduğuna dair dedikodular dolaşsa da kimsenin kesin bir bilgisi yoktu.

1. *Kommunistiçeskaya Partiya Sovetskogo Soyuza*'nın (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) Rusça kısaltması. (Y.N.)

Şimdi, bu üçüncü özgeçmişte bir tamamlama yapıyor: *Vaktiyle vatan haini U.'nun etkisinde kalarak – o günlerde yapılan kavgalarda aktif olarak öne çıkmamış olsam da– parti grubumun 1919 Haziran Devrimi'nin anlamı üzerine yaptığı tartışmalarda ben de lehte bir pozisyon almıştım, böylece istemeden de olsa grupların oluşmasına ve Avusturya Komünist Partisi'nin zarar görmesine katkı sağlamıştım.*

Şimdiki zamanda geçekleşen hareketler demek geçmişi de hareket ettiriyordu. Ama meselelere bakmak onları gerçekten değiştirebilir miydi?

Babası savaşın bitimine yakın öldüğünde onun savaş yüzünden hayatını kaybettiğinden kuşkusu yoktu kızın – babası, feci koşullara rağmen ailesini doyurmak için yıllarca verdiği mücadele neticesinde girdiği derin bitkinliğe yenik düşmüştü.

Babasının ölümünü izleyen ilkbaharda kız baba evinden taşınırken annesi merdiven sahanlığında arkasından seslenip bir sürtük olma yolunda hızla ilerlemesine babasının daha fazla dayanamadığını söylemişti.

Ama kız kardeşi ablasını babasının ölümünden kesinlikle sorumlu tutmamıştı, ancak ablasının babasının özel yaşamına teslim olduğu görüşüne de katılmamıştı. Ölümün, babasının yeni çağa isyanı, o günlerde akla yatmayan her şeye yüreğinin başkaldırışı olduğunu söylemişti kız kardeşi, yani esasında güç ve keskinlik onu ölüme götürdü ve sen onun bu iki özelliğini de almışsın, demişti.

Ablası da geri çekilmenin bir başkaldırı olabileceğine maalesef inanmadığını söylemişti.

Hem de nasıl olur, demişti kız kardeşi. Babaları özünde 1917'den itibaren olmak istediği yere ölüm sayesinde ulaşmıştı sonunda – rahmetli imparatorunun yanına gitmiş ve şimdiki çağın kendince iflasını ilan etmişti.

Ama ne yazık ki şimdiki çağın umurunda değil bu, demişti ablası.

Ölüm de bir tür grev olabilir!

Ah, demişti ablası, bilmiyorum.

Derken iki kardeş evin önüne gelmişti, ama büyük kız annesiyle karşılaşmamak için yukarı çıkmak istememişti.

Üçü de; o, annesi ve kız kardeşi babalarının ölümünden aynı ölçüde sarsılsa da bu gerçeği farklı tanımlamışlardı, bu ölüme her biri başka bir neden ve anlam yakıştırmıştı, babalarından yalnızca bir hikâye içinde, her birinin yaşamına dolanmış, yavaş yavaş uzaklaşan bir son gibi söz ediyorlardı yalnızca. Babalarının ölümüne her biri başka bir ad koymuştu, herhalde bu tanımlamalar, bu adların temelinde yatan gerçeğin hiç olmazsa örtülmesine, hatta unutulmasına yardımcı oluyordu, böylece açık halde bekleyen uçurumun yaşayanları da yeraltına çekmesi önleniyordu.

Ancak doktorlar, babanın ölüm nedeni olarak ölüm kütüğüne mesleklerinin gerektirdiği doğrultuda büyük bir nesnellikle bilimsel bir gerekçe yazmışlardı: *Kalp yetmezliği*.

Komünist Manifesto'yu ilk kez okuduğu gün elinde olmadan bunu düşünmüş ve ağır hastalıklara yakalanmış koca beşeriyete de belki yardım edebilecek bir doktor olabileceği umuduna tutunmuştu.

Semaverden çayına su almak üzere ortak kullanılan mutfağa giderken,

uzaklardan, bozkırdan, 45,61404 derece kuzey enleminden ve 70,75195 derece doğu boylamından doğru rüzgâr çıkıyor. Rüzgâr, orada yetişen çimleri yalıyor, beraberinde birkaç kum tanesi getirmiş, bunlar çimlere ası-

lı kalıyor, ama çimlerin yanında duran diğer kum tanelerini alıp götürüyor. Haftalardır yağmur yağmadı orada. Nereden geldiği ve nereye gittiği anlaşılmayan bir böcek, ot saplarından birine tırmanıp oyalanıyor, tepeye ulaştığında geri dönüyor ve bu kez baş aşağı yoluna devam ediyor. Ot sapı, böcek, tepesine ulaştığında onun ağırlığıyla boynunu biraz bükmüştü, ancak belli belirsiz, çünkü böceğin ağırlığı fazla değildi, ama yine de vardı. Altı ayaklı ziyaretçi yeniden toprağa inip diğer ot sapları arasından güçbela yoluna devam ederken ot sapı boynunu yeniden doğrultuyor, adına bonaça denilen sakin havada arada sırada hafifçe titriyor.

Kadın odasına dönerken Yahudiler, Tanrı'ya asla bir ad vermeme kararını neden aldıklarını iyi biliyorlardı, diye düşündü. Lenin bir zamanlar şunları yazmıştı: Bir cam, yalnızca bir cam silindir değildir kesinlikle, aynı zamanda bardaktır, fırlatma aracı olarak işe yarayabilecek ağır bir nesnedir, kâğıt ağırlığı ya da yakalanmış bir kelebeğin içine konabileceği bir kap olarak da kullanılabilir. Lenin, Hegel'i okumuştu, Hegel ise, hakikat bütündedir, demişti. Kadın diğer zamanlar çayını daima gecenin geç saatlerine kadar kocasıyla birlikte içer. Şimdi tek başına oturuyor. Lenin'in *Felsefe Defterleri*'nin kütüphanesinde bulunması hata mı acaba? Lenin de mi artık aforoz edilmiş sayılır? Yoksa kadın çay almaya gittiğinde Lenin henüz klasik bir yazarken, elinde fincanla döndüğünde mücrim mi olup çıkmıştı? Öbür tarafta, Neva'nın karşı kıyısında camdan tabutunun içinde yatıyor, tabutun içinde dönecek olsa herkes görürdü.

Bahar başında bir hafta sonuydu, Paskalya'ydı belki. Berlin'de bir göl.

Alçaklık bu, önünü kesmek lazım, dalavereci.

Portatif botla kürek çekerek karşıya geçmek istemiştik.

Hak etti.

Biliyorum, hava bizden yana değildi.

Beceriksizlik ortaya çıktı.

Sanki kış geri gelmişti.

Adamın hangi dolambaçlı yolardan geçerek buraya ulaştığı ve kuşkulu bir yazar olduğu üzerinde fikir alışverişinde bulunduk, sonra, aman, pislikle ne uğraşıyoruz, dedik.

Dün gece kar bile yağdı, sulu kar. Gölün üzerinde ince buz tabakaları sürükleniyordu, ama kayığımızın ucunun hafifçe değmesiyle hemen kırılıyordu.

Birkaç yoldaş onun yetenekli olduğunu savundu.

Akşam veda için bize en son yazdığı öyküyü okudu.

Yetenekli, esnek bir kavramdır.

Ertesi gün ayrıldık.

İlgili kurumlar tarafından "çöp yazarı" olarak dışlanan birinin yetenekli bir kişi olduğu tanımını koruyamadık.

Dostumuz hızla ve neşeyle uzaklaşıp gitti. Bir hafta sonra Moskova'ya hareket etti.

Beni tek bir kişi haklı bulmuştu, fısıldayarak, o da oydu. Sevgili yoldaş, dedim, böyle düşünüyorsanız ayağa kalkın ve bunu yüksek sesle söyleyin. Öyle yapacağım, dedi ama çok geçmeden ortadan kayboldu.

Sadece bir kez durup arkasına döndü ve bize göz kırptı.

İğrenç bir çabaydı.

Görüntüsü gözümün önünden hiç gitmeyecek.

Niyeti beni kışkırtmaktı.

Bodur ve biraz tıknaz yapısı.

Kitabın döküntü olduğuna inandırmak.

Kısacık kesilmiş dik saçları.

Kurduğu yazarlık düşleri zamanında deşifre edildi.

Fıldır fıldır dönen gözleri.

Edebiyattan aforoz edildi.

Heyecanlı ve umutlu bir bekleyiş içindeydiler.

Başında sersemliği tartışılmaz birinin, yani bunun bulunduğu bir grubun Moskova'da varlık gösterme olasılığı böylece ortadan kalktı.

3

Karıkoca Sovyetler Birliği'ne göçerken, kocasının yakın bir dostu olan tiyatro yönetmeni N., gizli servis şefi Yagoda'ya iletilmek üzere yanlarına bir tavsiye mektubu vermişti. Kocası mektubu ilgili kişiye götürmek istememişti; kadın, Niye, demişti. Kocası da, Kayırmacılık sosyalizm değildir, demiş ve hızlı bir hareketle saç tutamını yüzünden uzaklaştırmıştı. Kadın, Bu kayırmacılık değil, yoldaşlar arası yardımlaşma, demişti. İşimizi iyi yaparsak yardıma ihtiyacımız kalmaz, demişti kocası ve tavsiye mektubunu yırtıp çöp sepetine atmıştı. Bu arada Yagoda görevden alınıp tutuklanmıştı, göstermelik davanın üçüncü duruşmasında ölüm cezasına çarptırılmış ve kısa bir süre önce cezası infaz edilmişti. Yagoda'nın yerine geçecek olan kişiler şu an merdivenleri mi çıkıyordu yoksa? Kocası tavsiye mektubunu gerçekten yırtmış mıydı, yoksa kadın kocasının tutuklu olduğu süreçte geceleri bazen hayal edip düşlediği ya da anımsadığı gibi kâğıt kırpıntılarını çöp sepetinden çıkarıp, yapıştırmış ve mektubu yeniden çekmeceye mi koymuştu? Şimdi mektubu bulurlardı ve tutuklanması için gerekçe mi olurdu bu? Tutuklanmadan önce özgeçmişini mutlaka tamamlaması gerekiyor. Mektubu biri gerçekten bulmuşsa ya

da bulursa, kadının ve kocasının aleyhinde kanıt olarak kullanmak isterse elindeki yazı öteki yazıya karşı savaşmalıydı: Kâğıda kâğıt.

Daktilosunun iki yanındaki bulonları geriye doğru çevirerek son sekiz satırı yukarı alıyor ve yazdığı son paragraf okunmaz hale gelene kadar "X" harfine basıyor. Sonra yazmaya devam ediyor.

Hizmet edilen kurum.

Çatışmalarda.

Yolculuk.

İş teslimi.

Şu, şu ve şunlar.

Hitler'in seçim zaferi, Alman işçi sınıfının yenilgisiydi kuşkusuz, ama vaktiyle kocasının yaptığı gibi Alman Komünist Partisi'nin yenilgisi olarak tanımlanabilir miydi?

Şimdilerde Komünist Enternasyonal temsilcisi olan sarı ceketli Sch., vaktiyle kocasına şöyle karşılık vermişti:

Sosyal demokratlar komünistlerle aralarına sınır çekmek yerine komünistlerle birlikte Nazilere karşı bir cephe oluştursalardı Hitler çoğunluğu ele geçiremezdi.

Emekçileri sosyal demokratlara değil, faşistlere kaptırdık, demişti kocası. Ama neden?

Aslında ne kendine ne de Komünist Enternasyonal temsilcilerine sorduğu bu soru yüzünden parti tarafından şiddetle eleştirilmiş ve en alt düzeydeki parti çalışmalarını yürütme görevine çekilmişti.

Kocası bir yıl boyunca Berlin'de kaçak yaşamış, beşli bir gruptan yardımlar almıştı.

Kocası Almanya'ya gittikten kısa bir süre sonra, kadın buz tutmuş Neusiedler Gölü üzerinde arkadaşı G.'yle

dolaşmaya çıkmış ve şunu sormuştu: Acaba şimdi Marx keşke yanılmış olsaydı diye mi dilekte bulunmamız gerekiyor? Yani kapitalizmin yozlaşmasıyla birlikte sadece küçük burjuva proletaryaya inmekle kalmadı, aynı zamanda proletarya burjuvaziye mi yükseldi ve burjuvazi kimliğiyle Hitler'i mi seçti?

O zaman işçi sınıfı neredeydi?

Marx yanılmadı, demişti arkadaşı G. İşçi sınıfı Hitler'i seçmişti ama H., komünist partinin yenilgisi kuramıyla buna rağmen yanılıyordu.

Ama Hitler büyük sermayenin çıkarı için işçileri ilk fırsatta savaşa yollayıp kıydıracak! Hitler'i seçen, savaşı seçer, denmiyor mu her zaman?

Bu savaşın yol açtığı tahribat ne kadar ağır olursa, bizim için o ölçüde iyidir, demişti arkadaşı G. O zaman kitlelerin ondan sıyrılıp bizim kollarımıza koşmasıyla Hitler'in işleyeceği suçlar sınırlı kalır.

Kadın, bu cümleyi düşünmek için gözlerini yere dikip buzun üzerini kaplayan ince kar tabakasına bakmıştı ve bu gölün suyunun gerçekte ne kadar sığ olduğunu düşünmüştü. Göl kocamandı ama yazın içinde yüzerken su seviyesi hiçbir noktasında boyun hizasını geçmiyordu.

Kocasıyla yeniden ancak 1934'te Prag'da görüşebilmişti, oradan Sovyetler Birliği'ne giriş izni için müracaat etmişlerdi. Moskova'ya gelmelerinden kısa bir süre sonra VII. Komünist Enternasyonal Dünya Kongresi'nde Dimitroff'un konuşmasını dinlemişlerdi. Dimitroff, kocasının iki yıl önceki söyleminin aynısını söylemişti:

Sosyal demokratlar komünistlerle aralarına sınır çekmek yerine komünistlerle birlikte Nazilere karşı bir cephe oluşturmuş olsaydı, Hitler çoğunluğu ele geçiremezdi.

Ama doğru, parti dile getirip kayıtlara geçirdiği andan itibaren doğru olabilirdi, parti bunun için vardı: Tek kişinin değil kalabalığın aklı olmak. Tek kişi aklını yitirebilirdi, ama bütün parti asla.

Komünistler ve sosyal demokratlar Hitler'in karşısına birleşerek çıkmak yerine birlikte hata yapmıştı, durumu birbirinden tamamen ayrı, ama aynı ölçüde hatalı şekilde değerlendirip, tamamen ayrı, ama aynı ölçüde yanlış kararlar almıştı. Sosyalistler komünistleri radikaller, teröristler, ihtilalciler diye tanımlıyor, sosyal demokratlarsa onlara emekçi katili, büyük sermaye kölesi ve sosyal faşistler diyordu bu ve benzeri etiketler ağızlardan çıktıktan sonra bir ittifak olanaksız olmuştu. Kelimelere mi bağlıydı?

Sonraki iki yıl içinde bir hamleden diğerine geçilirken kadının arkadaşı G. Almanya'da yürüttüğü yasadışı çalışma sırasında tutuklanmış ve Brandenburg Hapishanesi'nde vurularak öldürülmüştü; güzel arkadaşı Z. hapisteydi, şair J. –kazağında kedi tüyleri, dişleri sigaradan kararmış– hakkındaki tek bilgisi saklandığıydı ama ondan bir daha hiç haber alamamıştı.

Kesin olan şuydu, kiminle, ne zaman ve hangi bedelle ittifak kurulacağının her an yeniden belirlenmesi gerekiyordu. Düşmana karşı hücuma geçmeden önce düşmanın kim olduğunu bilmek gerekiyordu. Ama bunu kim bilebilirdi?

G. çoktan Mark toprağına gömülmüştü, gözlerini sonsuza kadar kapamıştı, Naziler onu vatan hainliği suçlamasıyla ölüm cezasına çarptırmış ve kurşuna dizmişti. Eğer hayatta olsaydı artık orada, Moskova'da da vatan haini kabul edilirdi mutlaka, çünkü hayatının sonuna ka-

dar en yakın arkadaşlarından biri, sonraları Troçkist olan A. olmuştu. Vaktiyle suç değil anlaşılmaz bir durum, belki bir yanılgı sayılan bu arkadaşlık, belki dik kafalılıktı, öngörüsüzlükten dolayı dayatmaktı, ama kim bilir belki de *komünist hareketin öncüsü G.*'nin dikkatli ve taktik içeren düşüncelerinin bir sonucuydu; ancak Hitler kalıcı göründüğü ve oluşan her fraksiyon büyük çöküşün bir parçası olduğu için bu arkadaşlık kuşkusuz bağışlanamaz bir suça dönüşecekti. Faşistler, G.'yi 1934'te vatan hainliği suçlamasıyla Brandenburg Hapishanesi'nde öldürerek G.'nin yoldaşlarının belleklerine onuruyla yerleşmesini sağlamıştı. Ölüm, ölümsüzlüğün başlangıcıdır. Bu arada onur salonu mühürlenmişti ve öteki dünya, cephelerin arasına sıkışmış sonsuz ve kumdan bir hattı, kimseye ait olmayan topraktı, son aylarda yitip gidenlerin – kocası da bunlardan biriydi– ölü ya da canlı, burada sonsuza dek ayakları yürümekten yara içinde kalacaktı.

Sonraları Troçkist olarak anılan A.'yı kadın da Viyana-Margareten'de ilk kez katıldığı komünist hücre toplantısında tanımıştı, A.'nın 1926'da partiden ihraç edilmesinden sonra da ona birkaç kez rastlamıştı. Son kez Prag'da, Moskova'ya doğru yola çıkmaya hazırlandığı sırada görmüştü. Tıknaz yoldaş, Avusturyalı göçmenler toplantısına gecikerek gelmişti, kadının yanındaki son boş sandalyeye oturmuş, bütün akşam konuşmadan sigara içmişti, kadına sadece bir kez usulca ortak arkadaşları G.'nin akıbetini sormuştu. Kadın da, yakınlarda Berlin'e götürüldüğünü, fazla bir bilgisi olmadığını söylemişti. Anlıyorum, demişti sözde Troçkist. Sigarasının yoğun dumanı adamın üzerinde asılı kalmıştı ve dumanın kokusu kadına şair J.'yi anımsatmıştı. Toplantı salonunun önünde vedalaşırken, hiçbir yoldaşın elini bile uzatmadığı A.'ya ansızın sarılmıştı ve A.'nın dostluktan

ziyade yorgunluktan dolayı karşılık verdiği hissine kapılmıştı.

> 1934 Kasım'ında büyük bir hata işledim. Prag'da, Avusturya Schutzbund[1] üyelerinin Troçkist A.'nın da hazır bulunduğu bir toplantısına katıldım ve parti organizasyonuna bundan söz etmedim. Parti yönetiminden bu yüzden ağır bir ihtar aldım, ancak yoldaş Sch. ve yoldaş K. ile yaptığım görüşmelerde yeterince dikkatli olmadığım yönünde kendimi dürüstçe eleştirdiğim için ihtar geri çekildi.

İnsanın kabul ettiği bir hatasını açıkça söyleyerek yıllar sonra bile olsa bu hatanın onu yıkma gücünü elinden alması daha mı doğruydu? Böyle bir hatanın saldırıya geçtiği güç, kişinin bu hatayı işlerken sahip olduğu inanca eşdeğer değil miydi? O halde kişi, onu çöküşe götüren olguyu zamanını ve nedeni bilmeden kendi mi yaratıyordu?

Özeleştirisinin kabul edildiğine değinmesine gerek var mıydı? Yani geri çekilen cezaya değinmesine? Yoksa geri çekilmiş olması yeterli miydi? Tabii her şeyle, başkalarının raporlarıyla ilgili belgeler vardı. Birilerinin özgeçmişinde ya da özeleştirisinde adının geçtiği oluyordu tabii. Bu durumda geri çekilenden geri çekildiği için artık söz etmemeli miydi, ama bu da art niyetli bir gizleme olarak değerlendirilebilirdi ya da geri çekilme nedeniyle dikkatleri yeniden üzerine çekebilirdi, ama o zaman da geri çekilmemiş olmaz mıydı? Mesele dürüstlüktü, mesele herkesin diğerinin karşısında çıplakmış gibi kalmasıydı. Bu diğeri kim olacaktı peki? Kişinin açıkça ortaya koyabileceği en derin katmanı neydi? Temizlik, insanın

1. *Republikanischer Schuzbund*: Avusturya Sosyal Demokrat Partisi tarafından 1923 yılında kurulan paramiliter örgüttür. (Ç.N.)

sonunda kemikleri ortaya çıkıncaya kadar etlerini kazımasıydı mı?

O zaman neydi kemikler?

Yirmili yılların başlarında akşam gruplarında paranın hareketlerini, insanları esir alan gücünü ve dalgalanıp durmasını incelemişlerdi.

Enflasyon bugün insanı bakteriden daha etkili bir şekilde devirir, demişti G.

Şimdi, on beş yıl sonra bir şey her yerde dalgalanıp duruyor ve insanları egemenliği altına alıyordu, arkadaşlarının hiçbirinin, kadının ve kocasının bile adını koyamayacağı bir şeydi bu. Sözcüklerin, tıpkı bir torba un, bir çift ayakkabı ya da isyan eden bir kalabalık kadar gerçeklik olduğu dönem bu kadar hızlı mı geçip gitmişti? Gerçeklik yalnızca sözcüklerden mi ibaretti şimdi? Şimdi yazdığı harflerden kimin gözleri sözcükler oluşturacaktı ve sözcüklerden bir anlam yaratacaktı? Kadın ne yaparsa suçlu, ne yaparsa masum sayılacaktı? Her sözcük mü önemliydi? Kemikler neydi?

Kocası tutuklandığından beri kendini burada ilk kez yabancı gibi hissediyordu, oysa kocasıyla birlikte buraya ilk kez 1935'te ayak basmış olsalar bile bu topraklara gelerek vatanlarına dönmüşlerdi. Vatanlarına, onlara ait geleceklerine dönmüşlerdi. Yeni açılan yeraltı istasyonlarını kocasıyla birlikte ilk kez gördüklerinde *bizim* metromuz demişlerdi, devasa süpermarkete ilk kez gittiklerinde *bizim* Gastronom No. 1'imiz demişlerdi, otuz altı çeşit peynir vardı, Viyana'da ve Prag'da neredeyse unutulan bütün gıdalar orada boldu, tezgâhtar kadınlar beyaz boneler takmıştı, ayrıca peynire, ete, salama, ekmeğe ve sebzeye çıplak elle dokunmuyor, mutlaka çatal ya da

naylon eldiven kullanıyorlardı. *Mallara el sürmek kesinlikle yasaktır.* Tabii eski küçük dükkânlarda unun gazeteden yapılmış kesekâğıtlarında satıldığı oluyordu hâlâ, eski kirli dönemlerin alışkanlıkları kimi yerlerde varlığını sürdürüyordu, ama modern yaşamın ihtişamında mutlaka hepsi yakında kaybolup giderdi. Hatta kadın bir gün annesine içini peynir, ördek yağı, havyar, sosis ve şekerlemeyle doldurduğu bir paket yollamıştı. Hayırsız kızının her şeyi doğru yaptığını annesinin görmesini istiyordu. Sovyetler Birliği'nde ne başarılıyorsa onun yaşamında da başarılmış sayılıyordu. Annesi ona bir mektupla teşekkür etmiş ve nasıl olduğunu sormuştu. Kadın verdiği yanıtta, Çok iyiyim, diyebildiği için gururlanmıştı. Gün gelmeli, bir kız evlat annesinin, nasılsın, sorusuna aynen bu yanıtı vermeliydi. Bundan sonra başına ne gelirse gelsin, bu, *çok iyiyim*'den sonsuza kadar ayrılmayacak. Annesinin H. de iyi mi, sorusu üzerine, kocasının da çok iyi olduğunu yazıyor, çünkü gerçeği bilmeyen biri için birinin tutuklu ya da sadece çok uzakta olması arasında bir fark bulunmuyor. Annesi evlerini ve işlerini sorduğunda da, çok iyi, diyor. *Çok iyi*'nin ardındaki gerçek ağır ağır yerinden kaydı, ama annesini ilgilendirmez bu. Her daim arkasında durmuş olan babasının onun şanslı dönemini görememiş olmasına üzülüyor sadece.

Kadının bir Alman arkadaşının Alman pasaportunun süresi bitince oturma iznini uzatmadılar ama Alman Büyükelçiliği'ne gidip orada yeni bir pasaport çıkarmayı kendi kararına bıraktılar. Listelerinde adının bulunduğu faşistlere kendini sunmasını, onlara teslim olmasını kendi kararına bıraktılar. Aradan iki ay bile geçmeden arkadaşı Weimar yakınlarındaki bir toplama kampında öldü. Sınavı kazandı. Başka bir yoldaş, Alman büyükelçiliğine gitti ve yeni bir pasaportla dışarı çıktı.

NKVD[1] tarafından karşılandı ve Alman tarafının casusu olarak vurularak öldürüldü. Sınavı kazanmadı. İkisi de öldü.

> Hitler başa geçtikten sonra Prag'a gitmiştim. Tam anlamıyla depresyona girdiğimi söyleyebilirim. O güne kadar hayatım boyunca Alman topraklarını terk etmemiştim. Ayrılmak benim için çok zor oldu. Anımsıyorum, tek arzum bir an önce yeniden Almanya'ya dönmekti. Hatta tebdili kıyafeti bile düşündüm. Bu tabii çılgınlık olurdu. Yoldaş F., geceler boyu süren konuşmalarımızda beni Moskova'ya gitmeye ikna etti. Ama yazmak burada bana ağır geliyor. Biz gerçekten Almanya'dan atıldık ve Sovyetler Birliği'nde henüz kök salamadık.

Avusturya'nın ilhakından bu yana kadın Alman pasaportu taşıyor. Onun pasaportunun da süresi üç hafta önce doldu. Sovyet memur, gişede bu pasaportu inceledikten sonra gişe penceresini üç kez aşağı doğru çekerek kadının yüzüne kapadı.

Geçerli bir pasaport olmadan oturma izni uzatılmıyor, *Propusk* verilmiyor, oysa evinde oturmayı sürdürebilmesi için bu izne ihtiyacı var. Kapıcı hiç olmazsa geceleri kimse görmeden evine çıkmasına izin veriyor, ama daire yakında mutlaka başkasına kiralanacaktır. O zaman nereye gidecek kadın?

Özgeçmişini yazarken asansörden gelen seslere kulak veriyor. Asansör sabaha karşı saat dörtte ya da beşte onun katında durduğunda vakit gelmiş olacak. Gündüzleri *Krasni Mak*, Kırmızı Gelincik kahvehanesinde oturup kendini zevki için Rusçadan Almancaya şiirler çevi-

1. *Narodnıy komissariyat vnutrennnih del*: İçişleri Halk Komiserliği. Sovyetler Birliği'nde içişlerinden sorumludur. (Y.N.)

riyor. *Propusk* olmadan çalışma izni de yok. Kocasından kalan para tasarruflu harcarsa en çok iki hafta daha idare eder. Sonra ne olacak?

Geceleri uyumak yerine Sovyet vatandaşlığı başvurusunda kullanacağı özgeçmişini yazıyor. Ama ya bu sınav için de doğru bir yanıt yoksa?

Gün gelecek, insan sadece tek bir şeye, orada ya da Almanya'da ölen herkesin sonunda hedefe ulaştığına, buna karşın orada ve Almanya'da olanlara karşın hayatta kalan herkesin yaşamını hainlikle satın aldığına mı inanacak?

Bazen babasının gözlüğünü yüzünden alır ve silerdi. O ve arkadaşı bazen yan yana durup bacaklarını karşılaştırırlardı. Arkadaşının nişanlısının yanında bir gece gözünü kırpmadan yatmış ve ağlamıştı. Yoldaş G. için kâğıt destelerini tek seferde keserdi. Kocasını, ilk kez öpüşmelerinden önce saçından tutup kendine doğru çekmişti. Aynı kişi miydi hâlâ? Kendini kendiyle kıyaslayabildiği yalnızca iki an mı vardı yaşamında? Gerçek, bütünde değil miydi yoksa? Yoksa her şey ihanet miydi? Özgeçmişi okuyacak kişinin kadın için bir yüzü yoksa, kadın ona hangi yüzünü, hangi kör aynaya hangi kör yüzü gösterecekti?

4

Kocam 25 Ekim 1938'de tutuklandı.

Sarı ceketli yoldaş Sch., iki yoldaş birbirlerine âşık olduğunda daima küçümseyen bir tavırla, özel teşebbüste bulunuyorlar, derdi. Bu arada Fransa, İngiltere ve Ameri-

ka Hitler hükümetini tanımıştı. Bu ülkelerden biri gönlünü yanlış bir fikre kaptırdıysa böylece kendi fark etsin ya da etmesin nesnel olarak faşistin yanında yer alıyordu. Her şeyin savaşı işaret ettiği bir dönemde dostluk, aşk ve evlilik gerçekten zor işlerdi.

İsyancıların siyasi teyakkuz maskesi altında dürüst yoldaşlara iftira attıklarını ve tutuklanmalarına neden olduklarını bugün biliyoruz. Kocam H.'nin de bu vakaların arasında yer aldığından ve masumiyetinin kanıtlanacağından kuşku duymuyorum.

Kadın küçükken, babası bazen onun hatırı için karanlıkta yüzünü şekilde şekle sokardı, o da babasını çok sevdiği için böyle zamanlarda onun hâlâ babası olduğundan kuşku duyardı. Babasının her an, o çok iyi tanıdığı varlığından ölümlü bir şeye dönüşebileceğini düşünürdü ve böyle anlarda o ölümlü şeyin babasının varlığı olduğunu anlardı. Gerçeği bir an için gördüğü o anlardan yola çıkarsa, babasının bütün yaşamı sahte olabilirdi.

Pazar günleri Hıristiyan bir kız evlat olarak o da kiliseye giderdi, Yahudi büyükannesinin ise ertesi gün Naschmarkt'ta alışveriş ederken muhtemelen yüzüne tükürürlerdi.

Vaktiyle arzularına kapılıp en yakın arkadaşına ihanet ettiğinde kendine, İki ruhlu pislik, demişti.

Onu yalan söylemeye, sahte olmaya, susmaya iten nedenler hep bağımlılıklar olmuştu, çok şey istemekten ya da yetersiz olmaktan duyduğu korkular olmuştu. Kızıl saçlı kız, koş, koş, koş, yangın var Ottakring'de; açık vermekten ya da çok az şey söylemekten korkmuştu daima, *seni Yahudi domuzu*, insanlar arasındaki basamaklardı korkutan, aşağılık duygularıydı, sürekli biri birini basamaklardan aşağıya itiyordu, biri düşüyor, sonra o da bir başkasını itiyordu. Onlar, komünistler, herkes özgür-

ce durabilsin, düşmeden, itmeden, dürtmeden, itilmeden, dürtülmeden korkusuzca ve rahatça durabilsin diye bu uçurumu ortadan kaldırmak için yola çıkmamışlar mıydı?

Kocamdan daha temiz ve daha dürüst karaktere sahip biri bu dünyaya gelmemiştir. Sovyetler Birliği'nde bulunduğumuz şu üç yıldan beri H.'nin tek düşüncesi sosyalizm davasına hizmet etmek, faşizmle mücadele etmek ve partiye destek vermek olmuştur.

Birine ait, kendiyle barışık ve başka bir insanla bir bütün olmaya çoktandır büyük bir özlem duyduğunu kocasına âşık olduktan sonra anlamıştı. İçten içe günah saydığı ne varsa; işlediği, hayal ettiği, doğuştan var olan ve arzuladığı bütün günahlarını kocasına itiraf etmişti, o da bütün utançlarını gülerek ortadan kaldırmış, böylece onu şantajlara boyun eğmekten de kurtarmıştı. Sevgi, içini dökmek demekti, içini dökmek de özgürlüktü ve kadının yetersizlik korkusu ilk kez sona ermişti.

Lenin'in eleştiri ve özeleştiri ilkesi parti içinde esasen yoldaşlar arası eşitliği ve güveni şart koşup hedef tayin etmemiş miydi? Büyümeyi bu ilke sağlamayacak mıydı? Birey, sınırlarından ne kadar radikal bir şekilde arınırsa, bütünün dayanışması o ölçüde sağlam olurdu. Kadının daima, *akıllı arkadaşım*, dediği G., A.'yla olan arkadaşlığından neden vazgeçmemişti?

Burada yoğun diyaloglar esnasında birbirimizi gerçek anlamda tanıyor, esaslı bir şekilde görüyoruz.

Derin bir şekilde idrak ettim ki burada bir Bolşevik olarak anladığım, Bolşevizmin gücü olarak yaşadığım şey, tinsel güç, öyle şiddetli ki bizi doğruyu söylemeye zorluyor.

Komünistler olarak varlığımızı göstermeliyiz, yani kendimizi bütünüyle ortaya koymalıyız.

Kır evinde kalan karısına para götürdüğü için dikkatli davranmaya zaman bulamadığını kimse söyleyemez.

Temiz bir iklim yaratmayı başarırsak, temiz çalışır, üretken oluruz.

Çekirdeğin sağlam kalabilmesi için kendi çevrelerinin özenle incelenmesi gerektiği konusunda kocasıyla kısa bir süre öncesine kadar hemfikirdiler. Kadın kanepede, kocası koltukta oturmuştu, kocası ona elindeki kalın kitapta yer alan son duruşma raporunu okumuştu. Radek'ten, Zinovyev'den ve Kamenev'den, o güne kadar *Lenin'in sınanmış silah arkadaşları* diye anılan bütün o ilk devrimcilerden sonra Buharin de suçlu olduğunu, komploları ve ihaneti resmen kabul etmiş, yargılanıp kurşuna dizilmişti. Son sözleri şunlar olmuştu: *İnsanın, ölüyorsan ne uğruna ölüyorsun, diye kendine sormasından, sarsıcı bir netlikte ansızın kapkara bir boşluk doğar. Pişman olmadan ölmek istiyorsan uğrunda ölmeyi gerektirecek hiçbir şey yoktur.* Böylece bu son fırsatı, Sovyetler Birliği'ne bağlılığını bir kez daha ilan etmek için kullanmıştı.

Karıkoca, Moskova'ya yeni geldiklerinde Buharin'le şahsen tanışmışlardı. Buharin, kanunsuz ortamdan çıkıp henüz gelmiş olan Avusturyalı ve Alman yoldaşları Moskova'daki ilk günlerinde otellerinden telefonla aramış, odalarına bir miktar ekmek ve pastırma getirmişti.

Kalın kitabın sayfalarının çevrilirken çıkardığı sesi kadının tarif etmeye fırsatı olacak mıydı acaba? Yaşayan insanların kendi hayaletlerine dönüşmesini kocasının sesinden sayfa sayfa dinlemişti.

Artık şimdi, yalnız kaldığından beri kendine şu so-

ruyu soruyor: Zayıf olan ya da dışarıya kaymaya meyleden her şey gerçekten radikal bir biçimde kesip atılmalı mıdır? Matematik dersinde daima çok başarılı olan kız kardeşi, bir kürenin merkezi, aslına bakılırsa boyutu negatif alanda sonsuza doğru uzanan bir noktadır, derdi muhtemelen. Sonsuza kadar. Ama merkez neydi? Bir fikir ya da tek bir insan mı? Stalin örneğin? Yoksa insanlardan tamamen arınmış, tertemiz, daha iyi bir dünya inancı mı? Günün birinde kafa diye bir şey kalmayacaksa bu inanç kimin kafasında kendine yer bulacaktı? Tek kişinin aklı başından gidebilir, ama bütünüyle bir partinin asla, diye düşünmüştü iki yıl önce. Ama şimdi parti pekâlâ bütünüyle aklını kaybedebilirmiş gibi görünüyordu, sanki küre bütün noktalarını savurup atıyor ve kendi merkezini doğrulamak pahasına küçüldükçe küçülüyordu.

Negatif alanda sonsuza doğru.

Viyana'da yaşadıkları yıllarda bir tiyatro eleştirisinde, *Othello'yu canlandırmıyordu, Othello'ydu o,* diye yazdığında kocası gülerdi. Başarılı canlandırmaya gösterilen coşkuyu *modası geçmiş* bulurdu. Oyuncunun yüzündeki makyajla bütünleşmesini burjuva ikiyüzlülüğünün doruk noktası olarak yorumlardı; şimdi onun gibi biri, herkesin herkes için çalışmasıyla sahtekârlığın barınamayacağı, bir kişinin elde ettiği kârdan herkesin yararlanacağı ve böylelikle bencilliğin ve her türlü manevranın kökünün kazınacağı yarınların ülkesinde ikiyüzlülükle mi suçlanıyordu? Sürekli kaçmak zorunda kalıp adlarını sık sık değiştirdikleri için kendi yoldaşları adlarının arkasında yatanı anımsamıyor muydu yoksa? Aksi halde neden bu kadar sık maskelerden söz ediliyordu? Yoksa dış düşmana karşı savaşırken farkında olmadan kendileri mi düşmana dönüşmüştü? Kendi içlerinden çıkan kendileri-

ne mi düşmanlık besleyecekti? Kaydettikleri kendi gelişmeleri, onlar bile anlamadan saf mı değiştirmişti?

Diyalektik beceriye sahip olan her insanın bütün düşüncüler beyninin içindedir. Mesele, hangi düşünceyi açığa çıkardığımdadır. İnsanoğlunun suç işlemesi doğaldır. Bunun yanı sıra, insanoğlu masumdur, düşüncesi oluşur. Ama genç ve masum şair D.'yi sürekli öne sürmem bir çıkış yolu bulunmasını sağlamaz. Bir tarafta D.'nin masum olması diğer tarafta rasgele tutuklaması sık tekrarlanan bir olgudur. Adam masum ve ben onun masum olduğunu görüyorum, bunu kanıtlamaya uğraşıyorum, derken adam tutuklanıyor, bundan da tutuklamanın rastgele olduğu anlamı çıkıyor. Ama tutuklamanın rastgele olmamasıyla, adamın masum olmadığı kanıtlanıyor. Bu yüzden sana hak vermek istiyorum. Aslında haklı olmadığın bir meselede...

Bozkırın bu noktasında, 45,61404 derece kuzey enleminde ve 70,751954 derece doğu boylamında yılda yalnızca üç ay don olmuyor. Çimenler, henüz sahip oldukları yeşil rengi birkaç hafta sonra yitirecek, kahverengiye dönecek ve rüzgâr bir ot sapını diğerine doğru estirdiğinde usulca hışırdayacak. Henüz ilk kar yağmadan otların üzeri minicik buz kristalleriyle kaplanacak, ama bozkırın yüzeyini örten ufak taşların da tamamı aynı don altında kalacak, sonra kırağıyla örtülecek ve donacak. İlk donla birlikte, rüzgâr artık onları esip dağıtmayı başaramayacak.

Kocası, tutuklanmasından önceki hafta sonu bir toplantıya katılmış ve her zamanki alışkanlığının aksine orada konuşulanlarla ilgili hiçbir şey anlatmamıştı. Eve sabaha karşı dönmüş, karısının korkusunu gülerek dağıt-

mamış, ağzını yaymamış, saç tutamını arkaya atmamıştı, tıpı iki yıl önce KPSS'ye kendi giriş başvurusunun kabul edilip karısınınkinin edilmediğini öğrendiği günkü kadar suskun kalmıştı.

Kadın, kocasını götürdüklerinden beri, hayatını kaleme alarak sadece kendi değil kocasının hayatıyla da oynadığını biliyor, sadece kendi değil onun ölümüyle de oynuyor, ama yoksa ölüme karşı mı oynuyor yoksa karşı ya da taraf olmak fark etmiyor muydu? Yazdığı ya da yazmadığı her sözcükle birlikte arkadaşlarının yaşamıyla oynadığını biliyor, aynı karşılığında arkadaşları da onunla ilgili sorguya çekildiklerinde onun yaşamıyla oynamak zorunda kalacaklar. *Komünist hareketin öncüsü* G., Troçkist A.'yla olan arkadaşlığından son âna kadar vazgeçmemişti.

Öğrendiğime göre, yoldaş H., yaklaşık üç yıldan beri karısı yoldaş H.'yle birlikte Moskova'da yaşıyor. Gerçi karısını daha öncelerden tanıyor, ama evlilik birliği üç yıl önce kurulmuş. Yoldaş H., eski bir biyografiniz olduğunu başka yoldaşlardan mı, yoksa sizin ağzınızdan mı duydu?

Karım yoldaş H., çoğunuzun bildiği gibi 1920'den beri Avusturya Komünist Partisi üyesidir. Moskova'ya gitmeden çok kısa bir süre önce Prag'da Troçkist A.'yla iletişimi olmuştu.

Bu konuda bir şey söyleyemem, o tarihte henüz Berlin'deydim.

Bütün bildiklerimizi anlatmak sadece hakkımız değil aynı zamanda görevimizdir.

A., sonraki çalışmaları sırasında Troçkist oldu. Kadın yoldaş H.'nin onunla aynı görüşte olmadığına, özelikle de Sovyetler Birliği'yle ilgili değerlendirmelerinde onunla keskin bir şekilde ayrı düştüğüne kefil olabilirim.

Bana kalırsa H. ile A. arasında dostluktan öte bir bağ vardı. Yoldaş Sch.'nin raporuna göre, o malum akşam ayrılırken birbirlerine sarıldılar.

Bu konuda bir bilgim yok.

Sorumu yanıtla: Kadında yarı Troçkist, Troçkist ya da muhalif akımlar hissediliyor muydu?

Hayır, o günlerde değil.

O günlerde değil, ne demek? Mutlak doğru söylediğin hissini taşımıyorum. Bu işin arkasında daha ne var? Yoldaş H., karısı yoldaş H.'nin olayı hakkında neden kendiliğinden konuşmuyor? Onu neden ancak arada sorular sorarak konuşturabiliyoruz?

Kadının parti içinde herhangi bir muhalifliği söz konusu değildi.

Kritik durumlarda gerekeni yapacağımızı umarım bütün yoldaşlar kavramıştır. Almanya'daki yoldaşlarımıza işkence eden ve casuslarını buraya yollayan eşkıyaya imhayla karşılık vermeliyiz. O alçak A., o karşıdevrimci, yoldaş Stalin'e ateş etmeyi ya becerseydi? Yoldaşlar, mesele şudur: Ya barış ya savaş.

Her yaz eylüle kadar kır evini paylaştıkları anaç tavırlı arkadaşı O., sorguda tutuklu genç şair D.'nin suçlu olduğundan ikisinin de kuşku duyduklarını kendine mi saklar yoksa itiraf mı ederdi? Troçkist faaliyetleri nedeniyle bir süre önce tutuklanıp kurşuna dizilen yazar V.'nin artık terzilik yaparak geçinen karısı, prova için odasına geldiğinde o tuvaletteyken evraklarını karıştırmış olabilir miydi? Onun ve kocasının Moskova'da yaşamaya başladıkları günlerde edebiyat üzerine pek çok keyifli sohbetler yaptıkları R., neden kocasının tutuklanmasından tam bir hafta önce görev yeri değiştirilip Volga Alman Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne gönde-

rilmişti? Temmuz ayında *Deutsche Zentralzeitung*[1] için kaleme aldığı kitap eleştirisinin son cümlesinin çıkarılmasından ve böylece bıyıklı K.'nin kitabıyla ilgili bildirmiş olduğu olumsuz görüşün tamamen aksi bir yorumun ortaya çıkmasından kim sorumluydu? Bu, onun şansı mı yoksa şanssızlığı mıydı? İlk yıllarda bazen iskambil oynadıkları arkadaşlarıyla epeydir görüşmüyor, edebiyat çalışma grupları iki yıl önce dağıldı, partiden Alman arkadaşlarla yaptıkları toplantılar bile düzenlenmiyor artık. Çocuk sahibi olamadığı için eskiden kadının evine gelip ağlayan arkadaşı C., geçenlerde Crasni Mak Kafe'nin önünden geçerken onu, *tutuklu H.'nin karısını*, camın arkasında otururken görmüş ama başıyla bile selam vermemişti.

O ne yapmıştı peki?

Kocasının tutuklanmadan önce yazdığı son oyunun provaları, sekiz oyuncudan beşinin birkaç gün içinde tutuklanması nedeniyle belirsiz bir tarihe ertelenmişti. Bu oyunculardan birinin karısı, yoldaş Fr., bir gün önce kafede otururken elinden tutuğu dokuz yaşındaki oğlu Sascha'yla birlikte yanına gelmiş, onu oğluyla birlikte hiç değilse bir gece evinde misafir etmesi için yalvarmıştı. O da, yapamam, diye karşılık vermişti kadına. Kadın tek söz söylemeden dönmüş ve oğlunun elini bırakmadan çıkıp gitmişti. Yapamam. Kocası henüz birkaç hafta önce Sascha'ya prova aralarında kâğıttan uçaklar yapmıştı. Mayakovski'den şunu öğrenmesinin üstünden bir asır geçmişti sanki: *On sekiz yaşında olmak yetmez.*

Faşistlerin keyfiliğiyle ve insanları hiçe saymasıyla mücadele ederken hepsi yaşamlarını tehlikeye atmıştı,

1. Sosyalist Enternasyonal tarafından Moskova'da yayımlanan Almanca gazete. (Ç.N.)

faşizmin ta kendisi olan ölümle savaşmış ve birçoğu bu uğurda canından olmuştu. Ancak öte yandan kadının hâlâ inandığı gibi genç ve güzel Sovyetler Birliği yaşamın kendisiydi, burada ölümün bir önemi olamazdı. İçlerinden, keyfiliğe karşı savaşanlardan bir kişi bile keyfi bir davranış yüzünden yaşamını yitirirse, o zaman onun ölümü kesinlikle boşuna olurdu ve burada olan hiçbir şey –dışarıdan bakıldığında öyle görünse bile– artık yaşam diye anılmayı hak etmezdi.

Ama yarınların ülkesinde ölüm hâlâ, bilinmeyen bir günahın bedelinin ödendiği bir geçer akçeyse, yani burada bile adına ticaret, iş ve sahtekârlık denilen insanlar arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaya yetmemişse, burada bile eski dünyanın sıradan bir alışverişinde olduğu gibi insanlığın lanet olası o iki yüzü varsa ve bu aşılamıyorsa, o zaman onların katkısı olmadan alışveriş çoktan gerçekleşti ve kadın ve kocası dahil bütün yoldaşlar çoktan ele verildi ve satıldı demekti ve tanımadıkları bir alıcı uzaklaşırken arkasından alım bedelini atıyorlardı şimdi, bu bedelse bizzat onlardan oluşuyordu ve üstelik bir değil, iki ya da üç değil, onlarca, yüzlerce ve binlerceydi belki.

Kocasını ondan koparıp alan gizli servis memurlarının aslında hain, *siyasi teyakkuz maskesi altındaki vatan hainleri* olduklarını, muhtemelen bunların en üst kademeye kadar Hitler'in adamları olduklarını umut etmekten başka çaresinin bulunmadığı noktaya mı gelinmişti? Çünkü yalnızca kocası değil, o güne kadar tutuklandıklarını duyduğu herkes uzun zamandır yakın oldukları yoldaşlardı. Şundan neredeyse kuşkusu yok artık: Hitler, gerçekten düşmanlarıysa, orada, Sovyetler Birliği'nde bile böyleyse bu, sadece bu durumda antifaşistlerin iş-

kence görmesi ve öldürülmesinin ötesinde daha iyi bir dünyaya duydukları umut canlı kalabilirdi. Ama yoksa Stalin, iyi bir dünyada daha iyi bir dünya umudunu sonsuza kadar yitirme korkusuyla, her şeyin durma noktasına geleceği korkusuyla, Hitler kılığına girmiş –ki o da Stalin kılığındaydı– hakiki bir ikiyüzlü ve çifte maskeli olarak kendi ajanı kimliğine bürünmüş ve komünist hareketi bir kez daha umutlandırıp ölüme mi sürüklemek istiyordu? Belki hep birlikte asla uyanamayacakları bir kâbus görüyorlardı ve kâbusta Stalin elinde bıçakla çocuklarının odasına dalan iyi baba mıydı?

Ülkemiz büyüyor, gelişiyor
Dinle, canım dinle,
Bizim kalacak sonsuza kadar.
Dinle, canım, dinle.

Yavrum, asker ülkenin başında nöbette,
Uyu, yavrum, uyu,
Kızıl Ordu dışarıda nöbette,
Uyu, canım, uyu.

5

Semaverden çayına sıcak su almak için bir kez daha ortak kullanılan mutfağa gitmek üzere ayağa kalktığında koridorda Hintli yoldaş Al'la karşılaşıyor. Al selam veriyor, ama kadınla sohbete girmiyor o gün. Kocasının tutuklandığını kuşkusuz o da öğrendi. Bir ay önce, Al, Moskova'ya daha yeni gelmişken, kadın ve kocası birlikte yemek pişirirken onunla sohbet etmişlerdi; Al önce ayakta durup

mutfak masasına yaslanmıştı, sonra bir ara masanın kenarına oturup ayaklarını sallandırmış, derken bacaklarını kendine doğru çekmiş ve aşınmış masa üzerinde capcanlı bir Buda gibi bağdaş kurmuştu, bu masada çarlık döneminde Ruslar *pelmeni*[1] açmış, daha sonra Çinli yoldaşlar külde haşlanmış ördek yumurtası ya da Fransızlar sarmısaklı zeytinyağı içinde marine ettikleri et kesmişti. Kadınsa iki yıl önceki VII. Dünya Kongresi dolayısıyla Danimarkalı, Polonyalı ve Amerikalı dostlarına bu masanın üzerinde *Apfelstrudel*[2] hazırlamıştı. Bu kongre muazzam bir sevişme gibi geçmiş, nihayet kendine gelecek olan beşeriyet uğruna verilen mücadelede herkesi birbiriyle kaynaştırmıştı. Karıkoca toplantı dönüşü geceleri yataklarında sıklıkla yeni dünya düzeninin nasıl olacağını konuşmaya devam eder, bunun artık bir düzen sayılıp sayılmayacağını, eski baskı sisteminin yerini alacak sistemi tartışırlardı.

Sonra L. hızla araya girip bana bağırdı. Ben de ona, Kapa çeneni, dedim. Bunun üzerine beni kenara itip gömleğimin üzerinden bana dokunmaya başladı.

M., tırnaklarımı göğsüne geçirdiğimi söylüyor. Ama böyle bir şey olmadığını herkes biliyor. Bugüne kadar kimsenin göğsüne tırnaklarımı geçirmedim, aklımın ucundan bile geçmez.

Sekiz yoldaş ortalıkta geziniyordu. L.'ye, Bana dokunma, dedim. L., Bana dokunma, diye bağırdı. Bunun üzerine bir kez daha, Çek şu ellerini, dedim.

Yoldaş M. ansızın, Çek şu pis ellerini, dedi.

Sonra L. başladı: Bunun bedelini ödeyeceksiniz, parti hücresine ileteceğim.

1. (Rus.) Rus mutfağında mantıyı andıran hamur işi. (Ç.N.)
2. (Alm.) Viyana usulü elmalı turta. (Ç.N.)

Bunun üzerine M., Belki o pis ellerini masumiyetinle yıkarlar o zaman, diye bağırdı.

Yoldaş L., gür sesini devreye soktu: Sizin gibileri ne hale getireceğimi göreceksiniz!

Hayal!

Son üç yıldır kocasıyla birlikte yaşadıkları odanın boşluğuna giriyor yine; Sovyetler Birliği'nde yaptıkları ilk tatil sırasında satın aldıkları işleme güneşle bezeli sarı halı duvarda hâlâ asılı. Evi her sabah güneş doğmadan terk ediyor, kocasından bilgi alabilmek için henüz hava karanlıkken Ljubjanka No. 14 adresindeki gizli servis merkezinin önüne dikiliyor, sonra da Butyrka Hapishanesi'ne gidiyor. Her iki tarafta da gişe pencereleri yüzüne kapanıyor. Pieck'e, Dimitroff'a, Ulbricht'e ve Bredel'e mektuplar yazdı ama sorularına kimse yanıt veremiyor ya da vermek istemiyor: Kocası dönecek mi, yanlışlıkla mı tutuklandı, tehcir mi edilecek ya da kurşuna mı dizilecek? Yoksa çoktan öldürüldü mü? Aklına ansızın, bir gece arkadaşının nişanlısının yanında otururken delikanlının usulca döktüğü gözyaşlarının ayaklarının dibine damlaması geliyor. Kadın şimdi yaşamın ne olduğunu vaktiyle o delikanlının bildiği kadar biliyor. En yakını olan kişinin tutuklanmasıyla birlikte, aslında kendini yaşamı kendine ulaşılmaz oldu.

Sovyetler Birliği vatandaşlığına kabulümü ve bir Sovyet insanı olduğumu kanıtlamama fırsat vermenizi rica ediyorum.

6

Güneş doğmak üzereyken, sabaha karşı dörtte asansörün oturduğu katta durduğunu duymuyor, çünkü çalışma masasında otururken kâğıtların üzerinde uyuyakalmış. Memurlar onu tutuklamak üzere odaya girdiklerinde alnı, *teyakkuz* sözcüğünün üzerine düşmüş. Uzun süredir kapının yanında hazır bekleyen kahverengi küçük bavulunu yanına almaya unutuyor. Binaya yeniden sessizlik hâkim olduğunda bavul hâlâ orada. İçinde şunlar var: Başına büyük bir şapka takmış genç bir kadının fotoğrafı, arkasında Viyana Landstrasser Hauptstrasse' deki bir fotoğrafçının damgası bulunuyor; her sayfası yazılı bir defter, birkaç mektup, bir Avusturya pasaportu, kirlenmiş kırmızı bir el ilanı, Avusturya Komünist Partisi üyelik kimliği, "Steiermark depremi" üzerine bir alıntı, kâğıda sarılı daktilo ile yazılmış bir sayfa, *hala* ekmeği tarifi yazılı küçük bir kâğıt ve en altta pembe ipekten *baştan savma* ve *basit* dikilmiş küçük bir bebek elbisesi.

Uzun zamandır duyduğu seslerin kimlere ait olduğunu sonunda öğreniyor, eksi altmış üç derecede yeniden buluşuyor onlarla. Böylesi şiddetli bir soğukta bedensiz olmak öyle iyi geliyor ki. Dünyanın öbür ucunu bile aşıp geldikleri bu yerde geceleri cevheri cüruftan temizliyorlar, kalitesiz maden yakılıyor, Aziz Stephan Katedrali'nden daha yüksek alevler göğe tırmanıyor, ufuk kadar alacalı bir renk cümbüşü beliriyor, bu alazdan fıskiyeler, kadının hayatında gördüğü her şeyden daha muazzam, bu adsız yerin ortasında yakılan cüruf harikulade, her şeyden mükemmel.

Yaşayanlar, gündüzleri cevherli kili çapalıyor, vagonlarla taşıyor ve geceleri bu ateşi yakıyor. Ölülerse, yaşar-

ken korktukları, inandıkları, öfkelendikleri, aldırmadıkları ya da sevdikleri için bir zamanlar söyledikleri bütün cümleleri bu ateşte yakıyor. Bir zamanlar, *burada yoğun diyaloglar esnasında birbirimizi gerçek anlamda tanıyor, esaslı bir şekilde görüyoruz*, dediğini çok iyi anımsadığı kişiye, neden buradasın, diye soruyor kadın. Susamıştım, diyor adam, bu yüzden kaynatılmamış sudan içtim ve tifodan öldüm. Bir zamanlar birinden çöp yazarı diye söz ettiğini bildiği kişiye, ya sen neden buradasın, diye soruyor. Donarak öldüm. Sen peki? *Ya gören olursa*. Açlıktan öldüm. Cümlelerden biri göğe doğru uçuyor ve ağırlığı, bir zamanlar onu söylemiş olandan artık ne eksik ne fazla. Ya sen? Ben çıldırdım, ancak ölümle aklım başıma geldi, diyor ve gülüyor ve gülmesinin burada, bozkırdan yaklaşık iki yüz elli metre yüksekte kaba bir tutarlılığı var. Ben, diyor bir avuç havadan başka bir şey olmayan bir başkası, yürüyemeyecek kadar dermansız olduğum için bir yere dayandığımı anımsıyorum, önümden geçen biri o zamanlar henüz sahip olduğum gözlerimin içine baktı. Bir kadın sesinin, Ben şükrediyorum, dediğini duyuyor kadın, kulakları olmadan duyuyor, nasıl ki gözleri olmadan da görüyorsa, şükrediyorum, dediğini duyuyor sesin, gözler gidince ağlamam da sonunda durduğu için şükrediyorum, çünkü tutuklandığımda kendi çocuğum beni reddetti, bana *vatan haini*, dedi, bunun üzerine gömleğimi yırtıp bir ip hazırladım ve kendimi kapı sürgüsüne astım.

Burada yoğun diyaloglar esnasında birbirimizi esaslı bir şekilde görüyoruz.

Bir ruhun amaçsızca dolaşırken yarattığı hava akımının gücü bir gün incelenmelidir belki. Belki burada, bu çölün ortasında da günün birinde çiçekler yetişir, hatta belki laleler, belki günün birinde sayısız kelebeklerin varlığı, şimdi, eksi altmış üç derecede her türlü kelebe-

ğin yokluğu kadar gerçek olur. Kadının şimdi diğer ölüler gibi başka zamanları beklemek için sonsuz zamanı var. Ama tesadüfen bir bedene sahip oldukları zaman dışında başka zamanları olmayan yaşayanlar için parlak olan tek şey, burada geceleri ölülerle birlikte görebildikleri alevler.

7

Henüz hayatta oldukları önceki yaz diğer kadınlarla birlikte kampın dışında geniş çukurlar kazmaya zorlamışlardı onları, kışın toprak donduğunda gömülecekleri yerlerin hazır olması gerekiyordu. Kendilerine, arkadaşlarına, hatta düşmanlarına ve umursamadıkları kadınlara da yedek mezarlar kazmışlardı.

1941 yazında bir gün kazmasını belli bir noktada toprağa vurdu ve kendi mezarını kazmaya başladı; sonsuz yeryüzünün tam da bu noktasının, sonsuz kış boyunca evi olmak üzere tayin edildiğini tabii bilmiyordu. Kadının bir yaz günü kırk derece sıcağın altında kazmasını kupkuru kumlara vurduğu; otların, küçük böceklerin ve tozların uçuştuğu, toprağın en diplerde bile kuru olduğu bu adsız yeri insanlar 45,61404 derece kuzey enlemi ve 70,75195 derece doğu boylamı diye tanımlayacaktı sadece.

Meskenlerin ne güzel Bay Sabaoth.

1941 kışında bir gece herkes uyurken görevli, ölmüş kadının soğumuş sağ bacağını uyuyan bir kadının sıcak bacağının altından çekiyor, cansız bedeni sürükleyerek barakadan çıkarıp karşıdaki ceset barakasına götürüyor.

Orada hâkim olan soğukta, böyle bir bedenin kemikleri kaplayan etlerle birlikte donmuş bir iskelete dönüşmesi iki gün bile sürmüyor.

Uzun yıllar önce biri bir söz söyledi, diğeri başka bir söz, sözcükler havayı harekete geçirdi, sözcükler mürekkeple kâğıda yazıldı, dosyalandı, hava havayla, mürekkep mürekkeple hesaplandı. Havadan oluşan sözcüklerle mürekkepten oluşan sözcüklerin gerçek bir nesneye dönüştüğü, bir torba un, isyan eden bir kalabalık kadar gerçek olduğu, aynı şekilde kadın yoldaş H.'nin 1941 kışında donan kemiklerinin bir çukurun içine kayarken çıkardığı ses kadar gerçek olduğu sınırın görülebilir olmaması çok yazık; bu ses, birinin tahta domino taşlarını kutusunun içine atmasını anımsatıyor. Çünkü hava yeterince soğuksa, bir zamanlar et ve kan olan şeyden tahta sesi çıkıyor.

İNTERMEZZO

Karısıyla aralarında konuşurken, kadın yoldaş H.'den her seferinde *ince dudaklı isterik* diye söz etmiş olan yoldaş Ö., yoldaş H.'nin kadro dosyasını[1] çalışma masasının üzerindeki sağ değil sol taraftaki yığının üzerine bırakıyor.

Sol taraftaki yığını yoldaş B.'ye sevk ediyor.

Yoldaş B., dosyayı açınca yıllar önce yoldaş H. ve karısını kır evlerinde bir gün ziyaret ettiğini, kadının çok leziz bir *Apfelstrudel* pişirdiğini anımsıyor. Gelgelelim *Apfelstrudel*, karşıdevrimci birini koruması için bir neden değil. Bu yüzden dosyayı sağ değil, sol taraftaki yığının üzerine bırakıyor.

Sol taraftaki yığını yoldaş S.'ye sevk ediyor.

Yoldaş S., düşünüyor: Kadın yoldaş H., tutuklanması durumunda kendini kurtarmak için onun hakkında olumsuz açıklamalar yapar mı? Kadına kendisini zor durumda bırakabilecek bir şeyler söylemiş miydi acaba eskiden? Aklına bu yönde hiçbir şey gelmeyince kadının dosyasını masasının üzerindeki sağ değil sol yığının üzerine bırakıyor.

1. Eski Doğu Almanya'da her çalışan için tutulan hal ve gidiş dosyası. İlgili kişinin resmî ve özel hizmetlerini, iyi ve kötü davranışlarını içerirdi. (Ç.N.)

Sol taraftaki yığını yoldaş L.'ye sevk ediyor.

Yoldaş L., kadın yoldaş H.'nin kadro dosyasında bulunan özgeçmişini, tutuklu H.'nin kadının kocası olduğunun anlaşıldığı noktaya kadar okuyor. Şu H., bir tartışma sırasında, *Sende göt yok*, demişti ona açıkça. Bu yüzden şahsen tanımadığı kadın yoldaş H.'nin özgeçmişini bir an bile duraksamadan yeniden kadro dosyasına koyuyor, dosyayı kapatıyor ve masasının üzerindeki sağ değil, sol taraftaki yığının üzerine bırakıyor.

Sol taraftaki yığını yoldaş F.'ye sevk ediyor.

Yoldaş F., kadın yoldaş H.'yi ve tutuklu kocasını iyi tanıyor. Bu çiftin iddia edildiği gibi Troçkist casusları olduğuna hiç ihtimal vermiyor. Masasının sağ tarafında yer alan yığında beş yakın dostunun kadro dosyaları var, bu kişilere aracılık yapıp doğrudan Stalin'le görüşmek istiyor. Beş kişiden fazlasının bir anlamı yok, bunu biliyor.

Ayağa kalkıp raftan bir votka şişesi alıyor. Küçük bir kadehi ağzına kadar dolduruyor, dudaklarına götürüp tek yudumda boşaltırken, yazarlar derneğinde yapılan son müzakerelerden birinde *ağır alkolik* diye adlandırıldığı aklına geliyor.

Çalışma masasına dönüyor ve kadın yoldaş H.'nin kadro dosyasını sol tarafa koyuyor. Sol tarafta duran dosyaların hepsini daha sonra Sovyet yoldaş Şu.'ya sevk ediyor.

Sovyet yoldaş Şu., 00439 ve 00485 No.'lu NKVD emirleri ve ulusal tutuklama kotalarıyla ilgili diğer emirler gereği o ay içinde, Ekim 1938'de ellişer Alman, Polonyalı, Koreli, Yunan ve İranlı tutuklamakla yükümlü. Listeleri hazırlarken alfabetik sıraya göre çalışıyor, yani her uyrukta A harfiyle başlıyor.

İranlı kotasında N harfine gelmiş.

Yunanda S harfine.

Korelide L harfine.

Polonyalıda D harfine.

Almanda F harfine.

Listeyi düzenlerken ufak bir hata yapıp adları karıştırıyor, yani kadın yoldaş H.'nin Sovyetler Birliği'ne giriş yaparken kullandığı adı gerçek adıyla karıştırıyor. Kadının dört yıl önce Sovyetler Birliği'ne giriş yaparken kullandığı sahte Alman pasaportundaki adı Lisa Fahrenwald, kısaltması F.

Listenin en altında yer alması kadının şansı oluyor, böylece her kotanın ilk on adının aksine 1. kategoriye girmiyor. Çünkü 1. kategori için karar şöyle: *Kurşuna dizilmek suretiyle infaz.*

2. kategori, yani her listede geriye kalan kırk kişi içinse –ki yanlışlıkla Lisa Fahrenwald adıyla kayıtlara geçen H. de bunların arasında– karar şöyle: *Sekiz ila on yıl kamp cezası.*

Ama her şey çok farklı da gelişebilirdi.

Karısıyla aralarında konuşurken, kadın yoldaş H.'den her seferinde *ince dudaklı isterik kadın* diye söz etmiş olan yoldaş Ö., gerçi kadının özgeçmişini her durumda sağ değil sol taraftaki yığına koyardı ve sol taraftaki yığını yoldaş B.'ye sevk ederdi.

Ama yoldaş B., örneğin yoldaş H.'nin yalnızca o çok leziz *Apfelstrudel*'ini anımsamakla kalmayıp yoldaş H.'nin aynı zamanda olası bir sorguda onu, yoldaş B.'yi kır evine yaptığı ziyaret nedeniyle mutlaka ahbabı, hatta dostu olarak tanımlayacağını düşünseydi, kadının dosyasını herhalde sağ taraftaki yığına koymayı yeğlerdi.

Ama aklına bu düşünce gelmemiş olsaydı, H.'nin dosyasının yeri yine sol taraftaki yığın olurdu, o zaman da dosyayı sevk ettiği yoldaş S., geçen mart ayında parti grubunun Buharin'in yargılanmasını görüştüğü toplantının ardından yoldaş H. ve karısıyla ayakta sohbet eder-

ken kendisinin coşkuya kapılıp bir siyasi fıkra anlattığını anımsardı belki.

Üç tutuklu hücrede oturmuş sohbet ediyor.

Neden buradasın?

Buharin'ciydim.

Ya sen neden buradasın?

Buharin karşıtıydım.

Peki sen?

Ben Buharin'im.

Üçü de gülmüştü. Ama kadın yoldaş H. –hâlâ yoldaş mıydı gerçekten– bir sorgu sırasında onun bu fıkrayı anlattığını anımsarsa, bu onun kuşkusuz felaketi olurdu. Bu durumda yoldaş S. seçimini sol değil, sağ taraftaki yığından yana yapardı.

Ama belleğinin ona oyun oynaması durumunda H. dosyası sol yığına gider ve yoldaş L.'ye sevk edilirdi.

Yoldaş L., dosyayı incelerken belki H.'nin göz alıcı kızıl saçlarını toplantılarda çoğu zaman uzaktan hayranlıkla izlediği, ama kimsenin ona tanıştırmadığı kadın olup olmadığını düşünürdü, kim bilir. O sırada kolunda yeni dosyalarla odasına giren sekreterine H.'nin kim olduğunu bilip bilmediğini laf arasında sorardı, sekreteri de, kızıl saçlı bir Yahudi, derdi. Yoldaş L. bunun üzerine sekreteri odadan çıktıktan sonra H.'nin özgeçmişini sağ taraftaki yığının üzerine koyardı.

Oysa belli ki bu kadın, ona bir seferinde herkesin önünde, *Sende göt yok*, diyen yoldaş H.'nin karısıydı.

Ama bildiği kadarıyla H. tutukluydu.

Yoldaş L. sonra, başka dosyaları düzenlemeye geçmeden önce, kaymak tenli *kızıl saçlı Yahudi*'nin bacaklarının arasını bir an hayal etmeye çalışırdı ve alt kıllarının da kızıl mı, yoksa sarı mı olduğunu düşünürdü.

Ama yoldaş L. tam H.'nin kadro dosyasını elinde tuttuğu sırada sekreteri odasına girmiş olmasaydı, dosya

büyük bir olasılıkla yoldaş L.'nin sol tarafındaki yığını boylar ve yoldaş F.'ye sevk edilirdi.

Yoldaş F., yoldaş H.'yi ve tutuklu kocasını çok iyi tanıyor. Bu çiftin iddia edildiği gibi Troçkist casusları olduğuna hiç ihtimal vermiyor. Masasının sağ tarafında yer alan yığında beş yakın dostunun kadro dosyaları var, bunlara aracılık yapıp doğrudan Stalin'le görüşmek istiyor. Beş kişiden fazlasının bir anlamı yok, bunu biliyor.

Belki ayağa kalkıp raftan bir votka şişesi alıyor. Küçük bir kadehi ağzına kadar dolduruyor, dudaklarına götürüp tek yudumda boşaltırken, yazarlar derneğinde yapılan son müzakerelerden birinde *ağır alkolik* diye adlandırıldığı aklına geliyor.

Belki çalışma masasına dönüyor ve dostlarının dosyalarını şimdi bir kez daha karıştırıyor, aralarından birini alıp öteki tarafa, sola, H.'nin dosyasını ise sağa geçiriyor.

Sol tarafta duran dosyaların hepsini daha sonra Sovyet yoldaş Şu.'ya sevk ediyor.

Ya öyle yapmadıysa? H.'nin dosyasını beş arkadaşından birininkiyle değiştirmeden yoldaş Şu.'ya sevk ettiyse?

Bu durumda da yoldaş Şu. H.'nin dosyasını dikkatle incelediğinde, adı F. olarak kısaltılan Lisa Fahrenwald'in gerçekte yoldaş H. olduğunu görebilirdi, görmesi gerekirdi, böylece kadın o gün Alman yoldaşlar kotasına girmezdi, ne 1. ne de 2. kategoride yer alırdı.

Bir hafta sonra, H ile M arasındaki harflerin tutuklanma sırası geldiğinde, H. farklı bir şey yapıp geceyi eski arkadaşı O.'nun evinde geçirirdi, iki kadın bir gün önce Krasni Mak Kafe'de karşılaşmış ve H. ancak çok eski bir arkadaşa açılabilecek kadar içini açıp yalnızlık çektiğini anlatmış olurdu.

H. tutuklandığından beri kendimi hayatım boyunca olmadığım kadar yalnız hissediyorum, derdi arkadaşına. O. bunun üzerine ona sarılır, onu kafeden çıkarırdı, bir-

likte Arbat Caddesi'nden yürüyerek aşağı doğru iner, O.'nun odasının bulunduğu binaya gelirlerdi. H., gecenin bir vakti arkadaşına dokuz yaşındaki Sascha'yı ve kâğıttan uçakları anlatır, sonra ağlamaya başlardı. Bunun üzerine O., küçük odanın bir köşesine bir yer yatağı serer ve arkadaşının o gece gitmesine izin vermezdi.

Bu yüzden, sıranın H harfine geldiği o gece NKVD memurları onu evinde bulamazdı ve böylece melese hallolurdu, çünkü bir sonraki hafta sıra N harfine, örneğin Neuwiedner'e gelirdi, böylelikle yoldaş H.'nin Sovyet vatandaşlığı başvurusu kabul edilirdi ve kadın, yoldaş Şu.'nun sorumluluk alanından tamamen çıkardı.

Gizli servis şefi Yezhov'un 1938'de tutuklanmasıyla birlikte kota sistemiyle tutuklanma dönemi kapanmış olurdu, gelgelelim Yezhov yönetiminde tutuklananlar bir daha ortaya çıkmazdı. Yoldaş H., kocasının nasıl ve nerede olduğuna ilişkin daha çok mektup yazar ancak hiçbirine yanıt almazdı. Onun akıbetini öğrenmek için defalarca girişimde bulunur, memurların gişe pencerelerini yüzüne öfkeyle kapatmasına defalarca tanık olurdu. Yanıt arayan başka insanlar ondan daha şanslı olur ve bu gişe pencerelerinden kocalarının ya da oğullarının başka bir hapishanede bulunduğunu ya da sürgüne gönderildiğini öğrenir, ancak oralarda donarak ya da açlıktan öleceklerini bilirlerdi. Bunun üzerine bu insanlar bağırırlar ya da yalvarmaya başlardı, bazıları ise için için ağlar ya da ağızlarını bıçak açmazdı.

Kadının geçimini nasıl sağlayacağına gelince, vaktiyle tutuklanan V.'nin karısı gibi terzilik yapamazdı, bu konularda son derece yeteneksizdi, elinden çıkan işler *baştan savma* ve *basit*ti. Moskova'daki Liebknecht Alman Okulu'na da öğretmenlik için başvuramazdı artık, çünkü neredeyse bütün öğretmenlerin tutuklanması

üzerine okul altı ay önce kapatılmıştı. Marx-Engels Enstitüsü'nde, Radyo Moskova'da, Sovyetler Birliği'nde Almanca kitap yayımlayan yayınevinde, *Deutsche Zentralzeitung*'da – kısacası her yerde tutuklu H.'nin karısı olduğu biliniyordu.

Ama bir fahişe kesinlikle değildi.

Yoksa?

İki çift ayakkabı karşılığında? Bir litre kaymak? On beş patates ya da iki yüz elli gram yağ?

Saygıdeğer yoldaş Dimitroff, lütfen bana yardım edin. Bana iş verin. Mahvolmama izin vermeyin.

Bedeninin ölmemesi uğruna, bu bedeni ve bedenindeki delikleri bir ya da yarım saatliğine satması gerçekten çok mu kötü olurdu?

Internationale Literatur dergisinde Sovyet şiirlerini tercüme etmesi için son anda işe alınmasını kime borçlu olduğunu hiçbir zaman öğrenemeyecekti.

Bir şiir, bir dilden diğerine çevrilirken nerede olurdu? Kadın sadece sözcüklerin ıssız ülkesinde geçirdiği o birkaç saatte sevdiği adamı ve kendi felaketini unutup başka şeyler düşünürdü.

Karın tokluğuna çeviri yapardı, ne de olsa savaşı Almanlar çıkarmıştı, kocası artık dönmezdi, o da bütçesine katkı sağlamak için bazen sağda solda cam silerdi, Almanlar Saldırmazlık Paktı'na karşın Sovyetler Birliği'ne saldırırdı, kocası hâlâ dönmemiş olurdu, Almanlar Kiev'i bombalardı, kadın da kocasını bekler dururdu; Dimitroff, yasadışı radyo istasyonu Institut 101 için haber yazmasını teklif ederdi; Moskova'ya hava saldırıları, kadın da radyoya haber yazardı, Moskova kontrplaklarla ve boyayla kendini maskeler, Almanlar için görünmez kılardı, kadın Almanca konuşuyordu, Moskova sanki artık nehir değilmiş gibi kontrplaklarla örtülmüştü, Kremlin duvarları apartmanmış gibi boyanmıştı, yaldızlı kubbe-

leri ansızın yeşil olmuştu, geceleri hava bombardımanlarında sığınak olarak metro istasyonları, kadın 1941 Ekim'ine kadar beklerdi, sonra radyoda şiirlerini bildiği ve takdir ettiği biriyle tanışırdı.

Çok memnun oldum.

Güzel Rusça konuşuyorsunuz.

Yani bilmem ki.

Kesinlikle öyle.

Sovyet şaire sanki –kadına öyle gelmişti– bedenini sunmuştu, adam da, ikisi, sonra, ah bütün delikler, nasıl? ve o sırada kocasını, ama bütün bunlar mümkün değil, olmaz, bu yüzden şafak sökmeden, adam henüz, Moskova'ya hava saldırıları sürüyor; doktor, Böbrek enfeksiyonu, derdi, kadın acilen Ufa'ya kaçıyor, Kursk İstasyonu, dört bavul, savaş. Orada, Urallar'da böbrek enfeksiyonu değil altı aylık hamile olduğunu öğrenirdi, Moskova direniyor, Sovyet şair bu arada Taşkent'te, evet, öyle, çocuk erkek, şaire söylemeye asla fırsat olmadı, asla mektup yazmadı, bir daha görmedi, yoldaş O.'dan bebeğe beşik, haber yazmaya devam, yakıp yıkma taktiği, Almanlara Almanca, adama söyleme fırsatı hiç olmadı, asla yazmadı, adam da gelmedi. Kocası H. peki? Alman faşistlere karşı yazı, düşmana fırsat tanımak yok, kişisel yazgını fazla önemseme, bebeği bir buçuk yıl emzirdi, başkaları açlıktan öldü, H.'yi sonsuza dek mi yitirdi? Buna rağmen hareket, müthiş başarı, doğru dava uğruna yapılan fedakârlık ne kadar büyükse, dava o oranda doğru olmalıdır. Ağlayan çocuk aslında onun sevgili H.'sinden olmalıydı. İyi bir makale, çok önemli, antifaşizm ve savaş, gerçekten iyi bir program, sevgili H.'sini gerçekten sonsuza dek mi yitirdi? Çocuğa Rus bakıcı; Alman faşistlerin kalplerine nasıl girilir, kuşatma, Stalingrad direniyor, girdikten sonra da kalpleri bedenlerinde nasıl ters döndürülür? Çocuk üç yaşına geldiğinde Alman'dan ziyade Rus çocu-

ğu. Sonunda savaş bitiyor ve dört bavulla Moskova'ya dönüş. Sevgili H. hâlâ kayıp, muhtemelen sonsuza kadar. Uzaklardaki şair herhalde şiirlerini yazmaya devam ediyor, Rusça. Çocuk dünyanın sonunun nerede olduğunu Rusça sorardı. Yoldaşların daveti üzerine Berlin'e, evet neden olmasın, annesine yazdığı mektuplar, *Doğuya tahliye edildi* damgasıyla çok zaman önce geri döndü, yani Viyana'da bir ailesi kalmadı, belki de hiçbir yerde. Büyük olasılıkla. O halde Belarus Garı, Berlin. Kültür işleri, gelişme. Babasının ya da gerçek babasının kim olduğunu açıklamak için çocuk çok küçük, üstelik bu baba ona çocuğundan söz edemeyeceği kadar çok uzakta, hem zaten, ayrıca hiç mektup yazmadı, hiç sesi çıkmadı. Yeni bir başlangıç. Enkaz. *Sisyphos* bavuldan çıkarılıyor, sonunda basıldı.

Arkadaşlarımı görmek istiyorum!

Kim ki arkadaşların?

Kurtlar, tilkiler, hayaletler!

Sovyet şair bari hâlâ Taşkent'te mi? Ya da başka bir yerde? H.'den bir daha hiç haber gelmedi. Sosyalist Birlik Partisi. Söylemeye ve yazmaya fırsat yok, zaten çocuk henüz anlamıyor. İlk tiyatro oyunu, büyük başarı, kocası saygıdeğer yoldaş H. yaşıyordu belki de?

Bir gün öldüğümde oyuncağım hâlâ burada olacak.

Çocuk bütün bunlardan esirgensin.

Baban Harkov yakınlarında şehit oldu.

Mesela.

Kurtlar, tilkiler, hayaletler.

O kadar.

IV. KİTAP

1

Yoldaş H., altmışıncı yaşını doldurmak üzereyken bizden sonsuza kadar ayrıldı.

Delikanlı çelenklerden birine işaret ediyor.

Yaşamı boyunca bütün emeklerini işçi sınıfının ve partisinin hizmetine sundu. Onunla birlikte proleter devrimci sanatın ön saflarda mücadele veren örnek bir savaşçısını yitirmiş olduk.

Bandın üzerine basılmasını istediği metni yazıyor: *Anneme.*

Yazı siyah mı, altın yaldızlı mı olsun?

Siyah.

Avusturyalı bir memurun kızı olarak Brody'de dünyaya geldi, Viyana'da *büyüdü, 1920'den beri komünist parti üyesiydi. 1933'te Prag üzerinden Moskova'ya göçtü. Orada önce* Internationale Literatur *gazetesinde Sovyet şiirleri çevirerek uluslararası iletişime katkıda bulundu ve Hitler Almanya'sının Sovyetler Birliği'ne düzenlediği kalleşçe saldırıdan hemen sonra Radyo Moskova'nın yasadışı kanalında aktif antifaşist çalışmalarına başladı.*

Delikanlı, peki, iyi madem, mezara gül yaprakları atılsın, diyor.

Sürgünden döndükten sonra Berlin'e yerleşti ve barış

ve sosyalizm için dinmek bilmeyen çalışma hırsıyla burada ilk edebî eserlerini yayımlamaya başladı.

Kaç tane?

Genelde kaç tane olur?

Bir sepet, iki sepet, beş sepet – cemaatin sayısına göre değişir.

Beş olsun o zaman, diyor delikanlı.

O tarihten beri önemli romanlarla, tiyatro oyunlarıyla, öykülerle, röportajlarla ve radyo tiyatrolarıyla Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde kültür ve sanatın gelişmesine çok önemli katkılarda bulundu. Bu büyük sanatçı, çok kişiye nasip olamayacak ölçüde halkımızın dünyanın en haklı davasında bilinçlenmesini sağlamıştır.

2

Düşerken düştüğünü fark ediyor, tırabzanın artık sol eliyle uzanamayacağı kadar uzakta kaldığını da fark ediyor, sağ eliyle zaten tutamaz, sonra aklına ansızın Viyana'daki merdiven tırabzanları geliyor, küpeştenin başındaki kartalı küçük bir kızken kocamanmış gibi algıladığını, merdiven sahanlığının daima kireç ve toz koktuğunu anımsıyor, düşerken sanki anımsamak da düşmeye dairmiş gibi aklına bütün bunlar geliyor. Şimdi ilk kez gerçekten düşmüş bir kız o, ucunda ölüm olmasa kendini tutamayıp gülecek. Yaşamının son anında annesi de onu düşünmüş müydü acaba? Son an mı bu gerçekten? Vaktiyle Batı Berlin Radyosu'ndan Kruşçev'in gizli konuşmasını dinlerken enfarktüs geçirmiş ama kurtulmuştu, yoksa şimdi ayakkabısı ayağından kaydı diye bir anda ölecek

mi? İlk bölüm bir trajedi, ikincisi hep bir fars[1] – Marx'ı sırf şimdi sonunun geldiğini anlamak için mi okumuştu? Son ânın geldiği nereden anlaşılır? Hiçbir zaman olmadığı kadar çok sayıda düşüncenin o anda düşünülebilir olmasından mı? Nasıl bir yutaktır ki bu, açılır ve insanın aklından geçen bütün düşüncelerini içine çeker, diye içinden geçiriyor kadın, peki bu yutak daha önce neredeydi? Bu düşüşle yaşamdan koparsa oğlu ne olacak?

3

Oğlu, annesinin yakıldığı sabah, annesinin çalışırken hep oturduğu masanın koltuğunda iki saat boyunca oturup zamanın geçmesini bekliyor.

Çalışmaları son yıllarda, aralarında yoldaş G. Madalyası, Büyük Anavatan Liyakat Nişanı ve Goethe Ödülü'nün de bulunduğu, ülkemizin sayısız değerli ödül ve nişanıyla taltif edildi.

Çalışma masası koltuğu mavi suni deriyle kaplı ve kendi çevresinde dönebiliyor. Delikanlı çocukken bazen üzerine oturup başı dönünceye kadar dönerdi. Annesininse koltuğun üzerinde döndüğünü hiç sanmıyor.

Güzel olan şeyler ve hakikat yolunda yaptığı çalışmalar, vatanımızın yeniden birleşmesi ve barış uğruna vereceğimiz mücadelede bizler için bir miras ve teşvik olacaktır.

1. Karl Marx'ın *18. Brumaire*'in üçüncü baskısına yazdığı önsöze atfen. Aslı şu şekildedir: "Hegel, dünyadaki tüm büyük tarihsel olguların ve kişilerin deyiş yerindeyse iki kez meydana geldiğini fark etmişti. Şunu eklemeyi unutmuştur: İlk seferinde trajedi, diğerinde fars olarak." Karl Marx, Friedrich Engels; "Der 18. Brumaire des Louis Bonaparte", *Werke*, Cilt 8, Dietz Verlag, Berlin / DDR 1972, s. 115. (Y.N.)

4

Kadın, savaşın sonlarına doğru, *Sevgili annem*, diye yazmıştı annesine, *ben çok iyiyim. Bu arada bir oğlum oldu, şimdi üç yaşında, adı Sascha*. Babasının memur paltosundan kestiği altın sarısı düğmelerin bulunduğu kutuyu annesinin ona, Moskova'ya yollamasının üzerinden kaç yıl geçmişti? Teşekkür bile etmemişti annesine. Annesinin, kocasına dair son anısından da kurtulmak istediğini, sevmek nedir bilmediğini düşünmüştü. Savaşın başlaması ve Ufa'ya taşınmasıyla birlikte Viyana'yla iletişimi sonunda tamamen kopmuştu. Almanların işgal ettiği topraklarda Yahudilerin başına gelenleri ancak savaşın sonlarına doğru radyodaki işi vasıtasıyla öğrendiğinde, annesinin yolladığı paketin 1939'da mı, yoksa 1940'ta mı geldiğini anımsamaya çalışmıştı. *Sevgili annem, ben çok iyiyim. Bu arada bir oğlum oldu, şimdi üç yaşında, adı Sascha*. Mektubu, *Doğuya tahliye edildi*, notuyla geri gelmişti. Aynen geri geldiği haliyle açılmadan ve üzerinde damgalarla çamaşır çekmecesinin örtüsünün altında hâlâ duruyordu. Oğlu bu mektubu şimdi bulacaktı. Artık sırları kalmayacaktı. Oğlunu artık koruyamayacaktı. Kendini de.

5

Hizmetçi kadın öğleye doğru geldiğinde onu merdivenin dibinde buldu. Kaza belki on buçukta ya da daha önce olmuştu, oğlu okulda Goethe'nin "Wilkommen und Abschied" [Hoşgeldin ve Elveda] şiiri üzerine yaz-

dığı kompozisyonu o sırada henüz tamamlamıştı. Delikanlının bütün yaşamını değiştiren an, öncekilerden ve sonrakilerden farklı görünmemişti. Annen herhalde yukarıda üstünü değiştirdi ve çalışma odasına inmek istiyordu, diyor hizmetçi. Bu merdiven bir bela, diyor hizmetçi. Çocuk küçükken, annesi görmeden merdiven küpeştesinden aşağıya kayardı. Yoksa düşer, bacağını, boynunu kırardı yoksa. *Aman, merdivenden düşeyim deme sakın*, derdi annesi her zaman. O tabii ki hiç kaymamıştı merdiven küpeştesinden aşağıya, adım adım, basamak basamak iner ve çıkardı ama merdiven, hizmetçinin dediği gibi bir belaydı işte.

6

Oğlu biraz büyüdüğünde, Senin akrabalarının akıbeti ne oldu, diye sormuştu. Kadın da, Viyana'ya bombardıman saldırıları oldu, demişti. Ama yanıtlaması daha kolay olan nice şeyi henüz sormamıştı çocuk. Örneğin *Apfelstrudel* hazırlarken hangi cins elma kullandığını anlatmak isterdi. Şimdi düşmüştü. Merdivenden yuvarlanıyordu ve merdiven onu evinin zemin katına, çalışma odasına, giriş kapısına, mutfağa götürmüyordu; merdiven onun gibi doğaüstü şeylere inanmayan birini evinin üst katından hiçliğe taşıyordu. Böylesine ani olacağı, mevcutla mevcut olmayan arasındaki sınırın böylesine ani kalkacağı hiç aklına gelmezdi.

Gerçekten mi? diye soruyor kız kardeşi.

Üstelik yaşamın tam orta yerinde, aptal bir merdivende olması.

İlerlemek istiyordun işte, her zamanki gibi.

Yok canım, vücudum ağır, ondan.

Halinin vaktinin yerinde olduğu belli.

Bir daha asla açlığa yenilmem.

Bunu başardın.

Şimdi de dev gibi olduğum için ölüyorum.

Saçmalama.

Bu yüzden yılda bir kez rehabilitasyon merkezine yatıyorum.

Açlık seni yenmesin diye mi?

Bir seferinde on iki kilo vermiştim.

Müthiş.

Ya şimdi?

7

Hizmetçi kadın, annesini almaya gelen adamların çok özenli davranmalarını sağladığını söylüyor. Bir bacağı küpeşteye sıkışmıştı, baş aşağı yatıyordu, ama bunu daha ayrıntılı anlatmak istemiyordu. Delikanlı okula giderken bir annesi vardı. Okula giderken annesi sırtında sabahlığıyla bahçe kapısına kadar arkasından koşmuştu. Hava sıcaklığının on dereceyi geçmediği ya da on derecenin altında olduğu her gün yaptığı gibi. Çocuğun boyu şimdi okula ilk başladığı güne kıyasla iki misli oldu neredeyse, ama annesi hâlâ elinde bereyle bahçe kapısına kadar arkasından koşuyor: *Oğlum, bereni tak.* O güne kadar koştu. Viraja geldiğinde annesi onu artık göremediği için beresini hemen çıkarıyordu. Hiç üşümezdi ama annesini inandıramıyordu. Hizmetçi kadın eve gitmek istediğini söylüyor, tüm bu olanlardan çok sarsılmış, ama delikanlı ne zaman ihtiyaç duyarsa arayabilirmiş, nerede oturdu-

ğunu biliyormuş zaten. Eve gitmek. Delikanlı başını sallıyor ve kadının arkasından kapıyı kapıyor.

Bundan sonra bu merdiveni nasıl çıkar artık? Basamakları kaplayan merdiven halısının bir yeri aşınmış, o nokta mı acaba? Yoksa önceden de mi öyleydi? Annesi kaydı mı, yoksa tökezledi mi? Artık soluk almayı bıraktığı o an başı hangi basamakta yatıyordu? Delikanlı, annesinin yaşadığı son an hakkında her şeyi bilse bile, onun şimdi ölmüş olmasının ne demek olduğunu anlayamaz. *Yoldaş G. Madalyası, Büyük Anavatan Altın Liyakat Nişanı, Goethe Ödülü ve ülkemizin daha pek çok değerli ödülünün sahibi, dün ani ve beklenmedik bir şekilde hayata gözlerini yumdu. Kendini işçi sınıfının davasına adayan, yürekli antifaşist yoldaş H.'nin anısını sonsuza dek saygıyla muhafaza edeceğiz.*

8

Kadın düşüyor ve düşerken, bu kazanın sonunda gerçekten boynum mu kırılacak, diye soruyor kendine.

Biliyor musun, Kastanienalle-Schönhauser tramvay durağıyla ilgili dilekçeme hâlâ bir yanıt alamadım.

Mutlaka haber gelecektir, diyor kocası ve yüzüne düşen saç tutamını geriye doğru itiyor.

Durak biraz öne alınırsa trafik her gün o noktada tıkanmaz.

Kadın düşüyor ve düşerken düştüğü için utanç duyuyor.

Aman canım, herkesin başına gelebilir.

Landsberg Huzurevi'ndeki koşullarla ilgili olarak da

yazdım. Oraya yeni personel almaları gerekiyor, yaşlıların durumu berbatmış, biri anlattı.

Çok doğru yapmışsın.

Finlandiya'ya götüren Intourist seyahat şirketinden de söz ettim, organizasyonları kötü.

Finlandiya güzel mi?

Elbette. Düşünsene, Halka Açık Karbüratör ve Filtre Fabrikaları'ndan doğrudan yedek parça sipariş edemiyorsun.

Hadi ya.

Bunun değişmesi lazım.

Kesinlikle.

Her şeyin olması gerektiği gibi olması için henüz yapılacak çok işin olduğu dünyadan düşerek ayrılıyor şimdi. Onun olan ama henüz emekleme aşamasındaki bu devletle o gittikten sonra kim ilgilenecek?

9

Delikanlı, annesinin görünmeyen bedeninin üstünden, daha doğrusu içinden geçerek merdiveni yine de çıkıyor şimdi. Bundan sonra her merdiven çıkışında annesinin görünmeyen bedeninin üstünden ve de içinden geçecek. Aslında annesi saf değiştirdi sadece. Ama safların nerede olduğunu o bilmiyor. Zaman ve sonsuzluk. İnsan sonsuzluğa adım atamaz ki. Sadece düşerek ulaşılıyor oraya. Düşmenin kendisi peki?

Annesinin bahçe kapısında vedalaşırken sırtında olan sabahlık şimdi banyoda asılı, annesinin giyinirken her zaman astığı kancada. Giyinirken asmış olduğu kancada. Nedenini kendi de bilmeden elini sabahlığın cebi-

ne sokuyor, içinde kullanılmış bir kâğıt mendil var. Mendil, annesinin düşerek içinden çıktığı şimdiki zamanda hâlâ. *Seni bir daha harabelere tırmanırken yakalarsam!* Oğlu olmasa şu dünyada yapayalnız olurdu! Şimdi tersi oldu. Delikanlı, görünmeyen annesinin içinden geçerek merdiveni iniyor.

Sosyalist yapıyı hiçbir yazar, yaşamı önceki gün trajik bir şekilde ansızın son bulan büyük yazar H. kadar anlaşılır bir dille betimleyememiştir.

Aslında her şey hâlâ eskisi gibi. Misafir salonundaki masanın üzerinde duran çiçek buketi henüz çok canlı. Delikanlı kanepeye oturuyor, burada daha önce eğitim bakanı ve annesinin yakın arkadaşı olan başkanın kızı oturmuştu, aynı şekilde balıkları işleyen Sassnitz Kombinası marul alayı yöneticisi kadın da oturmuştu (marul alayı onurlandırmak amacıyla annesinin adını taşıyor); en başından beri aktivist olan Adolf Hennecke de oturmuştu, evi iki bina ötedeydi; sekiz yaşındaki Pioniere[1] bu kanepede ünlü annesinin karşısına oturmuş, nasıl yazar olunduğunu sormuştu; romatizma hastası bir kadın tam şu an delikanlının oturduğu yerde oturup Soçi Rehabilitasyon Merkezi'ne gidebilmesi için annesinden bir dilekçe yazmasını rica etmişti; yazarlar derneği başkanı da burada oturmuştu; bir başka seferinde Volksbühne Berlin[2] yönetmeni, annesinin ünlü oyununda oynayan ünlü

1. (Alm.) Öncüler. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde altı-on dört yaşlarındaki çocuklar için tasarlanan aynı adlı kitle örgütü üyesi. Örgütün amacı, okul çağındaki çocukların sosyalist devletin ilkeleri gereğince yetiştirilmelerini desteklemekti ve Doğu Almanya'daki hemen hemen her çocuk Öncü sıfatıyla bu örgütün üyesiydi. (Y.N.)

2. Berlin'de ünlü bir tiyatro. Halkın Tiyatrosu anlamına gelen Volksbühne, eski Doğu Berlin'in en ikonik binalarından birine evsahipliği yapar ve şehir merkezi Mitte'de yer alan Rosa Luxemburg Meydanı'nda bulunur. (Y.N.)

oyuncuyla birlikte oturmuştu; bu kanepede vaktiyle Anavatan Liyakat Nişanı'nı annesiyle birlikte alan ünlü heykeltıraş da otururdu zaman zaman; kısa bir süre önce de annesinin bir metnine opera yazmayı planlayan ünlü besteci oturmuştu burada.

Şimdi bu kanepede, zerre kadar solmamış çiçek buketinin karşısında on yedi yaşındaki oğlu oturuyor ve bir konuk geldiğinde oturduğu koltuğunda oturan görünmeyen annesine bakıyor.

Babam peki?

Harkov yakınlarında şehit oldu.

Hava yavaş yavaş kararırken, annesiz geçireceği uzun zamanı hayalinde canlandırmaya çalışıyor. Annesinin yaşamının sona ermesiyle onunla ilgili anıları da çoğalamıyor artık. Sende olan sende kalır, derdi annesi her zaman. Ama delikanlı unutkanlığı yüzünden annesini ikinci kez yitirecek, bu kez parça parça.

Misafir salonunun terasa açılan geniş penceresi şimdi kapkara.

Yıllar boyunca ilkbahardan sonbahara kadar nice akşamlar annesiyle bu terasta oturdular. Annesi ona burada Valentinovka'yı, Harkov'da şehit olan kocası ve arkadaşı O.'yla birlikte Moskova yazlarını geçirdikleri o yeri anlattı. Buranın yaprakları da oranınkiler gibi kokuyor, derdi annesi. Valentinovka'da yol kenarından bir dere akardı, kadın her sabah kahvaltıdan önce burada yüzerdi. Annesi bunları anlattığı için olacak, biri ne zaman Moskova'dan söz etse gözünün önüne ağaçlar ve nemli bir çayıra yayılmış sarı yapraklar, Kremlin ve altın yaldızlı kuleler yerine üzerine güneşin vurduğu küçük bir nehir, suyun içinde akıntının etkisiyle usulca salınan alglar ve küçük balıklar geliyor.

Annesi acaba o günlerde de korkar mıydı fırtınadan?

Annesi bildi bileli sadece gök gürültüsü ve şimşekten değil, evin içine ansızın girip her şeyi devirebilen rüzgârdan da korkardı. *Teras kapısını sıkıca kapattın mı?* Evet. *Yemek odasının penceresini?* Evet. *O halde ben yukarı çıkıyorum.* Tamam. *Teras kapısını?* Evet, evet. Annesi sonra yatak odasına çıkar, kapıyı sımsıkı kapatır ve fırtınadan geriye yalnızca yağmur kalana kadar dışarı çıkmazdı.

Ama delikanlı ve annesi havanın ılık olduğu akşamlarda çoğu zaman karanlık bastırıncaya kadar terasta otururdu. Annesi bir şeyler okur, o da ödevlerini yapar ya da kendi sınıf grubunun Freie Deutsche Jugend[1] aylık raporunu yazardı.

Bana yardım edebilir misin?

Neler yaptınız?

Bergama Müzesi'ne gittik.

O zaman, Bergama Müzesi'ne gittik, yaz.

Ama yetmez.

Hıı. O zaman, sınıf savaşları tarihini antik köleci toplum örneği üzerinden incelediğinizi yaz.

Güzel.

Bergama sunağına çıkan merdiven basamaklarının yüksekliğini fark ettin mi?

Evet.

Halkın kendi tanrılarına derin saygı duyması için böyle yapılıyor.

Bunu da yazayım mı?

Hayır.

Annesi dışarıda ışığa yakın bir yerde oturuyor, delikanlı bir şey getirmek üzere eve girdi, bir bardak su, bloknot, cetvel. Döndüğünde karanlık evin derinlerinden annesinin sırtına doğru bakıyor. Dizlerinde bir kitap

1. (Alm.) Özgür Alman Gençliği. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde devlet tarafından tanınan ve teşvik edilen tek komünist gençlik örgütü. (Y.N.)

duruyor ama okumuyor; oturmuş, geceye bakıyor. Oğluna doğru dönmüyor. Hemen geri geleceğini biliyor zaten. Hava artık serinlediği için sırtında kalın bir hırka var.

Adımı neden Alexander değil de Sascha koydun?

Neden hiçbir zaman tavan arasına çıkmadın?

Strudel'e en uygun elma cinsi hangisi?

Annesiyle birlikte bu soruların yanıtları da öldü.

Nisan'da Ufa'da dünyaya geldiğimde yerde hâlâ kar var mıydı?

Ağzımdan ilk çıkan sözcük Almanca mı, yoksa Rusça mı oldu?

Bakıcımın adı neydi?

Annesiyle birlikte annesinin ona bakışı da öldü, anımsayamadığı her şey de. Seksen yaşına gelse bile, annesinin ona o güne kadar söylemediği şeyleri öğrenmek için o andan itibaren yeterince büyümüş olamayacak artık.

Gerçekten babasının tek bir fotoğrafı yok muydu annesinde?

Görünmez olan annesi ona sırtını dönmüş oturuyor, susuyor ve yanıt vermiyor.

10

Orada denedikleri bütün yeni şeyleri anlatırken oğlu dinlemiş miydi onu?

Bir Şabat'ın güneşli sessizliğinde bir mektup, açılan bir elden başka birinin açık duran eline düşüyor.

Büyükannesinin yarı bir ömür önce anlattığı bir şey neden şimdi aklına düşüyor kadının?

Ama birinin bir mektubu göndermek diğerinin de

almak istemesi gerekir, diye karşılık vermişti büyükannesine.

İşte böyle.

İrade, çalışmak değil midir?

Büyükannesinin bu soruya verdiği yanıtı bir anımsayabilseydi, her şey bir kez daha yoluna girerdi.

Ama anımsayamıyor.

Düşüyor.

11

Delikanlının annesini kaybetmekten korktuğu çok anlar olmuştu. Annesi bazen baygınlık geçirirdi, bir anda yere düşer ve soluk almakta zorlanırdı, bu olay her tekrarladığında çocuk annesinin boğulacağını sanırdı. Böyle zamanlarda kadının yüzü değişirdi, annesi olmaktan çıkardı. Annesinin kurtulması, delikanlı için her şeyden önce yeniden tanıdığı annesine dönüşmesi anlamına gelirdi.

Annesinin *koşullar* dediği şeyden o mu sorumluydu yoksa?

Annesinin çileden ne kolay çıktığını çocukken unuturdu bazen. Örneğin çocuk bir seferinde karnaval kostümünde kullanmak üzere bir yastık kılıfına ihtiyaç duyduğu için annesinin çamaşır dolabının anahtarını gizli kancasından almıştı. Ondan izin almadan dolabını karıştırmaya nasıl cesaret ederdi? Ya da çocuk, arkadaşlarıyla birlikte ürettiği havai fişekleri bahçede patlattığında. Ya da uçmayı öğrenmek için elinde şemsiyeyle teras çatısından atladığında. Tavan arasındaki bir kolinin içine saklanıp annesinin onu bulmasını beklediğinde– oysa annesinin tavan arasına asla ayak basmadığını biliyordu. Çocuk

sonunda saklandığı yerden çıktığında holde ulusal polis teşkilatından iki polis duruyordu, annesiyse merdivenin en alt basamağına oturmuş ağlıyordu.

Merdivenin.

Üç yıl önce, annesinin *büyük hadise* diye tanımladığı olay meydana gelmişti. Daima öyle tanımlamıştı. Delikanlının ilk kız arkadaşı evlerine gelmişti, annesi seyahatten dönmüş ve delikanlı kapının zilini duymamıştı. Annesi kapısını tıklatmadan ansızın odasına girmiş, öpüşen çifte bir bakış attıktan sonra kapıyı hemen çarparak kapatmıştı. Delikanlı, kız arkadaşını aceleyle evden atmıştı, kız da bir daha gelmemişti, ama bu *büyük hadisenin* yine de annesinin ilk kalp krizi üzerinde etkisi olmuştu muhtemelen. Çünkü annesi birkaç hafta sonra çalışma odasında yığılmış ve ambulansla hastaneye götürülmek zorunda kalmıştı.

Annesi kontrol amaçlı hastaneye yattığında, rehabilitasyon merkezine gittiğinde ya da seyahatlere çıktığında delikanlı son zamanlarda hizmetçiyle evde kalırdı, hizmetçi okul dönüşü ona yemek pişirir, sonra da evine giderdi. Hizmetçi ter kokardı. Delikanlı küçükken ona yatılı dadılar tutan annesi, sık sık kitap tanıtımlarına, tiyatro oyunlarının çeşitli kentlerde yapılan galalarına katılır, yazarlar derneğinden heyetlerle Polonya'ya, Çekoslovakya'ya, Macaristan'a giderdi. Kimi dadı kitap okurken tükürük saçardı, kimi her gelişinde çocuğun yanağını sıkardı kimi de çocuk korkusundan karanlıkta seslense bile ilke olarak odasına bir daha girmezdi.

Hizmetçi ter kokuyordu.

Şimdi hiç değilse annesi için kaygılanmayacak artık.

Annesinin tanıdığı kişiye bir daha dönüşmeyeceği şimdi artık kesin.

Babası peki?
O Harkov yakınlarında şehit oldu.

12

Kadın, büyükannesiyle vedalaştığı öğle öncesinde olduğu gibi, son anda, sanki aynı zamanda başka son bir ânın da iç içe hissedildiğini çok iyi anımsıyor. Sahte kimlikle Prag'a gitmesinden bir gün önceydi. Ayaklı küçük saat tiz bir madenî ses çıkararak on biri vururken, büyükannesi bir beze sardığı *hala* ekmekleriyle birlikte tarifinin yazılı olduğu kâğıdı da yanına vermişti. Büyükannesinin ellerinin derisi öyle incelmişti ki, altından mor damarları görünüyordu.

Ancak son kez olduğu bilinmeden son kez yaşanan şeyleri zaman silip götürmüştü. Annesi onun saçlarını kim bilir en son ne zaman tepesinde toplamıştı? Kız kardeşi mutfak masasında oturup ödevlerini yaparken o kim bilir en son ne zaman bulaşıkları yıkamıştı? Krasni Mak'ta kim bilir en son ne zaman oturmuştu? Hayatının birçok döneminde herhangi bir şeyi son kez olduğunu bilmeden sonsuza kadar son kez yapmıştı. O halde ölüm bir an değil ömür boyu süren bir cephe miydi? Bu durumda düşerek yalnızca bu dünyadan değil olası bütün dünyalardan da mı gitmiş oluyordu? Düşerek Viyana'dan, Prag'dan ve Moskova'dan, Berlin'den, sosyalist kardeş ülkelerden ve Batı dünyasından da mı gitmişti? Düşerek bütün dünyadan, geçmiş zamandan, şimdiki ve gelecek zamanların tamamından da mı gitmişti? Ama oğlu ne olacaktı şimdi?

13

Cenaze töreninde, içinde annesinin küllerinin bulunduğu kavanoz önde, bir kaidenin üzerinde iki bayrak arasında duruyor, kırmızı olan bayrağın sol tarafı sola doğru dalgalanıyormuş gibi katlanmış, ulusal bayrağın ise sağ tarafı sağa doğru dalgalanıyormuş gibi katlanmış. Bayrakları, fırtına, kül kavanozunun içinden geliyormuş gibi katlamayı kim akıl etti acaba? Annesi görse, saçma, derdi.

Annesi daha geçen gün saç boyasını yeniletmek üzere kuaföre gitmişti. Şimdi yeni yapılmış saçları yakılmış oldu, yüzü de kül oldu, omuzları şu bronz rengi kabın içinde şimdi, elleri ve etli parmak uçları da, yuvarlak dizleri, ayakları, sedefli ojeli ayak tırnakları da. Annesini hiçbir zaman çıplak görmedi, ama onu uyurken gördü ya da otururken bacaklarını üst üste atışını, bekleyişini, bardağına su dolduruşunu, ayağa kalkışını, mantosunu giyişini, çantasını tutuşunu, gidişini gördü. Annesinin vücudu, dünyadaki bütün manzaralardan daha iyi tanıdığı bir manzaraydı.

14

İhtiyar bir kadın, gümüş zilleri olan fildişi bebek çıngırağını kadının gözünün önünde sallıyor. Sonra duruyor. Sallıyor. Duruyor. Ziller üç kez çaldıktan sonra tiyatroya girilebilir.

15

Delikanlının çelengi tam ortada, kül kavanozunun durduğu kaideye dayanmış, bandın üzerinde siyah yazıyla, *Anneme*, yazıyor. Onun önünde parti merkez komitesinin çelengi: *Emektar yoldaşımıza;* bakanlar konseyinin çelengi: *Değerli mücahide;* parlamentonun çelengi: *Sosyalist selamıyla;* Doğu Almanya başkenti Berlin belediye meclisi: *Kentimizin fahri hemşerisine*; yazarlar derneğinin çelengi: *Büyük yazara* ve kültür cemiyetinin çelengi: *Unutulmayacaksınız.*

Bantları, bütün vedaların okunabileceği şekilde kim yerleştirdi acaba?

On dört gün önce, delikanlının annesinin kül kavanozunun karşısında oturmasına on dört gün kalmıştı ama delikanlı bunu bilmiyordu.

Kavanozun sağındaki bir kaidenin üzerinde kadife bir yastık duruyor, üzerinde annesinin nişanları dizili: Yoldaş G. Madalyası, Anavatan Liyakat Nişanı, Goethe Ödülü ve iki adet Üstün Hizmet Nişanı.On gün önce de on gün kalmıştı.

Kül kavanozunun sol tarafında duran masada annesinin kitapları yer alıyor.

Programda, Beethoven'dan parçalar çalınacağı yazıyor. Müzikleri kim seçti?

Yani zaman, bitinceye kadar gitgide hızlanarak mı akıp gitti mi? Delikanlı da annesi de bunu neden hiç fark etmediler?

16

Kâğıt destesini tek seferde yukarıdan aşağıya kadar kesen ta kendisiydi.

17

İlk konuşmayı kültür bakanı yapıyor.

Karısı Ufa'da senin ilk iki bebek bezini armağan etmişti.

Sonra yeniden müzik başlıyor, bu kez: Ölümsüz kurbanlar, siz sonsuz uykuya yattınız. Biz ayağa kalktık ve yürek ve zihinle acı yasınızı tutuyoruz.[1]

Ama bu metnin Rusçasını ben daha çok beğeniyorum.

Ardından ikinci konuşma, güzel sanatlar akademisi başkanı tarafından yapılıyor.

Bu adam, eli kalem tutan devlet memurları arasında yer alıyor.

Annesi bir hafta önce yaşıyordu. Şimdi hayatından geriye kalan son bölüm de kayıp gitmişti, ama annesi yine her zamanki gibi ağır hareket etmişti. Annesinin örneğin hiç koştuğunu görmemişti. Uzaktan oldum olası yaşlı kadınlara benzerdi, beli büküktü, biraz çarpıktı, oysa henüz ellisindeydi.

1. Devrimci işçi hareketinin sınıf savaşı uğruna hayatı kaybeden yoldaşlarının ardından söylediği geleneksel marş. (Ç.N.)

18

Bu insanlar ne almak için kuyruğa girmiş? Burada karanlık bedava mı? Ama karanlık karın doyurmaz ki.

19

En son Haydn'dan bir parça çalınıyor ve herkes ayağa kalkıyor, kadının oğlu protokol şefiyle kararlaştırdıkları gibi kendi çelengini eline almak üzere öne geçiyor. Kül kavanozunu, annesinin nişanlarını taşıyan kadife yastığı, kitapları, bayrakları ve resmî çelenkleri muhafız alayı askerleri alıyor ve cenaze kortejinin en önünde mezara doğru taşıyor. Oğul, kül kavanozunu taşıyanın hemen arkasında yer alarak cemaatin en önünde yürüyor, ama kavanozu taşıyan askerî kortej çok ağır yol aldığı için delikanlı onların topuklarına basmamak için dikkat etmek zorunda. Muhafız alayı böyle ağır ilerleyerek cemaati yasa mı zorluyor? Öngörülen duygulanma ölçüsünü mü koruyor?

20

Sarı bir şey tutan küçük bir el karanlıkta kadına doğru uzanıyor. Oh, nicedir beklediği limonu Sascha ona veriyor sonunda.

21

Mezarın başına varınca kül kavanozu çukura indiriliyor ve bayraktarlar havada tuttukları kollarını gevşetiyor. *Halklar sinyalleri duyun, kalkın, mahşer gününe.* Delikanlı yanlış duymuştur mutlaka, çünkü işçi sınıfının borazanları mahşer gününe değil son çarpışmaya çağırır. Ama ölüm son çarpışma değil mi, zaten? *Bu kavga en son kavgamızdır artık. Enternasyonal'le kurtulur insanlık.*

Oğlu şimdi önceden kararlaştırıldığı gibi annesinin kitaplarının durduğu masayı arkasına alıp mezar çukurunun soluna geçiyor. Annesinin nişanlarını taşıyan kadife yastık mezarın karşı tarafında yine bir kaidenin üzerine yerleştirilmiş, mezarcı mezar ve çukur arasındaki bir noktadan cemaate gül yaprakları uzatıyor (beş sepet).

Sıraya girmek isteyenler önce annesinin nişanlarının bulunduğu yastığın sonra mezarcının, sonra içinde bronz rengi kül kavanozunun durduğu çukurun ve en son olarak onun, kadının tek oğlunun yanından geçiyor.

Oğul uzatılan elleri sıkıyor.

Önce başkanın kızının ve başkanın elini sıkıyor, Volksbühne Berlin'in yönetmeninin elini sıkıyor, pek çok ünlü yazarın, ünlü heykeltıraşın ve ünlü bestecinin ellerini sıkıyor, romatizma hastası kadının, Sovyetler Birliği Alman Demokratik Cumhuriyeti başkenti Berlin büyükelçisi yardımcısının, ayrıca balıkları işleyen Sassnitz Kombinası marul alayı yöneticisi kadının, öncülerin küçük ellerini, ileride belki yazar olmayı hedefleyecek kadınların genç ellerini, ayrıca annesini henüz Moskova, Prag ya da Ufa günlerinden tanıyan yoldaşların yaşlı ellerini sıkıyor.

Sıranın en sonunda elini yabancı bir adama uzatıyor, adam ona onunki gibi gri-mavi olan gözleriyle bakıyor,

adamın ağzı da tıpkı aynada her sabah gördüğü kendi ağzına benziyor. Adam, tıpkı onunkine benzeyen çatallı bir sesle önce hafifçe öksürüp sonra gönülden başsağlığı diliyor, ama adamın gönülden başsağlığı diğerlerininkinden farklı –*Sobolesovaniya*– ve ölen kadının oğluna ansızın –sanki anılar bir anda yırtılan bir perdeymiş gibi– Rusya'daki çocukluğunu hatırlatıyor.

22

Teşekkür ederim, diyor delikanlı ve adam onun yüzüne bakıp başını sallıyor, ama arkadan delikanlının elini sıkmak isteyen başkaları geliyor yine; kuyruk tamamlandıktan sonra protokol şefi annesinin nişanlarını kutusuna yerleştirip ona veriyor; muhafız alayından bir asker annesinin kitaplarını bir çantaya doldurup götürüyor; bir mezarcı, çukuru açık renkli Mark toprağıyla doldurmaya başlıyor, annesinin gözü yaşlı kadın arkadaşları oradan ayrılmadan delikanlının bir kez daha başını okşuyorlar, cemaat dağılıp gittiğinde yabancı adam da artık yok, geriye bir tek kendi, vefat edenin reşit bile olmayan oğlu kalıyor, sonra 46 No.'lu tramvaya binip o güne kadar annesiyle birlikte yaşadığı eve dönüyor, eve artık birinin gelmesini beklemiyor.

Çok rica ediyorum, ayakkabılarını holde çıkar. Görünmeyen annesinin içinden geçerek merdiveni çıkıyor, annesinin giyinme odasına gidiyor, anahtarı gizli kancadan alıp açıyor: Çamaşır dolabında nevresimler, yastık kılıfları, havlular ve çarşaflar var.

En alttaki çarşafın altında açılmamış bir mektup.

Rus pulları, annesinin elyazısıyla Viyana'da bir adres, üstünde gamalı haçlı bir damga: *Doğuya tahliye edildi.*

Annesi zarfı vaktiyle çarşafın altına itmiş.

Delikanlı şimdi çekip aldı onu.

Zarfa bakıyor, çeviriyor, arkasında Kiril alfabesiyle bir adres yazılı.

Zarfı yeniden çarşafın altına itiyor.

Ama gizli yer artık gizli değil.

Babasının hiç fotoğrafı yok muydu annesinde gerçekten?

Delikanlı o günün akşamında kütüphaneden annesinin atlasını indiriyor.

Harkov nerede acaba?

23

Ertesi sabah günlerden pazar.

Ertesi sabah annesi hâlâ ölü.

Şu ölü olmaktan bir çıksa artık, diye düşünüyor delikanlı.

Şu merdiven olmasaydı, annem yaşardı, diye düşünüyor.

Şu merdivenli eve hiç taşınmasalardı keşke.

Annesi bu evi bu kadar beğenmeseydi keşke.

Merdiven bir bela işte.

Annesinin, masanın üzerinde bir akşam öncesinden hâlâ açık duran atlasının sayfalarını karıştırıyor, Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti'nin Harkov kentini gösteren sayfadan Berlin sayfasına dönüyor. Annesinin kısa bir süre öncesine kadar hâlâ canlı olduğu ama içinde öldüğü bu kent bilimsel anlaşma gereği 52,58373 derece kuzey en-

lemi ve 13,39667 derece doğu boylamı koordinatları içinde, kent annesinin ölümünden önce de bu koordinatlar içindeydi, şimdi, onun ölümünden sonra da hâlâ öyle. İnsanlar nihayetinde ayda gezinirken düşüp ölemeyeceklerine göre, bu atlasta bir gün onun da yaşamdan ayrılacağı yerin iki koordinatı yer alıyordur mutlaka. Kemiklerinin çürüyeceği yerin. Neresi olduğunu şu an henüz bilmediği, bilse de bir yararı olmayacağı yerin.

Anne, benim bedenim de bir gün cesedim mi olacak?

Artık yakından tanıdığım bütün benlerim, yara izlerim, derim, saçlarım ve damarlarımla mı? Bu durumda bütün yaşamımı aslında kendi cesedimle mi geçiriyorum, anne? Büyü, yaşlan ve ceset hazır olduğunda sıra ölüme gelsin, öyle mi?

Annesi artık duvardaki saati kurmadığından beri evin içi hiç olmadığı kadar sessiz.

Bu her şeyiyle pervasız dünyada artık yalnız demek.

Yalnız.

Kitaplarla dolu raflarla, çekmeceleri dosyalarla ve notlarla dolu dolaplarla, sandalyeler, yataklar, masalar, kanepeler, dolaplar, gardırop askıları ve lambalarla yalnız, avizeler, halılar, hasır sandık, kışlık paltolar, annesinin daktilosuyla yalnız, şişe açacakları, baş ağrısı tabletleri, yatak çarşafları, temizlik malzemeleri, alet edevat, ayakkabılar, tencereler, ütü masası, çamaşır kurutma askısı, çay masası ve üzerinde kocaman güneşin olduğu duvar halısı, süpürgeler ve tahta fırçaları, taraklar, fırçalar, annesinin makyaj malzemeleri, duş köpüğü ve kremler, tabak çanaklar, çatallar, bıçaklar, çiçek vazoları, ataşlar, mektup zarfları, annesinin günlükleri ve kitap müsveddeleri, plaklar ve bir pikap, sekiz şişe şarap, müzik kutusu, kolyeler, yüzükler, broşlar, iki kutu mercimek,

içinde bir parça tereyağı, üç bardak yoğurt, iki dilim peynir olan buzdolabıyla yalnız, bir döner koltuk ve çeşitli boyutlarda sayısız grafik, içlerinden biri annesinin portresi olan birkaç tabloyla yalnız, on elma, bir ekmek, yığınla kurşunkalem ve dolmakalem, silgiler ve deste deste beyaz kâğıtla yalnız, kordonlar, bardak altları, tutaçlar, çeşitli ülkelere ait madenî paralar ve banknotlar, aynalar, uzatma kabloları ve artık çalışmayan bir oda fıskiyesiyle yalnız, iki kauçuk ağacı, yorganlar, battaniyeler, yastıklar, boş bavullar, el çantaları, terlikler, fındıkkıran, masa örtüleri ve karbon kâğıtları, havlular, gözlükler, kazaklar, çoraplar ve bluzlar, iç çamaşırları, annesinin hırkaları ve fularlarıyla yalnız, kendi bebeklik hırka ve tulum takımı ve Moskova'daki çocuk yuvasında boyadığı bir ahşap panoyla yalnız.

Yalnız.

Annesinin gözlerini anımsayabilmesi onun gözlüğünü, parmaklarını anımsayabilmesi için cüzdanını, ayaklarını sonsuza kadar ayakkabılar içinde görebilmesi için bir çift ayakkabısını, annesinin bedeninin öğle uykusu sırasında nasıl göründüğünü ömrünün sonuna kadar unutmaması için onun yün battaniyesini saklaması mı gerekecek? Onu hiç değilse beyninin içinde, anılarında koruyabilmesi için kaç kaba ve nesneye ihtiyacı olacak? Ama annesi ölüler aleminden ellerini ona doğru uzattığında hiçbir nesneyi, hiçbir eşyayı, hiçbir giysisini muhtemelen onu tuttuğu kadar sıkı tutamayacak; ona önce kendi kalp atışlarını vermişti annesi, sonra o daha küçükken altını değiştirmiş, burnunu silmişti, durup durup yüzüne bakmıştı, tekrar tekrar incelemiş ve bakmıştı, sonra çocuk büyüdükçe ona konuşmayı öğretmişti, kitap okumuştu, elinden tutup bütün geniş caddeler-

de karşıdan karşıya geçirmişti, saçlarını taramıştı, kazağını giydirmişti, ayakkabı bağcıklarını bağlamıştı, durup durup yüzüne bakmıştı, tekrar tekrar incelemiş ve bakmıştı, düştüğünde avutmuştu, ateşini ölçmüş ve bisiklete binmeyi öğretmişti; iyi, doğru, yanlış, sıkıcı, eğlendirici ve ilginç bulduğu şeyleri ona anlatmıştı, durup durup yüzüne bakmıştı, tekrar tekrar incelemiş ve bakmıştı, ona kızmış, bağırmış, ah etmişti, ama sonra hemen göklere çıkarıp öpmüştü. Delikanlı şimdi ilk kez kendine annesinin gözüyle, yani bir anlamda dışarıdan bakmaya çalışıyor, ama zorlanıyor. Kişinin kendine fazla yakın olduğu için seçemediği yere *kör nokta* denmesinin tuhaf olduğunu düşünüyor. Yine de bir parça körlüğü canlı bir bedenle değiştokuş etmesi anılar açısından herhalde daha iyidir.

Bahar tatilinde evi boşaltmaya başlayacak, çünkü reşit olması için kalan bir yılı geçirmek üzere yazın bir yurda yerleşecek, yasal vasi öyle söyledi.

Kapının zili çalıyor ve günlerden pazar olduğu için postacının ya da hizmetçinin gelmediğini biliyor delikanlı.

Adam onunki gibi gri-mavi olan gözleriyle bakıyor, ayrıca adamın ağzı da tıpkı aynada her sabah gördüğü kendi ağzına benziyor. Adam, tıpkı onunkine benzeyen çatallı bir sesle önce hafifçe öksürüp sonra Rusça, *iyi günler*, diyor.

Ardından gelen sessizlikte, Alman suskunluğu Rus suskunluğuna karışıyor.

Sonra baba, oğlunu saçlarından yakaladığı gibi kendine doğru çekiyor.

Delikanlı, yorgun boksör gibi kısa bir süre babasının kollarında kalıyor, sonra itiyor onu.

Annesinin çalışma odası holden görünüyor.

Burada mı yazardı? diye soruyor babası.

Evet.

Bize çay yapar mısın?

Delikanlı başını sallıyor.

Delikanlı ocağa çay suyu koyarken, fincanları ve çayı dolaptan çıkarırken ve çayı demlerken babası kapı kasasına dayanmış oğlunun yürüyüşünü, hareketlerini, nesneleri alışını ve bir yere koyuşunu izliyor.

Çay hazır olunca baba çaydanlığı alıp önden yürüyor.

Annenin odasına girip, gel hadi burada oturalım, diyor.

Çocuk kendini bildi bileli ilk kez bir konuk misafir salonuna değil, annesinin çalışma odasındaki küçük çay masasına oturuyor. Duvarda, devasa sarı güneşle bezeli duvar halısı asılı.

Siz gerçekten Harkov'da mı oturuyorsunuz?

Neden Harkov?

Delikanlı omuz silkiyor.

Sandalyede öne doğru eğilmiş, elinde fincan var.

Baba önce art arda damlama sesi duyuyor, sonra oğlunun burnunun ucundan çayın içine süzülen her yeni damlayla birlikte fincanın içinde hareler oluştuğunu görüyor.

Annenle tanıştığımda zor günler geçiriyordu.

Her şey, Kocanız döndü mü, diye sorduğumda annenin ansızın ağlamaya başlamasıyla başlamıştı.

Ona vermek istediğim mendilde bir düğüm vardı.

Öyle sıkı atılmıştı ki hemen çözememiştim.

Böyle başlamıştı.

Sen de ister misin bir mendil?

Evet, lütfen.

Babası, pantolon cebinden ütülü bir mendil çıkarıp oğluna uzatıyor.

O düğümün size ne hatırlatması gerekiyordu?

Akşama toplantı olduğunu.

Sonra ne oldu?

Toplantıyı unuttum.

İNTERMEZZO

Merdivenden sadece beş dakika sonra inse ve öbür dünyanın girişini kaçırsa, giriş zaten ileriye kaymış olur ve çukurunu bir başkasına açar, sol ayak yerine sağ ayağıyla yere bassa sendelemeyecek ya da onu bunu düşünmeyip şunu bunu düşünse, düşünürken de gözünü basamaklardan ayırmak yerine ayırmasa. Bu durumda da ölüm, herhangi bir ölüm olurdu. Er değil geç gelirdi. Bir girişten girilecek sonuçta. Herkes, herkes, herkes için, her birimiz için bir giriş olmalı mutlaka. Bu durumda öbür dünya sadece çukurlardan mı ibaret? Sadece mi? Burada başka bir rüzgâr esiyor. İnsanın er ya da geç, burada ya da orada, orta yerde sendelemesini, sallanmasını, devrilmesini, düşmesini ya da çökmesini engelleyecek hiçbir özelliği yok mu?

Seksen dokuz sonbaharında Almanya'nın doğusu ile batısı arasındaki duvar yıkılıyor, ayaklanmış kalabalık duvarın çevresinde koşarak, üzerinden atlayarak, yerle bir ederek, kendi ülkesini koşar adım terk edip kapitalist kardeşlerinin kollarına atılıyor, coşkuyla, kendini unutuyor halk, koca bir devletin içi boşalıyor, teslim oluyor, teslim olunca peki kime teslim olunuyor, güce, devlet gücüne teslim oluyor ve sonra kendi içinde çöküyor, işi bitiyor. Şimdi farklı bir rüzgâr esiyor, o güne adına yaşam

denen şeye şimdi kırk yıllık bekleyiş deniyor, ki beklemeye değdi, beş yıllık plan nedir ki? Her şeyin adı farklı şimdi, insanların önünde yeni hedefler beliriyor, nicedir bir torba un ve bir çift ayakkabı kadar gerçek olmayan sözler başarısızlığa uğradı, hem iktisadi bakımdan yerine getirilmesi kesinlikle olanaksız sözlerdi hepsi. Eskiden birken şimdi yirmi çeşit tereyağı, kiralar ona katladı, tiyatroda başka oyunlar sergileniyor, Ruslar kışlalarını kapatıp atalarının Doğu Cephesi'nden kalma kürk kalpaklarını, üniforma ceketlerini ve madalyalarını Strasse des 17. Juni'deki bitpazarında satıyorlar. 17 Haziran 1953'te Doğu Almanya'da işçiler aşırı artan normlara sinirlenip ayaklansalar da bir şey elde edemediler, bu arada bir zamanların önder maden işçisi ve aktivist, normların mimarı Adolf Hennecke, Pankow'da bir villada yaşıyordu. Ayrıcalıklara hayır! 1990'da, o güne kadar bakanlık yapmış ama şimdi işsiz kalmış adamlar, bahçelerinin çitlerine dayanmış, köpek gezdiren emeklilerle sohbet ediyordu. Oturdukları evlerin ellerinden alınıp alınmayacağı o sırada karara bağlanıyordu. Halk, Batı'dan hoş geldin parasını gidip aldığı andan itibaren Batılı oluyordu. Doğu, bir yön olmaktan başka bir şey değildi artık. *Büyük yazarların* kitaplarını basan yayınevi iflas ediyor. Okurların kitap okumak dışında başka işleri de var artık, önce Kanarya Adaları'nı görmek istiyorlar. *On sekiz yaşında olmak yetmez*. Bir zamanların genç yüzyılı, şimdi çok yaşlı. Anne de çok yaşlı artık.

Oğlu pazar günü dörtte ziyaretine geliyor.

Kadın, eşyalarını bir yerlere sokuşturmaya başladığını fark ettiğini söylüyor. Yaptığı şeylerden hatırlamadıkları oluyormuş. Artık kendinde değilmiş.

Hizmetçi, tepsiyle kahve ve kek getiriyor. Sonra odadan çıkıyor.

Annesi oğluna soruyor: Canıma kıyayım mı?

Oğlu, Tabii ki hayır, anne, diyor.

Ah, anne, diyor.

Böyle bir şeyi nasıl sorabilirsin?

Oğlu annesini pazar günü saat dörtte ziyaret ediyor, annesinin kolu bayağı morarmış. Düştün mü, diye soruyor.

Hayır, diyor annesi, teninin bazı yerleri durduk yerde böyle morarıyormuş.

Hizmetçi, mutfakta oğula, bunun doğru olduğunu düşünmediğini söylüyor, ama yaşlı kadın ona hiçbir şey anlatmıyormuş.

Oğlu annesini pazar günü saat dörtte ziyaret ediyor. Hizmetçi, oğlun paltosunu alırken, annesinin henüz yarım saat önce uyandığını söylüyor, çünkü kadın o sabah işe geldiğinde annesi giyinik olarak yatağın kenarında oturuyormuş, muhtemelen akşamdan beri. Onu bu yüzden gündüz yatağına yatırmış.

Teşekkür ederim, diyor oğul, emekleriniz için çok teşekkür ederim.

Hizmetçi, sabah saat 7.30'da oğlu arıyor, annesinin evde olmadığını söylüyor. Sizin yanınızda olabilir mi acaba, diye soruyor. Oğul, Hayır, diyor. Geliyorum, diyor.

Oğul, bir toplantısını iptal ediyor, oğluna liseye o gün otobüsle gitmesini söylüyor, saatin epeyce ilerlediğini, hatta bir an önce evden çıkmasını da söylüyor, karısından kızlarını okula onun götürmesini rica ediyor, karısı, Sen aklını mı kaçırdın, saat 8.30'da benim makyajım yapılmış oluyor, diyor. Aa öyle ya, diyor baba ve okulu arıyor, kızının hasta olduğunu söylüyor. O telefonu kapattıktan sonra küçük kız, Yalan söylenmez, diyor. Babası da, Eline bir kitap al, oku, ben dönünceye kadar bekle, diyor.

Oğul sonra annesinin evine gidiyor.

Hizmetçi: Ben ne yapacağım şimdi?

Oğul: Sizin bir suçunuz yok.

Oğul, annesini çevre sokaklarda arıyor. Kadın sırtında gecelikle bir sokakta kaldırım taşına oturmuş, ağlıyor.

Akşam çocuklar yattıktan sonra oğul karısına şöyle diyor:

Annem böyle devam edemez artık.

Kadın, Ne demek istediğini anlamadım, diyor.

Annemin, diyor adam, evi çok büyük.

Kadın, Aklının ucundan bile geçirme, diyor.

Adam, Biliyorum, senin açından pek kolay olmaz, diyor.

Kadın: Çocukları daima bana karşı doldurdu. Eğer savaş yaşamak istiyorsan o eve seve seve taşınabiliriz.

Adam: Ama kendine yetemez durumda artık.

Kadın: Sen bir yıllığına Leningrad'a gittiğinde bana çocuklarla ilgili bile destek olmamıştı.

Adam: Oğlumuzun yüksek sesle müzik dinlemesine dayanamıyor işte.

Kızın peki?

Sorumluluk almak ağır gelmişti ona.

Gördün mü, şimdi de ben dayanamıyorum ve sorumluluk almak ağır geliyor.

Bir gün biz de yaşlanacağız.

Ama ölürüm de çocuklarıma şantaj yapmam.

Annem bana şantaj yapmıyor ki!

Ya, evet.

O ne yaptığının bilincinde değil.

Onca bilmişlikten sonra hak etti bunu.

Bu kadar iğrenç olma.

Şimdi de bizi ayıracak.

Hadi canım.

V. KİTAP

1

Frau Hoffmann'ın doksanıncı doğum gününden bir gün sonra öleceği o hafta, Hemşire Renate sabah vardiyasında çalışıyor.

Frau Hoffmann, doksanıncı doğum gününden bir gün sonra öleceği o hafta odasını son yedi aydır olduğu gibi Frau Buschwitz'le paylaşıyor; Frau Buschwitz'in kendisine bir metreden fazla yaklaşan herkesi tırmalamak ve tokatlamak gibi bir huyu var. Frau Hoffmann, Frau Buschwitz'in odasına yerleştiği ilk andan başlayarak yeni oda arkadaşına karşı ilk ve tek mücadelesini başlatmıştı; gülümseyerek selam vermek için ona yaklaşmıştı, bunun üzerine Frau Buschwitz huyu gereği saldırıya geçmişti, Frau Hoffmann da şaşkınlık içinde kalıp kendini savunmaya yarayacak yakınındaki ilk nesneye uzanmış, ama eline masanın üzerinde duran bir parça peksimetten başka bir şey geçirememişti. Bu peksimetle Frau Buschwitz'in yüzünü çizmiş, o da onu bırakmıştı. Frau Hoffmann o günden sonra oda arkadaşına bir metreden fazla yaklaşmamıştı.

Doksanıncı doğum gününden bir gün sonra öleceği o hafta da bütün haftalar gibi pazartesi ile başlıyor, o pazartesi de diğer bütün günler gibi sabah sekizdeki kah-

valtıyla başlıyor, kahvaltı da her zaman olduğu gibi vardiyadaki hastabakıcının onu tekerlekli sandalyesinin üzerinde ama Frau Buschwitz'e yaklaşmamaya özen göstererek odasından çıkarıp kahvaltı salonuna götürmesiyle başlıyor. Nedir pazartesi?

Frau Hoffmann her zaman olduğu gibi uzun masada Frau Schröder ile Frau Millner arasında oturuyor, ama onlar hâlâ sandalyede oturabiliyor. Frau Schröder'in ve Frau Millner'in sandalyeleri arasında her zaman olduğu gibi onun tekerlekli sandalyesi için yer bırakılıyor. Frau Hoffmann'ın kızıl saçları da artık ağarmış, öyle ki onu eski günlerden tanıyan biri onca uyuklayan, yan yatmış, uyuyan ya da eğilmiş kır ve beyaz saçlı kafalar arasından onu seçemezdi. Frau Hoffmann kahvaltıda konuşursa kimse rahatsız olmuyor, çünkü bütün hanımların ve beylerin kulakları artık çok yaşlı. Bluzuna reçel dökse de orada kimse rahatsız olmuyor, çünkü bütün hanımların ve beylerin gözleri de artık çok yaşlı. Birkaç lokma yedikten sonra kahvaltı tabağını iterek kendinden uzaklaştırıyor, yemeğe devam etmek istemiyor.

Bu yemeğe çeşitli platformlardan binlerce kişi davet edildi. Ama ben bunu yiyemiyorum.

Hemşire Renate çay dağıtırken şöyle diyor:

Ama Frau Hoffmann, biz burada binlerce kişi değiliz ki!

Hayır, binlerce! İnsanların buraya neden toplandığını bilmiyorum, bu toplantının nedenini öğrenemedim – ama mutlaka bir mantığı olmalı!

Frau Hoffmann, siz önce önünüzdekini yiyin.

Ne kadar berbat! Çeşit olmalı, insanlar seçebilmeli. Neden binlerce kişi önlerine konulanı yemeye zorlanıyor?

Sandviçler fırından taze geldi Frau Hoffmann.

Bu konu görüşülmeli, bu yemek hakkında konuşul-

malı, herkesin bu berbat şeylerden yemesinin mantığı üzerine tartışılmalı – ama bu konuyu bugüne kadar kimseyle görüşemedim.

Ama lütfen Frau Hoffmann.

Hayır, yiyemem ben bunu. Önce bu insanların bu ilerlemeleri –ki hepsi birbirinden farklı– nasıl kaydettiğini, sıkıntılarını, hangi konularda kazanılabilir olduklarını ve hangi konularda bunun olanaksız olduğunu öğrenmeliyim.

Kahvaltı kaldırıldıktan sonra, saat sekiz buçuk ile dokuz buçuk arası odaya dönmeye değmiyor. Herkes yerinde oturuyor. Dokuz buçukta tekerlekli sandalyelerle jimnastik salonuna geçiliyor, artık hiç ya da kendi olanaklarıyla ayağa kalkamayanların parmakları, elleri, ayakları ve başları çalıştırılıyor, saat on birde salona dönülüyor. Saat on bir ile on bir buçuk arasında herkes oturuyor. Televizyon açık. Duvarda büyük bir saat asılı. Kimileri battaniyeye sarılı uyuyor.

Frau Hoffmann okumayı çok isterdi. Kitabı gözlerine iyice yaklaştırsa harfleri seçebilirdi, ama kollarında ve ellerinde kitabı tutacak derman yok.

Frau Zeisig eskiden başarılı bir kayakçıymış.

İniş! Bir kez daha yıldırım gibi bayır aşağı inmeyi çok isterdim, ama olmuyor.

Herr Behrendt papazmış.

Bazen bir şeyler yazmayı çok arzu ediyorum ama kafama söz geçiremiyorum artık.

Frau Braun, savaştan sonra üç çocuğuyla birlikte Memel kıyısında yer alan Heydekrug'dan Berlin'e yayan gelmiş.

Bunun ne demek olduğunu bugün kimse tasavvur edemez artık.

Üçünü de sağlam getirmiş hem de.

Hepsi çalışkan ve sevimli çocuklar.

Mutfaktan tabak şangırtıları duyuluyor.

Büyük oğlum geçenlerde ellinci evlilik yıldönümünü kutladı.

Yahni kokusu var. Yardımcı eleman masayı hazırlıyor. Salon, isteklerle dolu. On bir buçukta öğle yemeği yenecek.

Frau Hoffmann, kulakları ağır işiten Frau Millner'e şöyle diyor:

Ekibi organize etmeliyiz. Bazıları daha erken bazıları da daha geç ulaşacaktır – her şeyi ayarlamalıyız, sonra da yönetimin emrini bekleriz.

Frau Millner, Frau Hoffmann'ın yüzüne bakmıyor, küçük küçük doğranmış tavuk yahnisi parçalarını çatalına geçirmeye çalışıyor.

Emir gelmeden asla eyleme geçemeyiz.

Frau Millner başını sallıyor, ama Frau Hoffmann'ı onayladığı değil yahniyi beğendiği için.

Şimdi kocamı bekliyorum, diyor Frau Hoffmann.

Her zaman köşede durup bekledim.

Ömrüm boyunca köşede durup bekledim.

Frau Hoffmann, diyor Hemşire Renate yanlarından geçerken, biraz da yemek yiyin ama.

Eğer şimdi yemek yemeye başlarsam, kendimi berbat hissedeceğim.

Hadi, hadi, diyor Hemşire Renate.

Yiyemiyorum.

Hiç değilse bir kaşık Frau Hoffmann.

Yiyebilseydim iyi olurdu, yaşam bir şekilde sağlamlaşırdı.

Aynen Frau Hoffmann.

Ama yiyemiyorum.

Öğle yemeğinden sonra, odasına dönmek için tekerlekli sandalyesinin tekerleklerini kendi çevirmeye çalışıyor, ancak ellerinde yeterince güç olmadığı için ilerleyemiyor.

Frau Hoffmann, bırakın ben yapayım, diyor Hemşire Renate ve ona yardım ediyor.

Frau Hoffmann odasına doğru ilerlerken karşıda, koridorun ucunda genç erkek hastabakıcının kapılardan birinden çıktığını görüyor, Merhaba, merhaba, diye sesleniyor. Elini kaldırarak selam veriyor, ama hastabakıcı belli ki telaş içinde ama belki onun seslendiğini bile duymadı, kapılardan birinin ardında yeniden gözden kayboluyor.

Şimdilik size zaman ayıramıyor, Frau Hoffmann, ama sonra gelir belki.

Frau Hoffmann başını sallıyor. Biraz sabırlı olmalıyız, öyle değil mi?

Aynen Frau Hoffmann.

Davamızda.

Elbette.

Ama bu işler hiç kolay değil.

Değil tabii, haklısınız.

Hemşire, öğle uykusuna yatmış olan Frau Buschwitz'in yatağına yaklaşmamaya özen göstererek tekerlekli sandalyeyi odaya sokuyor.

Pencerenin önüne mi Frau Hoffmann.

Evet, lütfen.

Hemşire tekerlekli sandalyeyi yerinde sabitleyip dışarı çıkmaya hazırlanırken Frau Hoffmann onu kolundan yakalıyor:

Ben şimdi ne yapayım?

Bilemem Frau Hoffmann, diyor hemşire ve yaşlı eli kolundan çekiyor –el buz gibi– Frau Hoffmann'ın soğuk elini Frau Hoffmann'ın kucağına bırakıyor ve dışarı çıkı-

yor. Oranın kapıları öyle sessiz kapanıyor ki Frau Hoffmann hemşirenin gittiğini duyamıyor.

Neden ve ne? diye soruyor öğle sonrası sessizliğinin içine ama yanıt alamıyor.

Bedeni, bir kent onun. Yüreği, karanlık geniş bir meydan; parmakları, yoldan geçenler; saçları, sokak lambalarının ışığı; dizleri, iki apartman. İnsanların yolunu açmaya çalıştı o. Yanaklarını ve kalelerini açmak için uğraştı. Sokakların böylesine can acıttığını bilmiyordu. İçinde bunca sokak olduğunu bilmiyordu. Bedenini alıp bedenden çıkmak istiyor. Ama anahtarın yerini bilmiyor. Aklımı yitirmekten korkuyorum. Aklımın anahtarını birinin elimden almasından korkuyorum.

Saat on beşte kahve dağıtılacak, yanında küçük bir kap dondurma. Frau Buschwitz, odadan çıkmak istedi ama Frau Hoffmann odada, kahvesini içiyor, dondurmayı eriyinceye kadar karıştırıyor, ardından höpürdeterek kaşık kaşık içiyor. Sonra kapıya vuruluyor. III. Bina'dan Herr Zabel gelmiş, on iki yıl önce ölen karısını özledikçe ziyaretine geliyor arada sırada.

Frau Hoffmann, karımın nerede olduğunu biliyor musunuz acaba?

Bana onu tarif eder misiniz?

Omuzlarına düşen kahverengi kıvırcık saçları var ve gülmeyi çok sever.

Hayır, buraya gelmedi, ama uğrarsa onu aradığınızı söylerim.

Çok naziksiniz Frau Hoffmann.

Herr Zabel, karısının öldüğünü defalarca unuttu, tekrar ve tekrar unuttu, biri dikkatsiz davranıp,

Karınız mı? Ama o çoktan öldü, dediğinde korkunç haber adamın üzerine bütün ağırlığıyla çöküyor.

Bu yüzden defalarca başa dönüp karısının yasını ye-

niden tuttu, sadece Frau Hoffmann, karısı odasına gelirse ona haber vereceğini vaat ediyor ve Herr Zabel bunu asla unutmuyor. Herr Zabel, Frau Hoffmann'ın yanında bir süre oturmayı seviyor. Kibar bir kadın, onunla bütün sıkıntılarını konuşabiliyor. Mesela şöyle diyor adam:

Hastalandıkça yavaş yavaş hayvana dönüşmeye başlıyorum.

Frau Hoffmann da şöyle diyor:

Yavaş yavaş şeffaflaşıp iki taraftan da görülür olmaktan korkuyorum.

Herr Zabel de şöyle diyor:

Hastalar onurlarından vazgeçmeye başlıyor.

Frau Hoffmann da şöyle diyor:

Bütün bunlara katlanmak çok zor.

Ve Herr Zabel:

Hastalıklarımızı ısırıp koparmayı deneyelim mi?

Bunun üzerine Frau Hoffmann çocukluk günlerinden bir dizeyi anımsıyor:

Sevgili Tanrım, sevgili Tanrım, Rabbimiz,
bize diş verdiysen yiyecek bir şeyler de ver.

Ve Herr Zabel şiire devam ediyor:

Sevgili Tanrım, sevgili Tanrım, Rabbimiz,
Madem birbirimize aitiz,
O zaman izin ver dokunalım.

Bir sözcüğün sözcükler çıkmazında kendine bir yol açması ne garip, değil mi, diyor Frau Hoffmann.

Evet, gerçekten garip, diyor Herr Zabel ve bir süre susuyor.

Bir ara ayağa kalkıyor, Frau Hoffmann'ın önünde hafifçe eğiliyor ve karısının ona gelmek üzere yola çıktığını düşünerek III. Bina'da bulunan odasına dönüyor.

Saat beş buçukta kendileri yürüyebilenler ve tekerlekli sandalyeyle taşınanlar yemeğe götürülüyor, saat altıda akşam yemeği var, Frau Hoffmann buna gece öğü-

nü[1] diyor, oysa Viyana'da yaşadığı yılların üzerinden bir ömür geçti. Frau Schröder ile Frau Millner arasında tekerlekli sandalyesi için boş yer bırakılmış.

Yemek yüzünden onca yaygara koparılıyor, diyor Frau Hoffmann, tereyağlı ekmeğini küçük karelere kesen Hemşire Katrin'e.

Şöyle güzel bir yemeğe çıkalım, diyor Frau Hoffmann ve kısa bir kahkaha atıyor.

Ne kadar güzel, diyor Hemşire Katrin, *candle light dinner*[2], değil mi Frau Hoffmann?

Aslında sırf ölmemek için yemek yiyoruz.

Hadi ama Frau Hoffmann, afiyet olsun.

Yemezsek ölürüz, bu kadar basit Frau Hoffmann.

Ama Hemşire Katrin onu dinlemiyor artık, başka bir masaya geçti ve başka bir yaşlı kadının önlüğünü bağlamakla meşgul.

Sırf yemek *zorunda* olduğumuz için bu kadar yaygara koparılıyor, diyor Frau Hoffmann.

Ama masa komşularının söylediklerini ne Frau Schröder ne de Frau Millner duyuyor.

Sırf canımız sıkılmasın diye.

Sonra akşam oluyor.

Frau Buschwitz kulaklığını takıp radyo dinlemeye başladı. Hemşire Katrin, Frau Hoffmann'ın üstünü değişmesine yardım etti, sonra yaşlı kadın yatağının kenarında oturup ilaçlarını içerken su bardağını tuttu. Sonra Hemşire Katrin gitti.

Frau Hoffmann, bu arada birinin pencere önündeki koltuğuna gelip oturmuş olduğunu açık bir şekilde görü-

1. Frau Hoffmann standart Almancayla akşam yemeği demek yerine geçmişi hatırlayarak Güney Almanya ve Avusturya'da tercih edilen gece öğünü ifadesini kullanıyor. (Y.N.)

2. (İng.) Mum ışığında akşam yemeği. (Y.N.)

yor. Onunla uzun zamandır karşılaşmamış olmasına karşın kadını hemen tanıyor. Sarıya dönmüş akşam ışığında gölgeye benziyor.

Geçiş aşamasındayım şimdi, diyor Frau Hoffmann.

Annesi susuyor.

Ve ne yapmam gerektiğini bilmiyorum, diyor Frau Hoffmann.

Annesi susuyor.

Onu alt edebilir miyim, bilmiyorum. Çok güçlü ve bana karşı çok acımasız. Biraz güler yüzlü olmasını beklerdim. Ama güleryüzlülükten zerre kadar nasibini almamış. Bana karşı kaba ve acımasız.

Annesi susuyor.

Berbat bir mücadele olacak. Ben saldırıya geçmiyorum. Ya o ya kadın saldırıyor. O ve kadın bana her cepheden saldırıyorlar. Ama istemiyorum – oysa daha bir sürü, bir sürü olanağım var. Çoğu şeyi unuttum, ama bir şey var ki...

Ah, Maideleh, diyor annesi ansızın ve sesi kulağa yaşlı gelmiyor.

Biliyor musun, diyor Frau Hoffmann, bu adama ya da kadına karşı bir girişimde bulunmak isterdim. Bugüne karşı benimle mücadele etme cesareti gösterecek kimse çıkmadı, kimse!

Ben bile, diyor annesi gülümseyerek.

Sen bile, diyor Frau Hoffmann.

Doksanıncı doğum gününden bir gün sonra öleceği o hafta, Frau Hoffmann yaşamında ilk kez annesiyle birlikte gülümsüyor.

Bir şeyi bilmelisin, çocuğum, diyor annesi:

Aslında onu bur avuç karla korkutabilirsin.

Gerçekten mi, diyor Frau Hoffmann, rahatlamış bir sesle.

Ama sonra aylardan mayıs olduğu aklına geliyor.

2

Gel güzel mayıs,
yap yapacağını
ve yine yeşillendir dalları
ve derenin kenarında yine
gideyim yürümeye.[1]

Bu şarkıyı öğrendiklerinde beş, altı ya da yedi yaşındaydılar. Şimdi burada oturmuş, yaşlanmış sesleriyle söylüyorlar, yaşlılığa hapishaneye hapsedilmiş gibi hapsedilmişler, oysa onlar hâlâ beş, altı ya da yedi yaşlarında oldukları gibiler, ama aynı zamanda değiştirilemez bir şekilde o hallerinden çok uzaklar, şarkıyla kutladıkları bu ayın sonunu bile göremeyecekler belki, şimdi oluşan yaprakları bahçıvan sonbaharda tırmıkla toplarken toprağın altında yatacaklar belki. Salı günleri saat ondan on bire kadar şarkı grubu. Salı günleri bunun dışında başka bir şey yok, öğleden sonra Herr Zabel gelmiyor, kadının oğlu da gelmiyor, cumartesi seni gelip alırım, dolaşırız, demişti. Nedir salı? Öğlende haşlanmış yumurta, kahvenin yanında kremalı turta var, dışarıda yağmur çiselemeye başlıyor ve akşama kadar kesilmiyor. Frau Hoffmann bir ara Hemşire Katrin'den pencereyi açmasını istiyor ve rutubetli havayı derin derin içine çekiyor, bir zamanlar kız arkadaşıyla Tuna Nehri kıyısında açık havada sabahladıklarında olduğu gibi hava yaprak kokuyor. Frau Buschwitz çoğunlukla olduğu gibi başında kulaklıkla uykuya dalıyor.

Hepsini yapmaya karar vermiştik.

Sonra her şey perişan oldu.

1. Wolfgang Amadeus Mozart'ın bestelediği bir çocuk şarkısı. (Ç.N.)

Hepsini yapmaya çalıştık, ama yanlış yaptık.

Frau Hoffmann o gece ölse bunlar son sözleri olurdu ama yanında onu duyabilecek kimse olmazdı.

Frau Millner, çarşamba günü kahvaltıda Hemşire Renate'ye daima iki dilim tost ekmeği yediğini söylüyor. Biliyorum, diyor Hemşire Renate, kulakları ağır işiten Frau Millner'in duyabileceği bir ses tonuyla. Frau Millner, biri reçelli, biri ballı, diyor. Biliyorum, diyor Hemşire Hemşire. Ama kocası daima bir dilim yermiş. Eh, artık iştahı kalmamış, diyor Hemşire Renate. Evet, ama hataydı bu, diyor Frau Millner, öyle yapmasaydı şimdi hayatta olurdu belki. Yemek yemek, ruhu ve bedeni güçlendirir, diyor Hemşire Renate. Aynen, diyor Frau Millner.

Nedir çarşamba?

Frau Millner'in yanında Frau Hoffmann oturuyor ve kapalı gözlerle saniyeleri sayıyor, çünkü kurşuna dizme olaylarının saat sekizde başladığını biliyor. Dakikada on tutuklu vurularak öldürülüyor. İçinden ona kadar sayıyor, her sayı için başını sallıyor ve sonraki dakikanın başlamasını bekliyor. Bir dakikanın bittiğini anlaması için saate bakmasına gerek yok. Zamanın içinde özgürce hareket edebilecek yaşa nihayet geldi.

Bir. İki. Üç.

Frau Schmidt: Tanksavar engellerini yeterince hızlı kaldıramadığımız için Strassmannstrasse No.2'yi Ruslar havaya uçurdu. Daha hızlısı elimizden gelmedi, gücümüz kalmamıştı artık.

Dört. Beş. Altı.

Frau Podbielski: *Bienenstich*[1] kek hamuruna bazen

1. (Alm.) Arı iğnesi pastası. Karamelize badem, bal ve vanilyalı kremayla doldurulmuş Alman pastası. Adını, tarifinde kullandığı bal dolayısıyla fırıncıyı sokan arılardan aldığı söylenir. (Y.N.)

erik çekirdeklerinin içini katardım, bu çekirdekler ağızda fındık gibi kırılıyor.

Yedi. Sekiz. Dokuz.

Frau Giesecke: *Subbotnik*[1] için çalışırken çocuklarım da daima yardım ederdi, çalılıkların arasından kâğıt toplardık.

Salon, anlatılmamış hikâyelerle dolu.

On.

Frau Hoffmann'ın doksanıncı doğum gününden bir gün sonra öleceği hafta da zaman tıpkı zaman bulamacı gibi; yoğun, geçmek bilmiyor, öldürmek gerekiyor, geçirmek, oturarak geçirip bitirmek gerekiyor ama uzadıkça uzuyor. Nedir perşembe, nedir cuma? Öğle sonraları bazen birileri geldi, şu ya da bu, elini tuttu, neden, kemikli omzundan kavrayıp, kaldır başını, dedi. Yoksa kimse gelmedi mi? Birilerinin geldiği günler de, tek başına öylece oturduğu günler de bir aslında; zaman, zaman bulamacı olmuş. Kimsin? Yaşamdan geriye, bütün mevcutlar tamamen tüketildikten sonra en dipte yatan şey kalıyor sadece: İşte o zaman en sarsılmaz mevcut ortaya çıkıyor.

Bir düz, bir ters, kurs idarecisi ona yardım ediyor.

Ben sersemin tekiyim.

Ama çok güzel yapıyorsunuz Frau Hoffmann.

Bu işin nasıl yapıldığını hiçbir zaman öğrenmemiştim.

Şişi buradan batırıp yünü çekeceksiniz.

Aa tamam.

Bravo Frau Hoffmann.

Biliyor musunuz, ben –hani nasıl derler– dalgın değilim. Mesele bu değil. Başka bir şey: Korku.

Sarsılmaz mevcut, korku.

Yine bir şeyi yanlış yapma korkusu.

1. 1917 Ekim Devrimi'nin ardından Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan ve gönüllülük esasına dayanan çalışma grupları. (Y.N.)

Gündüzden korkuyor, geceden korkuyor, fırtınadan korkuyor, ziyaretine gelen yabancılardan korkuyor, yemeğine zehir katılmasından ve sahte bir güler yüzle yaklaşan ama aslında altın bileziğini çalmak isteyen hemşireden korkuyor, üzerinde oturduğu tekerlekli sandalyenin nereye götürüldüğünden ve sandalyeyi kimin kullandığından korkuyor, doktorlardan ve çektiği sancılardan korkuyor, onu buraya getiren oğlundan korkuyor, yaşamdan ve ölümden korkuyor, daha yaşamak zorunda olduğu onca zamandan korkuyor.

Ama korkmayın Frau Hoffmann.

Bir şeyi yanlış yapma korkum öyle büyük ki, bana her şeyi yanlış yaptırıyor.

Bakın bir sırayı baştan sona mükemmel örmüşsünüz Frau Hoffmann.

Hayır, hayır, bir şey mutlaka yanlış. Bunu biliyorum ve değiştiremiyorum.

Bakın, elinizdekini çevirin şimdi ve baştan başlayın.

Doğru mu böyle?

Elbette, daha doğru olamazdı.

Sağlam mı?

Tabii, neden olmasın ki?

Yaklaşık seksen yıl önce Viyana'da bir elişi öğretmeni bir öğrencisinin bir çalışmasına, *baştan savma* ve *basit*, demişti. Nefret ettiği Viyanalı elişi öğretmeninin ağzından çıkan cümlenin şimdi başka bir elişi öğretmeni tarafından nihayet silinebilmesi için mi bu öğrenciye böylesine uzun bir yaşam verilmişti? Bu öğrenci, bu iki cümlenin onun içinden geçip karşı karşıya gelmesi ve kötü olan cümlenin sonunda yenilmesi için mi bu kadar uzun zamandır bu dünyadaydı yoksa? Bu dünyada herhangi bir zamanda herhangi bir yerde söylenmiş ve yapılmış şeylerin toplamı canlı bir bütün oluşturuyor ve bu bütünden bazen bu bazen karşı yöne kollar uzuyor

ve sonunda her şey dengeleniyor mu yoksa? O halde sona mı gelinmişti şimdi?

Bir düz, bir ters.

Aynen.

Şimdi çevirin ve baştan başlayın.

Bütün marifet bu mu?

Bütün marifet bu.

3

Bir adam Viyana'da Café Museum'da oturmuş, önünde bir bardak su var, Viyana'da çocukluğunu yaşamış olan annesini dönüşünde hangi armağanla sevindirebileceğini düşünüyor. Aziz Stephan Katedrali'nin küçük bir bronz heykelini mi ya da doğrudan Hotel Sacher'den Sacher turtası mı götürse, yoksa annesinin vaktiyle yaşadığı evin yakınında yer alan Arenbergplatz'daki bir ağaçtan bir dal mı koparsa yalnızca? Annesinin bir zamanlar çocuk olduğuna inanamıyor. Bir buçuk yıl önce onu huzurevine yatırmak üzere evinden almaya gittiğinde, annesini mantosunu giyip şapkasını takmış ve holde bir sandalyenin üzerine oturup onu beklerken bulmuştu ve annesi kendini Avusturya-Macaristan ordusundan harekâta hazır binbaşı olarak tanıtmıştı. Yanında kahverengi küçük bir bavul duruyordu, içinde altın sarısı düğmelerin bulunduğu küçük kutuyu ise kucağına almıştı. Bu küçük kutuyu iyi tanıyordu adam, Ufa'dayken bu düğmelerle dadısından iki bazen de üç kilo hava satın alırdı; annesinin gelmesini beklerken canı sıkıldığında düğmeleri parlatır, üzerlerindeki çift başlı kartalı incelerdi. Orada, Viyana'da, bu kartal kanatlarını yalnızca Hofburg'da açmıyor, kentin her

yerinde aynı anda hem sağa hem sola bakıyordu: Ferforje parmaklıklara, fıskiyelere, bina girişlerinin üstüne, hatta adamın az önce sigara satın aldığı büfenin tabelasına kurulmuştu; oysa imparator öleli yetmiş beş yıl oluyordu. O kartal sanki çifte başını bir arada tutmak istercesine kanatlarını hâlâ açıyordu.

Viyana'da zaman gerçekten böyle yavaş mı geçiyordu?

Ya da hiç mi geçmiyordu?

Almanya'nın doğusunda bir devlet kurulmuştu, kırk yıl boyunca devlet olmuştu, kırk yıl boyunca gündelik yaşam olmuştu, yeni binalar, okul çocukları, sosyalizmin zaferi, mutlaka yerleştirileceksiniz, Emek Kahramanı[1], 10 fenik yol parası, dilekçe yazıyorum, git, Konsum'dan bir dondurma al, 1 Mayıs'ta buluşma noktası: Karl-Marx Bulvarı ile Andreasstrasse'nin kesiştiği köşe, Werder'de kiraz hasadı, Ernst Busch, Alman Köylü Savaşı'nı anlatan şarkılar söyleyecek, asansör yine takıldı, sosyalist kardeş ülkeler, sevgili yoldaşlar, günün birinde, koca bir hayattan sonra bu hayatta, gündelik yaşam ve devlet çökmüştü, yok olmuştu, yer yarılmış içine girmişti, haritadan silinmişti, yıkılmıştı, halk tarafından süpürülüp atılmıştı – ama adama öyle geliyordu ki Viyana'da var olan her şey bu süreçte ayakta kalmıştı. Savaşın sonunda Viyana'ya da annesinin her zaman anlattığı gibi bombalar yağdığına gerçekten inanamıyor, o âna kadar gördüğü bütün binalar öylesine muazzam ve hasarsız ki.

Sınır kaldırıldığından beri defalarca Frankfurt am Main'a, ayrıca Londra'ya, Trieste'ye, hatta Özgürlük Anıtı'nı görmek için çocuklarla birlikte New York'a git-

1 Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde 1950'den itibaren özellikle sanayi, tarım, trafik ve ticaret alanlarında çalışanlara verilen madalya. (Ç.N.)

tiği halde, adam Viyana'dan söz ederken hâlâ *Batılı dış ülkeler*[1] diyor, Café Museum'da duyduğu kahve kokusuyla aklına ister istemez ilk sevgilisine Batı Alman akrabalarından gönderilen paketler geliyor; yeni dönem onun gözünde hâlâ *kazananların dönemi*; modernizm denen şeyin üstünlüğünü sırf yüz elli yıldır varlığını sürdürmesine borçlu olmasına şaşırmaktan vazgeçmiyor. Buradaki insanların büyük otomobillere binmeye alışkın olduğunu, vergi beyannamesinin anlamını bildiğini, garsona kahvaltıda prosecco sipariş ederken duraksamaları için bir nedenlerinin olmadığını ister istemez yüzlerinden okuyor. Girdikleri kapıyı çarparak kapatmalarından bile dünyanın her yerinde doğru dünyada bulunduklarından kuşku duymadıkları anlaşılıyor. Şimdi o da bu doğru dünyada oturuyor, cüzdanındaki para da doğru, ama *Batı parası*ndan tasarruf etmek için masasında yalnızca su var. *Dışarıda kalmak zorundayım*. Köpekler kasaba, restoranlara, yüzme havuzlarına alınmadığı için, üzerinde köpek resimleri olan tabelalar Almanya'nın doğusunda olduğu gibi batısında da ve muhtemelen dünyanın her yerinde vardı. Eskiden onu batıdan ayıran sınır gerçi çoktan kalkmıştı ama anlaşılan adamın içine kaymıştı ve şimdi olduğu kişiyi olması gereken ve olmasına izin verilen kişiden ayırıyordu. Bir insanın özünün nereden anlaşıldığını bilmiyorum, demişti annesi son ziyaretinde. Adam, istese de istemese de kahvaltıda prosecco içmek istemiyor. İnsanların onun bakışlarından, saçlarından ve yanaklarından yıkılmış olan (haklı olarak, nihayet, zamanı gelmişti, neyse ki, eh) bir ülkeden geldiğini anlayıp anlamamaları adamın umurunda değil, o ülkede saçma bir şekilde milli fabrikalar vardı, 1 Mayıslarda düğme de-

1. Doğu Almanya'da başta Batı Almanya olmak üzere bütün Batılı ülkeler için kullanılan tanım. (Ç.N.).

liklerine kırmızı karanfiller takılırdı, seçimler manipüle edilirdi, ihtiyarlar başlarında İspanyol İçsavaşı'ndan kalma berelerle dolaşırdı, okullarda diyalektik okutulurdu. *İnsan, onurlu bir kelimedir.*[1] Sabah altıda gece treninden inerken istasyonda kartonlar üzerinde uyuyan insanlar gördü. Son kırk yıldır hangi dünyada yaşamıştı o? O dünya nerede kalmıştı? Hayatının kalan bölümünde köpek kalbi mi taşıyacaktı?

Öğleden sonraki randevusundan önce biraz dolaşabilmek için kendini de alıp kafeden çıkıyor, Naschmarkt'ta at eti, çeşitli otlar, elma ve çiçek satılıyor, içeride bir tur attıktan sonra Wienzeile'nin sağına geçiyor, orada bulunan porno sineması için gündüz saatinde vakit henüz erken, hiçbir şey istemek istemiyor, rasgele yan sokaklardan birine giriyor, plansızca sağa sapıyor ve devam ediyor, tramvay rayları, dış kapı girişlerinden sanki yaz mevsimiymiş gibi kireç ve toz kokuları geliyor, kirli vitrinlerin önünden geçiyor, caddeyi dümdüz iniyor. Viyana'da bir yabancının görmek isteyeceği hiçbir şeyi görmek zorunda olmadığı için mutlu, gündelik yaşamın içinden yürüyor. Çok uzun zaman önce kapı girişinde bir meleğin nöbet tuttuğu yerde artık alçak bir ev değil, beş katlı modern bir otel var. Büyük büyükannesinin bir zamanlar yaşadığı ev savaş bitimine yakın, kırk beş martında atılan birkaç bombadan biriyle yerle bir olmuştu, ama o tarihte büyük büyük annesi öleli dört yıl olmuştu, evi çoktan boşaltılmış, eşyaları başkalarına dağıtılmıştı. Büyük büyükannesini ne tanımış ne de evini bilmişti; bir grup turist otelin döner kapısından kaldırıma çıkmaya çalışırken adam geri çekiliyor. Adamın açısından bakıldığında Viya-

1. Maksim Gorki'nin bilinen bir sözü. (Ç.N.)

na, bütün hikâyelerden arınmış ve bir Viyanalı kadının torunu olarak onun ilgi alanının dışında kalması bir insan yaşamı boyu bile sürmemiş. Köklerin ve vatanın iki ayrı şey olması bir insan yaşamı bile sürmemiş. O özgür şimdi, çifte özgür, annesinin ona anlatmadığı ya da ondan gizlediği hikâyeleri kocaman kara bir diyar olarak nereye gitse içinde taşıyor, hatta annesinin bile bilmediği ya da öğrenemediği hikâyeleri bile içinde taşıyor, kurtulamıyor onlardan, yitirmiyor da onları, çünkü bilmiyor, çünkü içine gömülü hepsi, çünkü ona ait olmayan iç alanlarla annesinin içinden çıktı kendi içine bakamıyor. Babası yaklaşık kırk yıl önce üç haftalığına bir kez Berlin'e gelmiş, ama o bunu öğrenemedi, nasıl öğrenecekti ki? Babası daha sonra uzun yıllar Vorkuta'da yaşamış, on iki yıl önce de Vorkuta'da ölmüş, ama oğulun hiçbir şey hakkında bilgisi yok. Oğul, dünyanın neresine isterse –örneğin Berlin'e– yerleşebilir. Sorması gereken soruları bilseydi, üstelik kime soracağını bilseydi, Viyana İsrail Kültür Cemiyeti'nden bir memur mutlaka öteki beriki listeyi bulup çıkarır ve büyük büyükannesinin kırk bir yılı şubatında ilk tehcirlerle birlikte Lublin bölgesindeki Opole'ye, büyükannesinin Viyana içinde altı kez taşındıktan sonra kırk iki temmuzunda Minsk üzerinden Maly Trosnitez'e, bir arkadaşının yanında uzun süre saklanan teyzesinin ise kırk dörtte Auschwitz'e götürüldüğünü ona söylerdi. Ama şimdi bu haliyle Viyana, bu adam için her büyük kent kadar tozlu bir yer. Kettenbrückengasse, Mariahilfer Strasse, Siebensterngasse, Mondscheingasse. Şurada, annesinin karşıda diyeceği noktada bir antikacı var, belki orada annesine götürebileceği bir şey bulabilir.

Girişin hemen yanındaki rafta duran ayaklı küçük saat, madeni bir ses çıkararak onu vuruyor, oysa saatin en az 11.30'a geldiğini adam biliyor. İçeride çepeçevre masa-

lar, dolaplar, hasır örgülü sandalyeler, tabureler ve alçak tabureler dizili, takı yumaklarıyla ve gümüş çatal–kaşıklarla dolu vitrinler var, tavanlardan avizeler sallanıyor, duvarlarda yağlıboya tabloları, aynalar, antika raflar, barometreler, haçlar asılı, kitaplıklarda şamdanlar, tabaklar, kitaplar ve bardaklar dizili, masaların altında içleri çamaşır dolu ahşap kovalar ve sepetler var. Her şey birbirine karışmış, biri diğerine gölge düşürüyor, öyle ki güneşli mayıs gününde bile dükkân kendi karanlığına gömülmüş. Adam önce bir satıcı göremiyor, ona hoş geldiniz diyen de yok, ama gözleri loşluğa alıştıktan sonra dükkânın en arkasında koltuğa oturmuş kitap okuyan bir adam fark ediyor.

Annesi bunlardan hangisini beğenirdi acaba? Annesi ki huzurevine yerleşirken yanına Özbek güneşini gösteren sarı duvar halısından, içindekileri adamın bilmediği küçük kahverengi bavulundan ve altın düğmelerin olduğu küçük kutudan başka eşya almak istememişti. Goethe külliyatının nadir bulunur bir baskısını –ki burada şaşılacak şekilde noksansız olarak rafta diziliydi ve gerçek sahafta olduğundan mutlaka daha ucuzdu– kendine almak isterdi, sırtı biraz aşınmış olan dokuzuncu cildi rasgele çekip çıkarıyor, biraz sayfalarını karıştırıyor, *Elveda*, sonra cildi yeniden yerine yerleştiriyor, öyle ya koskoca Goethe külliyatını Berlin'e trenle nasıl götürsün ki? Şu ametist taşlı broş hoş olabilirdi, yoksa Viyana'nın armasını taşıyan gümüş kaşığı mı alsa? Ama satıcıdan vitrini açmasını istemek gelmiyor içinden. Sonunda Meissen porseleni çorba kâsesine dayalı bir minyatür görüyor, Prusya İmparatoru II. Wilhelm'i ve İmparator Franz Joseph'i müttefik olarak gösteriyor, *Sadakate sadık*,[1] ya-

1. Bavyera Krallığı'nın (1805-1918) ve Wittelsbach Hanedanı'nın sloganı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bavyeralı monarşistler tarafından kullanılmıştır. (Y.N.)

zıyor üzerinde, Viyanalı annesi sonunda soluğu Prusya'da aldığı için bunun uygun olabileceğini düşünüyor, siyasi açıdan nasılsa çoktan zamanaşımına uğramış, minyatürü raftan alıyor, adama yaklaşıp soruyor: Affedersiniz, ne kadar?

4

Goethe külliyatının ve ayaklı küçük saatin sahibesi, her şeyi geride bırakmak zorunda kalarak kırk bir şubatında kuzeninin koluna yaslanıp Malzgasse'deki Yahudi Huzurevi'nin yolunu tuttuğunda seksen yaşına yaklaşmaktadır– burası doğuya nakil için kolaylık olsun diye ilk toplanma yeri olarak tesis edilmiştir. Saat on biri vuruyor, on ikiyi vuruyor, *Meltemle kuşanmış oy, gölgeler altındaki koy*[1], ardından kuzen boş eve dönüyor, az önce yaşlı kadınla birlikte son kez çay içtikleri masaya bir süre oturuyor. *Es vert mir finster in die oygen.*[2] Sonra saat biri vuruyor. Yaşlı kadın yedi kollu şamdanını önceki yıl metal eşya bağışına[3] vermek zorunda kalmıştı. Aradan geçen zamanda şamdan çoktan eritilmiştir. Ama adam hiç değilse Goethe külliyatını her seferinde üçer ya da dörder cilt olmak üzere kucaklayıp kadını yirmi yıl önce at arabasıyla getirirken gördüğü bavulun içine dolduruyor, saatin pandülünü söküyor, saati bir yastık kılıfına sarıyor, paketliyor, kömür çuvalına doldurup sırtına vuruyor. Ba-

1. Goethe'nin "Gölde" şiirinden. (Ç.N.)

2. (Yidiş) Gözüm kararıyor. (Ç.N.)

3. Almanya Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında, "Alman Halkının Metal Bağışı" adı altında savunma sanayisi için halktan hammadde toplamıştı. (Ç.N.)

vulla ve çuvalla evden çıkıyor – bu arada evin içi iyice soğumuş, kovadaki suyun yüzeyini ince bir buz tabakası kaplamış. Pandülü ceketinin göğüs cebine sokmuş olmasaydı, karların içinden yürürken çuvalın içinden saatin vurduğunu sanır, yelkovanın ve akrebin sırtında hareket ettiğine yemin ederdi. Öyle ya, yaşlı kadın Malzgasse yoluna düşmeden önce son elli yıldır yaptığı gibi o sabah saati bir kez daha kurmuştu. Kuzen, durmuş saat sırtında şubat soğuğunun içinden yürüyor, pandül ve ince kancası göğüs cebinden görünüyor, saati kurmaya yarayan anahtarsa pantolon cebinde ısınmaya başlıyor. Kuzen, Arenbergplatz çevresindeki bir semte gidiyor, kapı zilini çalıyor, biriyle konuşuyor, başını sallıyor, sonra tramvaya binip Mariahilfer Strasse No. 117'ye gidiyor, zili çalıyor, konuşuyor, başını sallıyor, sonra Linzer Strasse No. 439'a gidiyor, zili çalıyor, konuşuyor, Haidgasse No.4, sonunda Dampfschiffstrasse No. 10/6, II. Bölge'de bir kapının önüne geliyor, zili çalıyor, konuşuyor ve bir mirasa dönüşmüş olan yükünden sonunda kurtuluyor, bu miras bir kadına hatırlatılmasını istemediği bir şeyi hatırlatıyor, eşyalar konuşmadan konuşuyor ve kadın neyi öğrenmek istemediğini, artık her şey için sonsuza kadar geç kalındığının anlaşıldığı o anla yüzleşmek istemediğini biliyor artık. Son olarak kuzenin cebinde ısınmış olan anahtar, ha, evet, pandül bir de. Kadın, anahtarı, pandülü, bavulu ve kömür çuvalını alıp hepsini bir odaya taşıyor, burası kısmen ona ait, odada yatakların üzerinde yabancı insanlar oturuyor, masanın altında yabancı çocuklar oturuyor, yabancılar birbirleriyle tartışıyor, kadın orada, sanki bütün bunlar onu pek ilgilendirmiyormuş gibi paketi çuvaldan çıkarıyor, açıyor, saati masanın üzerine koyuyor, pandülü yerine takıyor ve saat yeniden tik tak etmeye başlıyor, gergin yayın ucunda annesinin yaşamı asılı hâlâ, yanına yaklaşan çocukları kovalayıp uzak-

laştırıyor, saatin karşısına oturup sonsuza kadar geç kalınmış zamanın geçişini izliyor. Zaman, yüne dolanmış ve insanın bütün gücüyle koparıp ardına attığı dikenli çalı gibi. Artık önemini yitirmiş olan dakikalar, yelkovanın arasından birbirlerine dokunmadan akıp gidiyor.

Bavul ve kömür çuvalı iki kez daha, yastık kılıfına sarılı saatle birlikte kadın tarafından Viyana içinde naklediliyor, çünkü kadın resmi emir üzerine Dampfschiffstrasse'den Obere Donaustrasse'ye, üç ay sonra da Obere Donaustrasse'den Hammer-Purgstall-Gasse No. 3/12'ye taşınıyor. Aslında taşınmak kadını artık çok zorlasa da her iki seferde de bütün Goethe ciltlerini ve saati yanında götürüyor, tehcir edilmiş olan annesinin servetiydi bunlar. Yeni eve girdikten sonra saatin paketini açıyor, kuruyor, annesinin yaptığı gibi anahtarı yanına koyuyor. Belki bu mirasların masallarda olduğu gibi gizli bir ruhu var, hani kişi dara düştüğünde arkasına attığı taraktan bir orman yetişmesi gibi.

13.8.1942'ye, Viyana Aspang İstasyonu'nda Minsk'e giden trene bindiği güne kadar ne yazık ki bir orman yetişmiyor. Hammer-Purgstall-Gasse 3/12 numaradaki Yahudilerin toplu yaşadığı dairenin Vugesta[1] tarafından feshedilmesi, stok dökümünün yapılması ve boşaltılması iki buçuk gün sürüyor. Küçük ayaklı saat bu arada durdu. Kurma anahtarı her zamanki gibi yanında duruyor. Chaim Safir, içine bakınca pandülün ve saatin mekanizmasının göründüğü küçük oval delikten anahtarı sokuyor ve saati bir çamaşır sepetine, götürülmek üzere bekleyen bir tabak yığınının, porselen vazonun, bardakların

1. Gestapo Taşınan Yahudilerin Eşyalarını Değerlendirme Dairesi. Antika eşyalar ve tablolar başta olmak üzere Naziler el koydukları malları bu birimde topluyordu. (Ç.N.)

ve kristal sürahinin yanına koyuyor. Bir şey kırılmasın diye aralarına birkaç giysi yerleştiriyor sonra sepeti alıp aşağıya indiriyor ve Herr Gschwandtner'e, Sadece möbleler kaldı, diyor. Herr Gschwandtner kontrol amaçlı Chaim Safir'in peşi sıra gidiyor, odada göz gezdiriyor, dolapların kapaklarını açıyor, yatakların altına bakıyor, bir alçak tabureyi eliyle itiyor, sonra bir bavulu sımsıkı kavrayıp çekiyor, içinde muhtemelen mücevher var, Bana bak herif. Chaim Safir, Özür dilerim, diyor, bavulu görmemişim. Herr Gschwandtner, Taş mı doldurmuşlar içine, diyor, bir türlü açılmıyor, sonra açılıyor, çok şanslıymışsın, kitaptan başka bir şey yok içinde, kitapların sırtını okuyor, hepsi Goethe, diyor, bavulu kapatıyor, ayağa kalkarken *Olmak ya da olmamak* diyor sırıtarak, Chaim Safir başını sallıyor ama Herr Gschwandtner'in yüzüne bakmıyor, Herr Gschwandtner ayağının ucuyla bavulu gösterip, şunu da aşağıya indir, diyor.

Bavul ve saat, hafta sonunu depodaki diğer eşyaların yanında geçiriyor. Pazartesi sabahı bilirkişi gelip yeni giren malları değerlerine göre tasnif ediyor, saatin, sürahinin ve tabakların bulunduğu sepeti Krummbaumgasse, zemin kat adresine doğrudan satışa gönderiyor, eski püskü göründüğü için bavulu hiç açmadan hemen, bunu da, diyor. Krummbaumgasse, zemin katta böyle eski püskü, hazırlanmış ama bırakılmış bavullar 2 reichsmark'a[1] satılıyor, artık içinde ne varsa şansa, rasgele, götürü usulü, bazen sürpriz de gerekli, içindekilerle, ama satın almadan açmak yasak. Gazetede, yeni gelen möble ve aksesuvarlarla ilgili doğrudan satış ilanı çıkıyor, savaş sırasında yeni evlenmiş bir kız katılım belgesi için müracaatta bu-

1. İmparatorluk markı. 1924-1948 arasında Almanya'da kullanılan para birimi. (Y.N.)

lunuyor, başvurusuna maaş bordrosunu da ekliyor, yoksulluk durumu uygun, ayrıca kocası Doğu Cephesi'nde, tek başına geçinmeye uğraşıyor. Belgeye kavuşursa yanında iki arkadaşını ya da akrabasını getirebilir, kavuşuyor da, annesi ve kız arkadaşıyla geliyor, şuraya baksana, bu çok tatlı, hem pahalı da değil, vazo, kristal sürahi, yatak çarşafı takımı ya da bir tabak. Şu saate bak, delikten içeri bakınca pandül görünüyor, çalışmıyordur herhalde, ama yapılır, nedir bu çangırdayan, bak, anahtar, uğraşırsam çıkarırım oradan, dikkat, kuracağım şimdi saati, Tanrım, ne büyük bir tabak bu, şaşmamak gerekir, bunlar çocuk kesiyor, saçmalama, çok hoşuma gitti, şu bavulu alacağım, gerçekten hesaplı, evet kaçırma, kim bilir içinde ne var, amma ağır, taş var belki, belki de hazine, içine bakmama izin verir misiniz? Hanımefendi, içine bakmak size pahalıya patlar, peki madem öyle, ne kaybederim ki, alıyorum o halde, neyse ne, ama eve gitmeden açmak yok, neden ki, içinde ne olduğunu bilmek istiyorum, o kadar meraklı olma. Saat üçü vuruyor, oysa saat henüz dokuz buçuğu geçti. Sesi çok hoş, yerinde olsam o ses sinirimi bozardı, benim bozmaz, saati ayarlayacağım, bence çok şık, bence de, ne yapacaksın saati, saat her zaman gerekli. Ben de şu tabağı alayım. Yahudi tabağını mı? Neden olmasın, hemen cumartesi günü vaftiz ederim: Domuz budu pişireceğim.

Savaş sırasında evlenmiş kadının iki yıl sonra savaş bittiğinde gerçi bir kızı var ama kocası Rusya'da hayatını kaybetmiş. Ayaklı saat, barış dönemlerinde bir hayatın içerdiği bütün saatleri madenî bir ses çıkararak vuruyor, birden on ikiye kadar vuruyor, birden on ikiye kadar, ertesi gün yeniden iki kez birden on ikiye kadar vuruyor, sabahın erken saatinde temizlik şirketi görevlisi elindeki süpürgeyi kapının dışına çarptığında vuruyor, öğle önce-

si kız okulda, kadın bürodayken boş dairenin içinde vuruyor, ikindide kahve ve kek saatinde vuruyor, akşam tam ninninin ortasında *–ay yükseldi–* vuruyor, savaşta dul kalmış kadının saçını çözdükten sonra kemerini sandalye arkalığına asacak bir kocasının olmadığı gece vakti de vuruyor. Huzurlu, aryan bir yaşam boyunca birden on ikiye kadar vuruyor.

Savaşta dul kalan kadın artık ellisine yaklaştığında yaşlı annesi ölüyor, o da artık yetişkin olan kızıyla birlikte annesinin evini boşaltıyor ve bodrumda o bir zamanların bazen de gerekli olan sürprizi, neyse neyi, Goethe külliyatını buluyor, kitaplar bodrum kokuyor, ama küflenmemiş. Dükkânında daima öylece oturup kitap okuyan bitişikteki antikacı, kadına *yığın* karşılığında epeyce para veriyor. Ama kadının vaktiyle içindekilerle birlikte 2 reichsmark ödediği eski püskü bavulun içinde şimdi çeşitli renklerde bez parçaları var, bunlar işine yarayabilir.

Saat, madenî sesler çıkararak Viyana'daki bu herhangi evde yirmi yıl daha birden on ikiye, sonra bir kez daha birden on ikiye kadar her gün vuruyor, günler bir bir geçiyor, kadının kızının artık kendi hayatı var, torunlar geldiğinde oval delikten saat pandülünün bıkıp usanmadan gidip gelişine bakıyorlar, ama pandüle dokunmaları yasak, büfenin tozunun alınması gerekiyor, kadın artık okurken gözlük kullanıyor, yürürken yavaş yavaş zorlanmaya başladı, kızı ne yazık ki sık sık uğramıyor, yapacak bir şey yok, kadın bazen televizyon karşısında uyuya kalıyor ve saat gece yarısı on ikiyi vurduğunda uyanıyor, torunlar pek şımarık, kadın kahvaltıda daima bir Kipferl çöreği[1]

1. Şekli itibarıyla ayçöreğini andıran tatlı. (Y.N.)

yiyor, yaşıyor ve yaşıyor, saati her zaman kuruyor ve anahtarı yanına koyuyor. Nihayet son saati vurduğunda huzurlu, aryan bir ölümle gözlerini yumuyor.

Kızı eski pılı pırtıdan hiç hoşlanmıyor, ev dediğin aydınlık ve boş olmalı, kendi evi de eşyadan geçilmiyor zaten, Tanrım, annem neler saklamış, bez parçalarıyla dolu eski püskü bavul derhal çöpü boyluyor, kalan eşyalara gelince, Aa şuraya bak, şu eski antikacısı hâlâ dükkanında oturmuş kitap okuyor! Böyle bir saat ister mi acaba, büyükannesinin çağından kalma özel bir parça gerçekten, evet, anahtarı da var, saat başlarında tiz ve hoş, insanı duygulandıran bir sesle vuruyor.

5

Satıcı başını kitabından bir an için kaldırıp, iki yüz elli şilin, diyor, sonra okumaya devam ediyor. Adam da annesine Viyana hediyesi olarak *Sadakate sadık* minyatürünü satın alıyor, dükkânda bir süre bulunmuş olsa da bir saati doldurmadığı için içeri girdiğinde yanlış saatte vuran ayaklı küçük saatin sesini ikinci kez duymuyor. Berlin'e dönerken aklına bir an Goethe geliyor, gece treninde kitapları koyabileceği bir kuşet boş, ama dokuzuncu cildin sırtı aşınmıştı, hem yaşamında koca bir külliyatı okuyabileceği kadar zamanı olacak mı acaba, genç sayılmaz çünkü artık.

6

Frau Hoffmann cumartesi günü doksan yaşına basıyor. Frau Millner ile Frau Schröder arasındaki yerine huzurevi yönetimi bir demet çiçek ve bir şişe şampanya koymuş. Frau Hoffmann yerine geçiyor, şarkı söylemeyi hâlâ başaranlar Hemşire Renate'nin işareti üzerine başlıyor: *İyi ki doğdun, bugün senin doğum günün*. Frau Hoffmann doğum günü olduğunu anlıyor ve herkese teşekkür ediyor. Frau Millner ona bakıp başını sallıyor ya da galiba sallıyor, çünkü ballı ekmeği çok beğendi, Frau Schröder ise bütün dikkatiyle kahvesini dökmemeye çalışıyor. Odaya dönerken Hemşire Renate, Bugün oğlunuz sizi almaya gelecek, birlikte dolaşacaksınız, değil mi Frau Hoffmann? diye soruyor. Aa, bilmiyordum, diyor Frau Hoffmann. Ama sonra oğlu gelmeden saçlarını taramak ve hırkasındaki reçel lekesini silmek istiyor. Ama kolunu kaldırıp kendi başına götürmek bile çok zor geliyor, Kendi bedenim bana artık büyük geliyor, diyor Hemşire Renate'ye, yok canım, diyor hemşire, sizi şöyle bir süsleyeyim, tarağı elinden alıp, seyrelmiş kır saçlarının arasında birkaç kez gezdiriyor, saat on birde gelip sizi aşağıya indireceğim, uygun mu, diye soruyor. Evet, evet, diyor Frau Hoffmann, uygundur herhalde.

Sonra oğluyla birlikte herhangi bir güneşe karşı, herhangi bir mavi göğün altında, güzel ve temiz havanın ortasında, dünyanın ortasında oturuyor.

Gelmekle ne iyi ettin, diyor yaşlı kadın.

Seni gördüğüm için ben de çok mutluyum.

Bana çok faydası oluyor, ama sen bunu bilmiyorsun, bilmemen iyi zaten, fazlasını bilmek iyi gelmez.

Oğlu susuyor.

Anlat, yolculuk iyi geçti mi?

Oğlu Viyana'yı, Naschmarkt'ı, Café Museum'u anlatıyor.

Bilsen nasıl özledim.

Oğlu, sana oradan bir şey getirdim, diyor.

Çok şık, diyor kadın ve İmparator II. Wilhelm ile İmparator Franz Joseph'e bakıyor.

Mondscheingasse'deki dükkândan aldım, bilir misin orayı?

Biliyor musun, yaşamak istiyorum ama beceremiyorum. Öldüğümde bir yer boşalacak ve başka bir yer dolacak.

Seni seviyorum, diyor oğlu ve annesinin elini tutuyor.

Gerçekten mi? Ne güzel, diyor kadın.

Buz gibi kemikli eli oğlunun büyük ve sıcak elinin içinde şimdi.

Biliyor musun, diyor kadın, her şeyin kaybolmasından, izlerin silinmesinden korkuyorum.

Hangi izlerin, diye soruyor oğlu.

Nereden gelip nereye gittiğimi bilmiyorum artık.

Oğlu susuyor.

Gökyüzünde birkaç bulut kümesi ilerliyor. Çok yüksekten uçan iki uçağın havada bıraktığı yoğunlaşma izi şimdi ağır ağır yeniden gökyüzüne dönüşüyor. Oğlu anımsıyor, birkaç yıl öncesine kadar böylesi bir sessizliğin içinde askerî manevra yapan süpersonik uçaklar ses sınırını ihlal etmeleri nedeniyle bazen kulakları sağır eden patlama gibi bir gürültü meydana gelirdi. *Dostlar* diye anılan Ruslar artık çekileli çok oldu, Nationale Volksarmee[1] talim alanları başka yerlere taşındı, ayrıca

1. Ulusal Halk Ordusu. Alman Demokratik Cumhuriyeti silahlı kuvvetleri. (Ç.N.)

tatbikat amacıyla gürültü sınırının ihlaline muhtemelen yasalar da izin vermiyor artık. Şimdi sessizlik hâkim, gökyüzü neredeyse avcılar ve toplayıcılar çağında olduğu kadar boş.

Bence oyun oynamaya çalışırsak garip bir oyun olur bu, diyor annesi.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından dört hafta önce, annesi ömür boyu ürettiği eserler için Alman Demokratik Cumhuriyeti Ulusal Büyük Ödülü'nü kazanmıştı. Onun kolunda sahneye çıkmış, belgesini ve küçük kutuyu teslim almıştı. Şimdi adam annesiyle ormanın kıyısında bir bankta oturuyor, yapraklar arkalarında hışırdıyor, önlerinde geniş, hafifçe aşağıya doğru meyilli bir tarla uzanıyor, buğdaylar diz hizasında ve maviye çalan bir yeşil tonunda henüz. Rüzgâr üzerlerinden estikçe suyu andırıyorlar.

Şunu söylemek istiyorum, diyor annesi, benim güzel, hoş vedam oldu bu.

Ah, anne, diyor adam ve kadının sırtını sıvazlıyor.

Olanlara karşı duyduğum korkuyu yenemedim, diyor kadın.

Birkaç arkadaşı doğum gününde annesinin ziyaretine gelmek istemişti, ama adam kabul etmedi. Annesinden utandığı için mi? Ya da annesinin, arkadaşlarının belleklerinde eski haliyle kalmasını istediği için mi? Annesine mi, arkadaşlarına mı yoksa kendine mi bir iyilik yapmıştı?

Yukarıdan aşağıya doğru üzerine iniyor– ama hangi yönden geldiğini bilmiyorsun. Ben bilmiyorum, muhtemelen sen de bilmiyorsun.

Hayır, ben de bilmiyorum.

Adam hiç o anki kadar az bilmemişti.

Bildiği tek şey, bilmezliğinin annesinden farklı olduğu. Annesinin bilmezliği bir nehir kadar derin, bu nehrin

karşı kıyısında adamın yaşadığı dünyadan apayrı bir dünya olmalı.

Bir insan neyinden fark edilir, bilmiyorum.

Bütün bunları kimden isteyebilirim, bilmiyorum.

Bize mi geliyorlar yoksa bizden mi geliyorlar?

Neler olacak, bilmiyorum.

Hiçbir şey bilmiyorum.

Neyin büyük, neyin küçük olduğunu bilmiyorum.

Ne yapacağımı bilmiyorum.

Eskiden nerede oturduğumu bilmiyorum.

Birçok şeyi bilmiyorum.

Neler oluyor, bilmiyorum.

Yavaş yavaş başlıyor ve yavaş yavaş bitiyor. Hangisini tercih ettiğimi bilmiyorum.

Yüreğim bir daha atar mı, bilmiyorum.

Asıl fark nerede, bilmiyorum.

Bilmiyorum.

Bilmiyor ve anlamıyorum.

Ne bildiğimi biliyorum– ama adını koyamıyorum.

Galiba bunların hepsi saçmalık.

Sanırım durum bu.

Annesi, gitmekte olduğu dünyada bir zamanlar anladıklarını artık anlayamayacak ve bundan sonra sözcüklere ihtiyaç duymayacak, adam bu kadarını anlıyor. Annesiyle birlikte oraya gitseydi, nasıl olabileceğini çok kısa, parlak ve keskin bir an için kavrıyor: Buğday tarlası mutlaka olurdu, arkasında hışırdayan yapraklar da; sessizlik, sadece anılarında var olan o patlamanın yokluğuyla dopdolu olurdu; bu sessizliği dolduran anılar, o an yeryüzünde yürüyen bütün insanların adımları kadar hakiki olurdu; o anda bu insanların düşmesi, zıplaması, yerde sürünmesi ve uyuması da o sırada toprağın içinde sessizce yatan ya da akan her şey kadar hakiki olurdu: Kaynaklar, kökler ve ölüler, karşıdaki guguk kuşunun

ötmesi de ayakkabı tabanının altında gıcırdayan taş kadar hakiki olurdu, akşamın serinliği ve yaprakların arasından geçip adamın ayaklarının dibine düşen ışık, annesinin sırtını sıvazlayan ve incelmiş yaşlı derisinin altından yakında çıplak kalacak kemiklerini hissettiği eli kadar hakiki– duyulan ve duyulmayan, uzak ve yakın, iç ve dış, ölü ve canlı eşzamanlı orada olsalar nasıl bir his yaratacağını adam çok kısa, parlak ve keskin bir an için kavrıyor; hiçbir şey diğerinin üzerinde konumlanmazdı, her şeyin eşzamanlı var olduğu o an, sonsuza kadar sürerdi. Ama o bir insan olduğu için, karısı, iki çocuğu, mesleği olan orta yaşlı bir adam olduğu için, önünde henüz yaşanacak bir ömür olduğu ve bu ömürde bilmediği bir şeyle karşılaştığında ansiklopediye bakabileceği ya da bir meslektaşına sorabileceği için bu sözsüz bilgi, üzerine hücum ettiği aynı hızla ansızın geçip gidiyor. Öteki dünyayı annesinin gözleriyle görmeden önce uzun sürecek olan dünyevi zamanda en önemli şeyden mahrum kalacak: Çekip gitmek.

Düşümde düş gördüğümü gördüm.

Ve ansızın düş değildi artık.

7

Oğlu, annesini akşam odasına geri getirdiğinde Frau Buschwitz uyuyor artık. Annesinin yatağının yanındaki masanın üzerinde bir cam limonata şişesi duruyor, yıkanıp oyun hamurlarıyla süslenmiş. Kırmızı hamurla "90" yazıyor, "90"ın çevresinde sarı bir daire çizilmiş, dairenin dışında sosis şeklinde yeşil ve mavi huzmeler. Şişenin içine tek bir gül var, şişeye bir doğum günü tebrik kartı

dayalı, üzerinde şunlar yazılı: *Kutlu olsun! – Herr Zander ve eşi.* Kim bu Herr Zander ve eşi? diye soruyor oğlu. Yakın dostlarım, diye karşılık veriyor annesi. Aa, diyor oğlu. Gitmeden önce minyatürü alıp onu da şişeye dayıyor. *Sadakate sadık.*

Hayatın yüküne artık yavaş yavaş adıyla hitap etmeyi denemek istiyorum.

Yapabilecek misin, diye soruyor oğlu.

Tabii, diyor annesi. Bir yüzyılı kollarıma yükledim. Halihazırda, demek istiyorum.

Hemşireye üstünü değişmeye yardım edip seni yatırmasını söyleyeceğim, tamam mı?

Bu kadar hüzünlü olmamızın anlamını çözemiyorum, diyor annesi.

Hadi ben gidiyorum, diyor oğlu.

Tamam, hadi git oğlum, diyor annesi, bereni de tak.

52,58867 derece kuzey enlemi, 13,39529 derece doğu boylamı.

Sabah altıda telefon çalınca, onu aradıklarını oğul biliyor. Saat dört ila beş arasında maalesef, onun için mutlaka çok zor, ancak annesi için böylesi daha hayırlı belki, Tanrı'nın emri, hepimiz...

Adam bir hafta boyunca her sabah saat 4.17'de uyanacak, her sabah tam o en büyük sessizlik ânında, kuşlar tam ötmeye başlamadan önce. O gecelerde ilk kez düş görecek ve uyandığında düşlerini anımsayacak.

Annesi toprağın altına kısmen girmiş ama başı hâlâ dışarıda: Sen, benimle Ufa'da yaşayan çocuk musun, diye soruyor. Evet, diyor adam ve on santimetre yüksekliğindeki toprağı yorgan gibi kaldırıyor ve iki çocuğunun fotoğrafını kadının göğsünün üzerine bırakıyor.

Sonra uyanıyor, her taraf sessiz, sonra kuşlar ansızın ötmeye başlıyor, saat 4.17.

Sadece ona ait olan daha nice sabahlarda böyle erkenden kalkıp mutfağa gidecek, hayatı boyunca ağlamadığı kadar ağlayacak, burnundan sümükler akıp, kendi gözyaşları boğazına takılırken, insanoğluna yas tutmak için şu tuhaf seslerden ve nöbetlerden başka bir şey bahşedilmedi mi, diye düşünecek.

Teşekkür

Çalışmalarım sırasında beni destekleyen Viyana Yahudi Kültür Cemiyeti Arşivi'nden Sayın Wolf-Erich Eckstein'a, Viyana Kent ve Ülke Arşivi'ne, Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ne, Alman Radyo Arşivi'ne ve Berlin-Niederschönhausen'de bulunan "Haus Immanuel"e teşekkür ederim.